

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALA
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHEI

ANUL XLIX, Nr. 1—2 IANUARIE — FEBRUARIE 1990

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XLIX, Nr. 1—2
IANUARIE—FEBRUARIE
1990

Reacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte
TEOCTIST
Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe
Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. EPIFANIE
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANU,
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan

REDACTOR :

Diac. MIHAI HAU

S U M A R

	Pag.
Editorial — <i>Gînduri la început de An nou, Redacția</i>	5

PASTORALE CHIRIARHALE

<i>Pastorala Prea Periclitului Părinte Patriarh TEOCTIST la Învierea Domnului — 1990</i>	8
--	---

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

Pr. Pavel Zuzu, <i>Predică la duminica Lăsăturii sec de brînză</i>	13
Pf. Dr. Simion Radu, <i>Despre adevărata căință</i>	16
Pr. Prof. Nicolae Neaga, <i>Postul</i>	21
«Rugăciunea Postului Mare» — trad. de Pr. Dr. V. Răducă	24
Pr. David Popescu, <i>Despre însușirile rugăciunii</i>	29
Pr. David Popescu, <i>Din cuvintele duhovnicești ale părintelui Ioan de Kronstadt</i>	32
Pr. David Popescu, <i>Meditație la denia din seara Floriilor</i>	34
Pr. Ioan Ionescu, <i>Taina Sfintei Împărtășanii sau Cuminecări</i>	36

DIN SFINȚII PĂRINȚI

<i>O Epistolă a Sfîntului Grigorie de Nyssa către Florian al Antiohiei</i> — trad. de Pr. Prof. T. Bodogae	43
--	----

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. drd. Milea Mihail, <i>Botezul Mîntuitorului</i> — studiu exegetic dogmatic	50
Drd. Mircea Jelciu, <i>Histologia Sfîntului Atanasie cel Mare</i>	60
Conf. Dr. Remus Rus, <i>Teorii privind originea religiei Vechiului Testament</i>	80

ȘTIRI ECUMENICE

Pr. Dr. Ioan Dură, Dan Mihale. « <i>Din lumea creștină</i> »	91
--	----

DOCUMENTARE

Prof. Dr. Iorgu Ivan, « <i>Un protest demn al B.O.R. de acum 70 de ani</i> »	93
Pr. Dr. Gh. Drăgulin, « <i>Personalitatea Cuviosului Dionisie Smeritul și o modalitate a canonizării lui</i> »	97
Constantin Chera, Virgil Lungu, <i>Noi dovezi ale existenței creștinismului la Tomis (sec. III—VII d.Hr.)</i>	106

DIN VIAȚA SFINTEI ARHIEPISCOPII A BUCUREȘTILOR

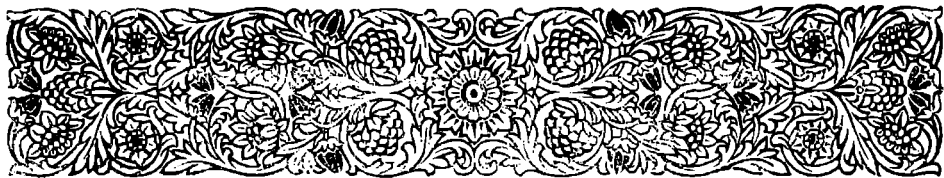
Diac. Augustin Rusu, <i>Sfințirea Capelei «Sf. Nicolae» de la parohia Mărcuța din Capitală</i>	117
--	-----

ADORMIȚI ÎN DOMNUL

Pr. Costică Dumitru, <i>Preotul Iconom Stavrofor — Negoită Ioan</i>	120
Părintele Galaction, <i>Monahul Macarie Olea</i>	120

DE SUFLET ...

Crișan Constantinescu, <i>De Paști — poem</i>	123
---	-----

GÎNDURI LA ÎNCEPUT DE AN NOU...

«Călător sint în fața Ta, Doamne,
și oaspete ca toți părinții mei».
(Evrei XI, 13).

Cîtă dreptate avea Sfîntul Apostol Pavel cînd scria de la Roma evreilor cuvintele de mai sus! Scria cu focul dorurilor de împlinire, de lumină, de pace, de mîntuire. Le scria lor, și tuturor celor ce au venit și au îngenuncheat în fața icoanei lui Hristos. Și noi, astăzi, le punem la inima noastră și căutăm să le reflectăm în oglinda conștiinței noastre de creștini. Ne gîndim la ele, — mai ales acum cu prilejul Anului Nou — cînd cel vechi, pe care l-am petrecut a curs mai departe ca să sporească zestrea trecutului, cu șirul de ani ce s-a dus, cu clipele și zilele lor pe valul nesfîrșit al istoriei. Într-adevăr, un an s-a sfîrșit și altul nou a început. L-am primit cu bucurie și cu nădejdi sfînte, pentru mai binele vieții, pentru împlinirea tuturor idealurilor pe care le dorim și cu care am dori să îmbrățișăm întreaga suflare a omenirii, și să ne dăruim toată ființa noastră spirituală și materială dorinței adînci a sufletului însetat de pace și de înalte și sfînte realizări. Anul vechi a trecut. În clipa în care s-a stins lumina în casele noastre la miezul nopții, la cumpăna dintre ani, potrivit unui obicei străbun, momentul acela a preînchipuit înmormîntarea anului vechi, ca într-un giulgiu, înfășurat în ultima filă din calendar. În clipa în care lumina s-a aprins, a coborît în istorie Anul Nou, îmbrăcat în straie strălucitoare, cu zîmbetul său tineresc și plin de nădejdi, iar noi l-am primit cu multă bucurie. Revelionul pe care l-am petrecut cu toții, însemnează deșteptare, trezire la o nouă viață, iar dacă este așa, se cuvine a ne întreba oare îngropăm noi cu adevărat ceea ce este mort, ceea ce este putred în viața noastră, ca să ne trezim la o viață nouă, cu puteri noi, ca într-o adevărată renaștere și binecuvîntare? Cît de frumos spunea Sfîntul Grigore de Nissa, vorbind despre «cumpăna anilor» că «orice sfîrșit cheamă un început» și aceasta ne îndeamnă să reflectăm fiecare asupra călătoriei noastre printre anii vieții. Dacă trecutul, din punct de vedere creștinesc, reprezintă «păcatul» iar pe acesta l-am îngropat, am aprins noi în ființa noastră lumina strălucitoare a Evangheliei lui Hristos?

De aceea, să ne reamintim de cele ce am săvîrșit în trecut și să alegem pe cele bune dintre cele mai puțin bune, așa încît în Anul Nou să înaintăm numai spre bine. Dacă sintem călători să ne hotărîm ce să facem ca să ajungem să ne împlinim idealurile și, pentru noi creștinii,

cel mai înalt ideal care este «Mîntuirea». Să ne reamintim de tînărul din Evanghelia, care a întreat pe Mîntuitorul Iisus Hristos : «Ce să fac pentru ca să moștenesc împărăția cerurilor?», precum și de răspunsul primit : «păzește poruncile». Fiecare dintre noi avem o chemare, o îndatorire, o misiune de împlinit și de aceasta avem să răspundem nu numai în fața conștiinței noastre, dar și în fața Dreptului Judecător. Cu toții avem unele daruri primite de la Dumnezeu, iar cel mai mare dar este «IUBIREA», pe care trebuie să o creștem în Hristos și la flacăra ei să ne încălzim, nu numai noi, dar și toți cei din jurul nostru. Venim în viață cu acest dar, cu această comoară dată odată cu suflarea din Dumnezeu și acest dar trebuie să-l înmulțim și să ne întoarcem la Domnul, asemenea slujitorilor care au primit cinci sau doi talanți, ca să putem răspunde nerușinați la întrebarea pe care ne-o va pune Dumnezeu în ziua judecării : «Omule, ce ai făcut tu cu inima ta, cu iubirea ce ți-am încredințat?».

De aceea, la început de An Nou, să facem un popas asupra vieții noastre, cerînd ajutorul lui Dumnezeu pentru viitor, căci El este Stăpînul tuturor celor prezente și celor viitoare, Stăpînul vieții și al morții. El ne-a dăruit viața și tot El ne-o cere. De la Dumnezeu am ieșit, cu darul Lui viețuim și tot la El ne întoarcem la sfîrșitul călătoriei noastre. Cît de frumos îl cuiește Fericitul Augustin dorul sufletului după Dumnezeu cînd zice : «Ne-ai făcut pe noi Doamne, pentru Tine și sufletul nostru nu găsește tihnă pînă nu se va odihni întru Tine». Tot așa și Sfîntul Apostol Pavel scria evreilor : «Nu avem aici cetate stătătoare, ci pe aceea ce va să fie o căutăm» (XIII, 14). Să ne reamintim că pe drumul Damascului Sfîntul Apostol Pavel a auzit pe Domnul vorbindu-i : «Eu sînt Hristos, pe Care tu Îl prigonești». De aceea, uitînd cele trecute, își concentra toată energia sa spirituală, pentru realizarea scopului său care era numai HRISTOS. Experiența vieții sale trecute căreia i se dăruise îl decepționase, dar izvorise în el — nădejdea — Hristos îi vorbise. Acum știa că trecutul său fusese o amarnică greșală. Știa acum unde este adevărul pentru care te poți jertfi și care te face nemuritor. Își da seama că numai Evanghelia și Biserica mîntuiește pe oricine își orientează viața cu luminile ei. Numai Evanghelia naște oameni noi. Numai ea creează personalități, clădește o conștiință cu aspirație irenică, avînd ca țintă pacea lăuntrică și pacea cu lumea, prin iubirea în Hristos. Pentru Sfîntul apostol Pavel, clipa cînd s-a hotărît să meargă după Hristos și să-L propovăduiască zicînd «că Acesta este Fiul lui Dumnezeu» a fost începutul Anului Nou, avînd un ideal nou, pentru care se bucură cu puteri noi. A fost pentru Sfîntul Pavel Anul cel nou, și acesta poate fi oricînd și «Anul Nou» al vieții noastre celei noi. Această nouă putere îl va duce să propovăduiască pe Hristos pînă la marginile lumii și să poată spune : «Lupta cea bună m-am luptat, credința am păzit, călătoria am săvîrșit». De aceea, și rostul vieții noastre este să dobîndim viața cea veșnică. Nu putem lăsa anii să treacă fără folos în viața noastră sufletească, căci în felul cum am trăit obținem fericirea sau osînda noastră veșnică. Să ne dăm seama că prin viața noastră pămîntească putem cîștiga veșnicia.

Astfel, din punct de vedere creștinesc, atât viețuim cu adevărat, cât ne dăm silința să sporim în cunoașterea și dragostea de Dumnezeu, după Cuvîntul Mîntuitorului, Care zice : «Aceasta este viața de veci, ca să te cunoască pe Tine, Unul adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis» (Ioan XVII, 3).

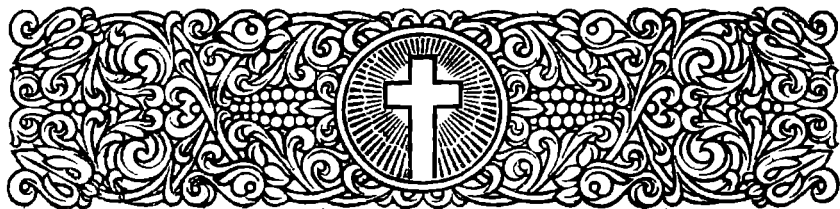
Sîntem chemați prin botez ca să luptăm pentru viață împotriva morții, și să facem din firea noastră păcătoasă un vlăstar de viață nouă. Să împlinim poruncile lui Dumnezeu nimicind păcatul în fiecare zi și să sporim virtutea. Oricîți ar fi vrășmașii care luptă împotriva noastră îi vom birui cu puterea lui Dumnezeu, pentru că știm că prin Iisus Hristos a venit biruința binelui și sfințeniei asupra răului. Din această credință care a biruit lumea păcatului izvorăște tăria de viață a creștinului. «Dacă Hristos este cu noi, cine va fi împotriva noastră?» ne învață Sfînta noastră Biserică. Cît mai puține păcate trebuie să săvîrșim. Aceasta este datoria noastră, acesta să fie visul de aur al fiecăruia dintre noi, creștinii. În fiecare zi să îndepărtăm gîndurile care ne îndeamnă la păcat. Să zicem fiecărei zi : Bine ai venit zi binecuvîntată de Dumnezeu. Cu osteneala mea de azi voi putea cîștiga veșnicia. Azi ea este în mîna mea, mîine în mîna lui Dumnezeu. Să îndeplinim sfatul Apostolului Pavel : «Răscumpărați vremurile că zilele rele sînt». Aceasta pentru că nu ne-a dat Dumnezeu zilele veacului acestuia să le necinstim prin păcate, ci să le sfințim prin virtute. Fără fapte bune viața noastră se aseamănă cu pomul cel neroditor, care oricînd poate fi scos și aruncat în foc. Iată dar sfaturi duhovnicești pe care Biserica noastră le dă nouă credincioșilor în acest început nou de An nou, în care am intrat și de care trebuie să ținem seama și să le păzim, cunoscînd că de aceasta depinde fericirea și mîntuirea noastră și a celor din jurul nostru. Viața noastră, însă se desfășoară în climatul social, în obștea noastră, în întreaga societate. De aceea, în învățătura Bisericii noastre noi sîntem colaboratori ai lui Dumnezeu pentru desăvîrșirea lumii, pentru binele păcii, frăției și dreptății și colaborării dintre toți oamenii.

În virtutea dreptului fundamental la viață, libertate și independență al tuturor popoarelor, Biserica noastră a fost totdeauna cu poporul și a avut, dintru început, vocația păcii și prin conducătorii ei, prin reprezentanții ei, ierarhi, preoți, și credincioși și vreme de aproape 2000 de ani ,a susținut aspirațiile acestuia, alături de candela rugăciunii către Dumnezeu, pentru «pacea cea de sus» și pentru «pacea a toată lumea».

Considerînd o îndatorire morală de a contribui permanent la cultivarea în conștiința credincioșilor aceste drepturi de a apăra pacea și munca, de a-și împlini fiecare rostul și rolul său în viață, ea își îndeplinește misiunea sa în societatea noastră, ascultînd de cuvintele Mîntuitorului : «Iubiți-vă unii pe alții» și «Pace vouă».

Pentru aceasta, acum la începutul Anului Nou, gîndul nostru se îndreaptă în rugă fierbinte către Părintele Ceresc să dăruiască tuturor bucuria păcii, a înfrățirii și a mîntuirii, după ce, de ziua Nașterii Sale Sfînte ne-a dăruit iertarea și libertatea.

Redacția,

PASTORALE CHIRIARHALE

DIN MILA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI,
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL ȘI DREPTCREDINȚIOȘILOR
CREȘTINI, HAR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU-TATĂL, IAR DE LA NOI
PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

Iubiți fii duhovnicești,

Ne-a învrednicit Dumnezeu Căruia «toate îi sînt cu putință» (Matei 19, 26) să ajungem la această «sărbătoare a sărbătorilor», avînd în inimi și în suflete nu numai nespusa bucurie a Învierii Domnului revărsată asupra noastră cu îmbelșugare, ci și simțămîntul de nespus al unui nou început al întregului nostru neam și al fiecăruia dintre noi sub semnul nobil și generos al neasemuitei fapte de vitejie săvîrșite în întreaga noastră țară între 16 și 22 Decembrie 1989. Astăzi putem să zicem cu Apostolul: «Binecuvîntat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care, după mare mila Sa... ne-a născut din nou, spre nădejde vie» (I Petru 1, 3).

Învierea Domnului, care comemorează neîncetat biruința vieții asupra morții, vrăjmașul cel mai mare al ființei omenești chemată spre «viața veșnică prin Iisus Hristos» (Rom. 5, 21), înmulțește și întărește în noi darul neasemănat al libertății pe care am dobîndit-o cu prețul sîngelui nevinovat dat țării de tinerii și copiii noștri dragi în timpul ultimului Crăciun.

Iubiți fii duhovnicești,

Acest prim Paște pe care-l sărbătorim, după atîta timp de amarnică încercare, sub zodia triumfului luminii asupra întunericului, al adevărului asupra minciunii, al binelui asupra răului reprezintă, pentru întreaga suflare românească, un binecuvîntat prilej pentru schișarea unor programe duhovnicești de redresare și propășire morală creștină, menită să ducă la resituarea Bisericii noastre strămoșești, cea mai venerabilă instituție istorică națională în societatea românească, la promovarea și reafirmarea nepieritoarelor învățături morale ale Sfintei Evanghelii în viața noastră socială, redescoperirea valorii modelatoare a unor virtuți creștine ca : dreptatea, iubirea, iertarea, înțelepciunea, îngăduința, blîndețea, milostenia, bună-tatea. Într-un cuvînt, trebuie să redăm vieții noastre sociale firescul ei fundament creștin, pentru ca aberantele și monstruoasele forme de totalitarism și dictatură cărora le-a căzut victimă decenii de-a rîndul mult-încercatul și răbdătorul popor român, să nu mai fie posibile.

Adăpîndu-ne din învățătura și propovăduirea Celui ce este «*Calea, Adevărul și Viața*» (Ioan 14, 6), se cuvine să fie depuse toate strădaniile pentru sădirea în inimile și în conștiința tuturor creștinilor, lumina credinței mîntuitoare și binefăcătoare care înalță și înobilează pe om.

Astfel trebuie să se organizeze, după cum se și face, în toate bisericile, mînăstirile și catedralele ortodoxe, cicluri de expuneri complete asupra învățăturii creștine dreptmăritoare, asupra vieții celor mai cinstiți și cunoscuți sfinți din calendarul ortodox, asupra vieții sfinților români, apărători ai dreptei credințe și ai legii strămoșești, asupra istoriei Bisericii Ortodoxe Române, arătîndu-se pe bază de fapte și documente istorice rolul acestei instituții naționale în promovarea și susținerea celor mai legitime idealuri și aspirații ale poporului român, în formarea limbii și literaturii naționale, în sprijinirea luptei neamului nostru pentru democrație, libertate și demnitate națională. Fiecare preot, fiecare slujitor al Bisericii noastre este chemat să devină un propovăduitor asiduu și neînfricat al adevărului creștin, un misionar pătruns de măreția Evangheliei și de dragostea lui Dumnezeu pentru lume. Astfel fiecare preot este chemat să se facă ascultător al testamentului Apostolului neamurilor care îndeamnă : «*Propovăduiește cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp, mustără, ceartă, îndeamnă, cu*

toată îndelunga-răbdare și învățătură» (II Tim. 4, 2), «*căci, făcînd aceasta, și pe tine te vei mîntui și pe cei care te ascultă*» (I Tim. 4, 16). «*Lucrarea ta, fă-o deplin*» (II Tim. 4, 5).

Să purtăm, iubiți părinți, slujitori ai sfințelor altare, odorul harului și al învățăturii, al Sfintei și Dumnezeieștii Euharistii, încredințat nouă la primirea Sfintei Taine a Hirotoniei, de la altarele bisericilor, la altarele sufletelor credincioșilor noștri, în căminele lor, la cei suferinzi și neputincioși, la cei bolnavi, la cei care așteaptă acest odor al Dumnezeieștii Împărtășanii ca pe o rouă a dimineții.

Adevărul credinței să fie adus cu înmulțită râvnă înaintea tinerilor, a copiilor, acești prieteni iubiți de Iisus Hristos, a tuturor celor care Îl așteaptă, în tot timpul și locul.

Cu siguranță că propovăduirea noastră va găsi o deplină ascultare din partea poporului nostru dreptmăritor, însetat de lumină și adevăr, iar Cuvîntul lui Dumnezeu, care «*e viu și lucrător și mai ascuțit decît orice sabie cu două tăișuri*» (Evrei 4, 12) va înroua sufletele tuturor în așa fel încît să continue renașterea și reînvierea sufletească a neamului nostru, începută prin acea resurrecție a întregului nostru neam care s-a săvîrșit la mijlocul fericitului decembrie 1989.

La cuvîntul nostru de învățătură, de vestire a adevărului despre Iisus Hristos, se cuvine să adăugăm fapta credinței noastre mîntuitoare, fiindu-ne deplin cunoscut că «*sîntem zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune, pe care Dumnezeu le-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele*» (Efes. 2, 10). Va trebui să ne îngrijim îndeaproape și în mod sistematic de cei lipsiți, de cei bolnavi, de cei aflați la limita sărăciei, de cei neputincioși, de văduvele și orfanii lipsiți de ocrotire și sprijin, fiind necesar ca Biserica și mai mult să devină o mamă bună a tuturor, o prezență vie și lucrătoare între aceia care îi sînt mădulare, căci «*mădularele se cuvine să se îngrijească deopotrivă unele de altele. Dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună*» (I Cor. 12, 25—26).

Din Sfintele Evanghelii aflăm că multe din adevărurile propovăduite de Domnul nostru Iisus Hristos nu au putut fi înțelese de ucenicii Lui în clipa cînd au fost rostite de El (Luca 18, 34; Ioan 2, 22; 10, 6; 12, 16). Dar, după Înviere Sfînții Apostoli au înțeles toate tîlcurile ascunse ale învățăturilor care le fuseseră descoperite mai înainte de Domnul

nostru Iisus Hristos (Ioan 2, 22 ; 12, 16), astfel încât, în mintea lor, nu mai persista nici o nedumerire, nici o întrebare, ci toate le erau clare. Prin Înviere capătă înțeles și contur întreaga propovăduire și toate faptele lui Iisus, dar, totodată, se dezvăluie și propriul nostru destin de ființe care primim, prin acest act suprem al atotputerniciei lui Hristos, darul cel mare și neprețuit al vieții veșnice, «căci precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia» (I Cor. 15, 22).

Aflându-ne și noi, în această zi de mare praznic întocmai ca Sfinții Apostoli, în lumina adevărului deplin despre învățătura evanghelică și despre propriul nostru destin care se împlinește în Hristos și prin Hristos, întregul nostru orizont devine luminos și transparent pentru că mijlocul ne este «*incins cu adevărul*», iar pieptul ne este apărat de «*platoșa dreptății*» (Efes. 6, 14—15), fiind întru toate ocrotiți de «*pavăza credinței*» cu care vom putea stinge «*toate săgețile cele arzătoare ale vicleanului*» (Efes. 6, 16—17). Cu aceste daruri, să ne curățim simțirile și să ne îmbogățim sufletele ca să-L vedem pe Hristos Cel înviat sălășluindu-Se în camera inimilor noastre.

Iubiți fii duhovnicești,

Să luăm aminte la cuvintele Sfântului Apostol Pavel, care ne cheamă și ne îndeamnă pe fiecare în parte: «*Înțelege ce-ți grăiesc, căci Domnul îți va da pricepere în toate*» (II Tim. 2, 7). Să ne deschidem auzul și inima către adevărul care ni s-a relevat prin Învierea lui Hristos. Să ne îndestulăm cu «*băutura cea nouă... cea din izvorul nestrăcaciunii izvorât din mormîntul lui Hristos*» (Canonul Paștilor. Cîntarea a 3-a. Irmosul), căci El S-a pogorît întru cele mai de jos ale pămîntului și «*a sfărîmat încuietorile cele veșnice, care țineau pe cei legați, iar a treia zi, ca și Ioná din chit, a înviat din mormînt*» (Ibidem. Cîntarea a 6-a. Irmosul). Așadar, prin slăvita Sa Înviere, Iisus Hristos a zdrobit nu numai moartea, ci și puterea iadului, ridicîndu-Se din mormînt, «*ca un biruitor*» (Condacul Învierii).

Să trăim laolaltă această bucurie de nespus a Învierii lui Hristos care înmulțește și bucuria redobînditei libertăți pe care neamul nostru și noi toți o trăim de cîteva luni de zile și pe care o vom trăi noi și urmașii noștri de-a pururi cît vom dăinui pe aceste ținuturi românești.

Aflîndu-ne sub semnul acestei îndoite bucurii, a Învierii Domnului și a renașterii neamului nostru prin jertfa eroilor noștri tineri, evenimente care se întrepătrund în această primăvară din natură și din inimi și aducînd mulțumire Celui Atotputernic pentru toate, adresăm din adîncul ființei noastre purificate prin pocăința Postului celui mare și iertare tuturor celor ce viețuiesc în hotarele românești, indiferent de naționalitatea și credința lor religioasă, un părintesc și cald cuvînt de bunăvoință și înțelegere, de viață pașnică : «*Ziua Învierii ! Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem, fraților, și celor ce ne urăsc pe noi ; să iertăm toate pentru Inviere*» (Slava de la Laude din slujba Învierii).

Înălțăm, de asemenea, rugăciuni către Cel Atotputernic ca în această primăvară luminoasă a sufletelor noastre creștinești și românești, să aducă în casele și în familiile Dumneavoastră alese și trainice bucurii pascale, depline împliniri duhovnicești, înțelegere, propășire în toate privințele și prosperitate.

Din prisosul acestor simțăminte de părinte sufletesc, vă vestesc, împreună cu Biserica de pretutindeni

Hristos a înviat !

Al vostru părinte duhovnicesc rugător pentru tot binele către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos cel înviat.

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI PASTORALE

PREDICA LA DUMINICA LASATULUI SEC DE BRÎNZĂ

Pentru a ne pregăti să fim vrednici de sărbătoarea Învierii Domnului, Biserica a rînduit ca pregătire șapte săptămîni de încercare. Înainte de a intra pe calea aceasta grea, în Evanghelia de astăzi Biserica ne arată virtuțile care trebuiesc avute întîi către noi înșine și păcatele și primejdiile contrare acestor virtuți.

«De nu veți ierta oamenilor greșalele lor, nici Tatăl vostru cel din ceruri, nu vă va ierta greșalele voastre. Iar de veți ierta greșalele altora și Tatăl vostru cel ceresc va ierta greșalele voastre» (Mt. 6, 14—15).

Aceasta este prima învățătură pe care Biserica crede nimerit să o pună înaintea noastră și o alta tot în evanghelia de astăzi în care sîntem îndemnați să nu transformăm, să nu prefacem postul în prilej de ipocrizie. «Iar tu cînd postești, unge-ți capul și spală-ți fața, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci numai Tatălui tău, Cel ce vede cele ascunse și-ți va răsplăti la arătare» (Mt. 6, 17—18). Dar acest exercițiu sufletesc de care în primul rînd Biserica vorbește este un exercițiu al voinței, o încercare prin care constatăm cît putem fi stăpîni pe noi sau pe pofa de mîncare sau băutură. Acesta-i sensul adînc. Omul care în fața mîncării nu se mai poate stăpîni și devine slab în fața unui instinct, un om ca acela are voința subordonată, nu va putea rezista la nici o tentație a vieții, nu poți pune bază pe el, se lasă înfrînt, e neexistent din punct de vedere al demnității și al forței. Căci nu forța fizică face valoarea unui om, ci cea sufletească care se concentrează în voință, se arată prin stăpînirea patimilor și a instinctelor.

Încă o învățătură: «Nu vă adunați comori pe pămînt unde molla și rugina le strică și unde furii le sapă și le fură, ci vă adunați comori în cer, unde nici molla, nici rugina nu le strică și unde furii nu le sapă, nici le fură. Căci unde-l comoara voastră, acolo va fi și inima voastră».

(Matei 6, 19—21). Înțelegerea acestei învățături nu are nevoie să fie cu de-amănuntul lămurită. Comoara în cer e fapta bună ce izvorăște din credința creștină.

Prin urmare, înainte de a porni la calea lungă a postului, trebuie să ne luăm proviziile sufletești : iubirea de aproapele cu iertarea, stăpînirea de sine, adică o dovadă că sîntem stăpîni pe instinctele trupesti care lăsate fără frîu ne duc în prăpastie. Trebuie să ne ferim de îmbogățire cu orice preț. Dacă ai aceste arme, vei străbate cu ușurință calea postului, să ajungi la serbarea Învierii Domnului.

Să medităm cîteva momente nu asupra întregului cuprins al Sfinței Evanghelii de astăzi, ci asupra celor dintîi cuvinte : «**De nu veți ierta oamenilor greșalele lor, nici Tatăl vostru cel ceresc nu vă va ierta greșalele voastre**».

Iertarea greșalelor e o învățătură creștină care înseamnă o piatră de hotar între credința creștină și alte credințe. Iertarea creștină e parte care decurge, așa zice, automat din cuprinsul învățaturii creștine : «Dragostea». Dacă în dragostea de aproapele trăim, din ea, iertarea păcatelor aproapelui izvorăște fără greutate. Există însă și cîrțitori care se cred îndreptățiți să corecteze pînă și învățătura lui Dumnezeu, să-i găsească cusururi, să o înfățișeze ca neindestulătoare și de nepus în practică.

Unii socot că a te supune învățaturii creștine, prin iertarea aproapelui, înseamnă să te ridici împotriva dreptății care cere să dai fiecăruia ceea ce i se cuvine. Celui cu bine, bine, celui cu rău, rău. Nu mai încape vorba de iertare, fiecare să-și ia consecința faptelor sale. Așa zice mintea omenească semeață care vrea să îndrepte cuvîntul lui Dumnezeu, care se crede mai capabilă decît învățătura lui Dumnezeu. Dacă o obiecțiune ca aceasta ar veni din partea unor necredincioși, ar constitui o blasfemie fără ca să merite a fi luată în cercetare. Dacă e nedumerire ce se naște în suflete, datori sîntem să o lămurim.

Să ierți pe aproapele tău. De cîte ori ? Chestiunea a interesat chiar pe contemporanii Mîntuitorului care l-au întreat : de cîte ori să ierte pe fratele lor ? Au pînă la 7 ori ? Mîntuitorul a răspuns : «Nu ! ci pînă la 70 de ori cîte 7». Aici nu-i vorba de un calcul de aritmetică, se înmulțește pe 7 cu 70, ci e o formulă ce înseamnă să ierți neconținut. Bine — ar zice unii—, dar dacă este pe iertate la infinit, aproapele n-are decît să bată la infinit și să zică : eu pot să-mi permit orice, fiindcă creștinul care mă iubește, nu va da sancțiuni, fiindcă are poruncă să ierte neconținut. Unii ca aceștia zic : prin urmare învățătura iertării nesfîrșite, introduce în societatea omenească o anarhie, o atmosferă de nesuferit și dați-ne voie să credem că prin aplicarea Legii Justiției, vom pune ordine în lume. Noi vom înțelege că Dumnezeu cînd zice iertare, nu zice să ierți oricui, ci aceluia care merită. Cel care merită, e la mintea oricui. Nu este acela care zice : eu am să tot fac orice și am să obțin iertare ; și am să-mi fac din furături, minciună, trădare... carieră. Iertarea, nu se acordă acestor vicleni, fiindcă mai întîi iertarea se face în numele credinței, a lui Dumnezeu și cu condiția ca Dumnezeu să nu fie înșelat, fiindcă nu poate fi înșelat. E îndepărtată puțința ca din iertare să se nască o crimă continuă, fiindcă

creștinul dă iertare numai în numele lui Dumnezeu. Dar dacă are credință, greșește? Poate greși fără voie, fără știință. Poate greși cu voia pe jumătate, vrea nu vrea, cu știința pe jumătate, știe și nu prea știe. Astfel de greșeli cum e bine să fie tratate? Ce ne spune inima? Greșește omul că n-a știut, că n-a putut trage concluziile. Afară cu tine. Justiția aplicată rigid la ce stare duce? Care dintre noi n-ar fi fost eliminat din viață dacă s-ar fi procedat de Biserică sau de societate așa? Acesta-i înțelesul cuvîntului iertare. Iertare, fiindcă sîntem supuși greșelii și dacă pe baza acestor greșeli ai aplica pedeapsa cerută de Justiție, ai comite maximum de in Justiție. Iată pentru ce-i bună învățătura Celui ce cunoaște singur adevărul. Iertarea are drept funcție să îndrepte, nu să strice, nu să încăpățîneze, nu să cristalizeze răul. Căci, se pune întrebarea: ce se întîmplă cu omul ce-i pedepsit pe nedrept și fără nici un fel de considerare omenească? Se întărită, se aprinde, se împietrește în rău și din inima omenească devine stană de piatră. L-ai îndărătnicit și l-ai făcut pentru veșnicie nesimțitor la dreptate și îndreptare. Pentru omul greșit, căldura iertării îl face să se sfiiască de el însuși, se controlează, se îndreaptă și l-ai cîștigat prin gestul iertării. Iată ce se întîmplă dacă se prezintă cazul de a ierta.

Dacă e vorba de iertare, zic unii, atunci Justiția unde se mai practică și unde și cum se mai poate aplica?

Învățăturile cele adînci sînt ca și instrumentele cele prețioase. Cu un instrument prețios nu poate umbla orice mîină. Trebuie mîină de meșter experimentat căci altfel aparatul sau se sfarmă sau el ne poate păgubi, dăuna, întrucît aparatul poate avea două tăișuri. Așa-i și cu învățăturile. Nu pot fi minuite de omul de pe stradă, de guralivi, de orgoliosul ce are rezolvată oricare problemă fără a o cerceta. Aceste adevăruri trebuie știute, căci altfel tragem concluzii primejdioase. Fiindcă nu are vreme toată lumea să mediteze, Biserica are rostul de a da credincioșilor aceste învățături, filtrate. Așa-i și cu această învățătură. Iertarea este de folos atunci cînd rezultă din pornuța iubirii, garantîndu-se prin aceasta frățietatea.

Atunci Justiția se va întreba: unde mai funcționează și pe ce teme-i? Ce înseamnă Justiție? Pedeapsă? În numele cui se dau? Al Justiției. Viața noastră; cînd e vorba de legăturile dintre mine ca om și aproapele. Dincolo la Justiție e vorba de legăturile dintre țară și individ. Dincoace, eu față de individ pot renunța la dreptatea mea. M-ai ofensat, te iert. Nu constant că din atitudinea mea tragi concluzii în folosul pervetirii tale. Din ale mele dau iertare. Dincolo e vorba de țară. Cine dispune? Judecătorul nu-i el stăpîn pe țară. Judecătorul distribuie în numele țării. Eu sînt stăpîn pe lucrurile mele. Judecătorul nu. Judecătorul trebuie să dea după Justiție dreptatea. Atunci înțelegem cuvîntul Evangheliei unde și cînd are dreptate să sancționeze. Autoritatea publică, are dreptul să sancționeze. Dacă ne numim creștini avem obligația să trăim în Hristos și Evanghelie. Adică în toate faptele noastre de la cel mai neînsemnat act și pînă la actul suprem să ne inspirăm din învățătura creștină. Căzut din cer nu-i nimeni. Este omul stăpînit de atîtea slăbiciuni și înconjurat de atîtea ispite, el nu va realiza în el un model imaculat de virtute iar dacă are înainte un ideal, un model, are

nesfârșite șanse să realizeze mai mult decât poate realiza o ființă ome-
nească. Una din călăuzele de căpetenie e : **iertați greșalele greșitilor
voștri, dacă vreți ca și Dumnezeu să vă ierte.**

În concluzie este că nici un gest de violență nu poate fi justificat
creștinește decât din o aberație a minții. Nici un gest de cruzime nu se
poate tolera de învățătura creștină.

La începutul postului, în vremea pe care o trăim, o infuzie la înăl-
țimea învățaturii creștine, cred că ne poate fi de folos în așa manieră
încît să ne putem învrednici de cuvîntul Sfintei evanghelii : «**și Dum-
nezeu vă va ierta greșalele voastre**».

Preot PAVEL ZUZU

Biserica «Domnița Bălașa»

DESPRE ADEVĂRATA CĂINȚĂ

«Tată, greșit-am la cer și înaintea
Ta...» (Luca 15, 18).

Răul cel mai mare pentru credincioși în lume este păcatul, adică
răzvrătirea conștiință și liberă împotriva lui Dumnezeu. El este boală
spirituală, este lepra sufletului, pentru că întunecă mintea, slăbește
voința morală de bine și abate inima de la tot ceea ce este plăcut lui
Dumnezeu și oamenilor și aduce toate nenorocirile în viață. Întrebarea
cea mare este : cine ne poate scăpa de păcat ? Credinciosul cu străda-
niile sale ? Nu, pentru că el este cauza lui : pofteste cele trupești, se
lasă dus de instinctele pervertite și este mereu în vrăjmășie cu Dum-
nezeu, cu aproapele și cu sine însuși. Strădaniiile lui sincere, oricît ar
fi de bune, nu-i pot schimba viața pentru că face mai mult rău. De a-
ceea Sf. Apostol Pavel exclamă în numele fiecăruia dintre noi : «**Om
nenorocit ce sînt, cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia ?**» (Rom.
7, 25). Nimeni, decât harul Mîntuitorului Iisus Hristos care ni se dă
nouă în Sf. Taină și în special prin căință în Sf. Spovedanie. Această
căință ne împacă cu Dumnezeu ; de aceea Sf. Petru îndeamnă mulți-
mille, în ziua de Rusalii, spunînd : «**Întoarceți-vă la Domnul, cu căință,
ca să se șteargă păcatele voastre**». (Fap. Ap. 3, 19). Într-adevăr, dacă
plata păcatului neascultării lui Adam este moartea noastră, apoi, moar-
tea păcatului este numai harul divin care-l șterge prin adevărata căin-
ță. Ce este căința ? Este părerea de rău pentru fărădelegile noastre,
este durerea inimii pînă la lacrimi pentru că am supărat pe Părintele
ceresc ieșind din comunitatea de viață fericită cu El. Această căință
ne schimbă radical modul de a trăi, ne întoarce la Dumnezeu, ca să
primim iertare de la El, pentru că ne produce dezgust și repulsie față
de păcate, ne face să fugim de ele și prin aceasta să ne eliberăm de
sub tirania celui rău, devenind fiii ai luminii.

Baza căinței adevărate și condiția ei prealabilă este recunoașterea
păcatului, adică să nu învinuim pe nimeni de el, ci pe noi înșine. Noi
sîntem vinovați că l-am făcut, nu alții. Izvorul acestei căințe este inima

noastră, care este centrul vieții duhovnicești. De aceea Domnul ne zice prin înțeleptul Solomon : «Fiule, dă-mi inima ta, ca să locuiesc în ea, iar tu să faci voia Mea și să fii fericit» (Prov. 23, 26). Domnul vrea inima noastră pentru că din inimă ies toate păcatele, mândria și minciuna, desfrinarea, nedreptatea și vrajba, ura, hula și furtul etc., care spurcă pe om (Matei 15, 8—9). Dar inima este lăcașul lui Dumnezeu, ea devine izvorul binelui și al adevărului, al frumosului și al sfințeniei, al dreptății și al păcii etc.

Inima este cheia îndreptării. Dacă ei îi place să guste din dulceața cea amară a păcatului ; căința rămîne o vorbă deșartă, pentru că păcatul ne va stăpîni și mai departe, deoarece rațiunea și voința rămîn neputincioase în fața inimii. Căci omul nu face ceea ce știe, ci ceea ce iubește. Acest proces psihologic explică pentru ce mulți creștini spun duhovnicului la Spovedanie aceleași păcate, luni și ani de-a rîndul, fără să facă nici un progres duhovnicesc. Faptul acesta arată că iubesc păcatul mai mult decît îndreptarea, că nu se căiesc sincer, ci totul este dictat de împrejurări exterioare, la fel cu căința ipocrită a lui Faraon care, în fața fiecărei plăgi, zicea către Moisi : «Am păcătuit înaintea Dumnezeului vostru... Te rog, acum, iartă-mă... roagă-te să mă scape de acest prăpăd de moarte... și voi slobozi poporul» (Ex. 10, 16—17). Dar, după ce plaga trecea, inima lui se învîrtoșa din nou și nu împlinea nimic din cele ce făgăduia pînă cînd a pierit în Marea Roșie cu toată oastea sa. Ca și Faraon s-au căit evreii, muștrați de prorocul Isaia, pentru că, deși umblau în sac și cenușă, inima fiecăruia vîna doar interese egoiste. Zadarnic striga el : «Dacă vreți ca pocăința voastră, mărturisirea și postul vostru să fie primite, curățiți-vă inimile de sînge ; faceți fapte bune, urîți nedreptatea și ieșiți din obiceiurile rele, ca și Lot din văpaia Sodomei...». Ei au rămas surzi la acest îndemn ; de aceea țara a fost pustiită de păgîni și poporul dus în robie (c. 58). De fapt numai căința cu buzele, fără frîngerea și durerea inimii, fără căldura dragostei și încrederea în Dumnezeu, fără disprețul față de păcat și de patimile care ne înjosesc demnitatea de oameni, fără zel de îndreptare și lacrimi amare, nu ne este de nici un folos.

Da, lacrimile fac sufletul mai alb decît zăpada și mai curat decît roua dimineții. Ele sînt baia noastră de a doua. Dacă păcatul lui Adam s-a șters prin baia Sîngelui Domnului, păcatele noastre se șterg prin harul Sfîntului Duh udat de lacrimile personale. Aceste lacrimi aduc ușurare și alinare, mîngiere și împăcare cu Dumnezeu și cu noi înșine. Această experiență au făcut-o atîția păcătoși de-a lungul veacurilor, în frunte cu împăratul proroc și penitent David care zice : «Ostenit-am întru suspinul meu, spăla-voi în toate nopțile patul meu, cu lacrimile mele așternutul meu voi uda» (Ps. 6, 6). Lacrimile căinței sincere spală păcatele și fărădelegile noastre, ne readuc armonia și pacea sufletului și inimii cu Dumnezeu. Prin ele vedem luminos și strălucitor chipul lui Dumnezeu în noi (Mt. 5, 8). Ele ne redau fericirea cea adevărată, cu care nimic nu se poate compara. De aceea însuși Binefăcătorul nostru, Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos zice : «Feriți cei ce plîng că aceia se vor mîngîia» (Matei 5, 4). Feriți care se întristează pentru neîmplinirea vooi lui Dumnezeu — zice Sf. Ap. Pavel —

pentru că s-au întristat spre pocăință și nu vor fi întru nimic păgubiți de cele cerești. «Căci întristarea după Dumnezeu aduce pocăință spre mîntuire fără părere de rău, iar întristarea pentru pierderea lumii aduce moartea. Căci întristarea după Dumnezeu cheamă la sîrguință, la frică și dorința de bine, la rîvnă și ispășire și prin aceasta ne arată întru totul a fi curați în lucrul acesta (II Cor. 7, 9—11). La-crimi de căință adevărată, de spălare și curățire, au vărsat la picioarele Domnului vameși și păcătoși, desfrinați și tilhari, sperjuri și apos-tați, știuți numai de Dumnezeu care i-a primit în rîndul Sfinților. Pentru ca să ne transfigureze, viața, căința trebuie să pornească dintr-o ne-cesitate lăuntrică, adică din dorința fierbinte de a ne împăca și de a ne uni cu Dumnezeu și cu aproapele, din voința de a ne ușura de povara păcatelor și a deveni tot mai buni, mai desăvîrșiți. Ea trebuie să plece din dragostea de a ne îmbrăca în omul cel nou, zidit, după modelul Mîntuitorului Hristos, chipul desăvîrșirii noastre. Cu alte cuvinte căin-ța — ca să fie izvor de îndreptare și de mîntuire — trebuie să pornească din duhul umilit, din inima înfrîntă și smerită pe care Dumnezeu nu o urgisește (Ps. 50, 18) ci, din contră, îi este bineplăcută, o iubește, o cau-tă și o răsplătește. Numai această căință scoate sufletul din văpaia pa-timilor pe care le mărturisește cu gura, numai ea este baia duhovniceas-că pentru creșterea noastră în virtute, pentru apropierea și asemănarea noastră cu Dumnezeu: numai ea este începutul de refacere a comunității de viață cu Dumnezeu, urcuș și scară cerească pentru sfințirea, îndum-nezeirea și fericirea noastră. Dacă mulți creștini recad după spovedanie în păcatele pe care le-au mărturisit, dovedesc că nu s-au căit sincer și sînt ușuratici, că au voință slabă și se conduc după o conștiință pervertită care răstălmăcește criteriile absolute de viață ale moralei creștine. Acestora le spune același dumnezeiesc Isaia : «Vai de cei ce zic răului bine și binelui rău, care schimbă lumina în întuneric și întunericul în lumină. Vai de cei ce sînt înțelepți în ochii lor și price-puți după capul lor» (5, 19—21). Vai de cei ce sînt ca fariseii care veneau la Iordan să se boteze de la Ioan fără să-și mărturisească păcatele cu cuget curat, și să fie lăudați de oameni, grăiau minciuni, vicleneau cu inima și cu mintea și urzeau curse împotriva aproapelui lor. Dacă pentru credincioșii ajunși la maturitate spovedania este al doilea Bo-tez — după cum a rînduit-o Hristos Dumnezeu ca una ce spală întină-ciunea sufletului — pentru unii este prilej de a face păcate mai mari, deoarece vin aici din obiceiul că se apropie una din sărbătorile mari sau sînt aduși de circumstanțe externe ; dar în nici un caz nu vin din convingere și din necesitate duhovnicească. Dovadă este faptul că dacă găsesc la Spovedanie un duhovnic bun, care le cercetează conștiință cu grijă și interes, nu se bucură cînd stăruiește să-i scoată din focul patimilor, ci se întristează de canonul ce l-au primit pentru îndreptarea lor, iar la altă mărturisire caută pe duhovnicul care le dă un canon ușor. Prin aceasta urmăresc să nu-și țină canonul așa cum au promis și să-și ascundă păcatele, dar le vor avea și mai mari, pentru că mărturisirea nu se face înaintea oamenilor ci a lui Dumnezeu care cunoaște inimile tuturor și va răsplăti după faptele lor pe toți cei ce batjoco-resc Sfînta Taină. Despre aceștia zice Mîntuitorul Hristos : «Furul nu

vine decît să fure, să ucidă și să piardă» (In. 10, 10). Sf. Ioan Botezătorul îi mustră, spunînd : «Pui de năpîrci...», cum puteți crede că veți scăpa de minia lui Dumnezeu, dacă vă amînați îndreptarea voastră ? Schimbați-vă concepția despre lume și rostul vieții voastre, faceți roade vrednice de pocăință, pentru că securea stă la rădăcina pomului vieții voastre și veți fi tăiați și aruncați în foc, cînd nici nu vă așteptați ! (Luca 3, 7—9). «Nu fiți ca norii fără de apă, bătute de vîntul patimilor, nici ca pomii toamnălici fără de rod, căci veți fi uscați și dezdăcinați...» (Iuda 1, 12).

Iubite frate, dacă ai aflat un duhovnic bun, rămii lingă el și bucură-te de sfaturile lui părintești, în scaunul Spovedaniei. Urmează canonul care ți-l dă spre binele tău, pentru că vrea să te ridice din noroiul patimilor tale. Oare, dacă ești bolnav trupește nu cauți doctorul cel mai iscusit și urmezi rețeta lui cu strictete ? Cită atenție arăți celor materiale și ce durere mare simți dacă ai pierdut pe unul din prietenii tăi dragi ! Fă același lucru și cu cele duhovnicești ! Plîngi cu lacrimi cînd ai pierdut pe Dumnezeu, comoara și tăria vieții Tale, lumina și fericirea sufletului tău ! De ce vrei un canon ușor pentru păcatele tale grele ? Amintește-ți că primii creștini făceau canon aspru pentru aceste păcate, timp de 10—15 ani, cu rugăciune și post, cu pîine și apă la ușa bisericii, în văzul tuturor, iar tu, te superi dacă duhovnicul te sfătuieste să petreci intens cîteva săptămîni în rugăciune și post, în meditație și metanii și milostenie etc. Stăruie, frate, în cîință desăvîrșită și în rîvnă pentru canonul tău și împlinește-l cu dragoste. Nu te asemena lui faraon, nici lui Esau care se căiește cu gînd de răzbunare pentru că și-a vîndut lui Iacob dreptul de întii născut, pentru un blid de linte, că n-a știut să se înfrîneze la timp. Nu urma exemplul trădătorului Iuda, iubitorul de argint, care s-a căit cu disperare și s-a spînzurat (Matei 27, 4) și nici al lui Simon Magul (F. Ap. 8, 24). Iubite frate, deschide Sfînta Scriptură cu credință și cu evlavie și vei găsi acolo icoane de adevărată cîință în regii David și Manase și urmează pilda vieții lor. Pentru păcatul desfrîului, David se căiește și plînge cu amar toată viața ; îl mărturisește deschis, deplin și sincer lui Dumnezeu în cuvinte și cu sentimente zguduitoare. Cu inimă înfrîntă și smerită și plină de încredere în mila și bunătatea lui Dumnezeu, el se roagă fierbinte să-l ierte făgăduind că nu-l va mai face. Și Dumnezeu l-a ascultat, iar David s-a lepădat definitiv de păcatul său. Inima lui a devenit tronul sfînt al Împăratului ceresc și cîința lui s-a făcut piatră de hotar și început pentru o viață nouă. Cel ce vrea să se convingă de această transfigurare duhovnicească îl îndemn să rostească în taină la picioarele Crucii Domnului psalmul 50 și să se gîndească la păcatele sale personale.

Atunci va gusta din marea bucurie pe care ne-a adus-o adevărata și sincera cîință arătată în fapte, nu în vorbe : «M-am rugat înaintea feței Tale, Doamne, cu toată inima mea, zice David ; m-am sculat și m-am mărturisit Ție ziua și noaptea. Am udat cu lacrimi patul meu, am mîncat pîinea ca cenușa și băutura am amestecat-o cu plîngere. Am văzut că păcatul meu este pururea înaintea mea (Ps. 50, 3), de

aceea am privegheat și m-am rugat ca să nu intre, nici să iasă ceva spurcat din lăuntru meu, ci să rămân drept și fără de prihană înaintea Ta».

Iubiți credincioși, căința cu lacrimi a lui David este cea mai plăcută faptă înaintea lui Dumnezeu și ea singură face ca Spovedania să fie cu adevărat al doilea Botez în viața noastră creștinească. Ea a servit ca model alților păcătoși mari ai vremurilor Nouului Testament care prin ea au devenit sfinți. Icoana ei o găsim în viața vameșului care știindu-se vinovat de păcate nu îndrăznea să-și ridice nici măcar ochii spre cer, ci bătându-și pieptul se ruga din adâncul inimii : «Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosul» (Luca 18, 13), în istoria zbuciumată a bogatului Zaheu Vameșul care, devine fericit după ce Domnul a intrat în casa lui iar el și-a împărțit averea săracilor, arătându-și căința prin fapte bune (Luca 19, 8). La fel o găsim la Maria Magdalena, despre care ne vorbește Sfânta Evanghelie din duminica a V-a din Post, care a turnat mir de nard și a udat cu lacrimi picioarele Domnului, apoi le-a șters cu părul capului său (Matei 26, 6—14).

O, dar cât de mișcătoare și pilduitoare este căința fiului risipitor, care-și mărturisește tatălui fărădelegile sale sincer și deschis, total și fără dezvinovățire ! «Tată, zice el, greșit-am la cer și înaintea Ta și nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul Tău..., pentru că te-am părăsit pe Tine și dragostea Ta, izvorul vieții și al mîntuirii mele. Primește-mă ca pe unul din argații Tăi, pentru că voiesc să ies din rîndul porcilor și să trăiesc, chiar și numai o zi în curțile Tale, decît mii de ani în lăcașurile păcătoșilor» (Luca 15, 21—28; Ps. 83, 11). «Și s-a bucurat Părintele ceresc de căința acestui fiu, care a fost mort și a înviat, a fost pierdut și s-a aflat și i-a dat inel în mînă și încălțăminte în picioarele sale și a tăiat vițelul cel gras ca să facă ospăț cu mare veselie» (Luca 15, 22—24).

Pe urmele acestui fiu rătăcit a mers Sf. Apostol Petru cel lepădat de Domnul (Matei 26, 25), păcătoasa Maria Egipteanca, a cărei profundă, neconținută și sfîntă căință a îndumnezeit-o etc. De aceea Sfînta Biserică ne-o pune ca pildă de îndreptare pentru noi, pomenind-o cu venerație la deniile de miercuri din săptămîna a V-a din Postul Mare. Aceeași adîncă și adevărată căință au arătat-o toți păcătoșii veacurilor, pe care harul Domnului Iisus Hristos i-a chemat la Sine și dragostea lui Dumnezeu Tatăl i-a ales și i-a mîngîiat, i-a îmbrățișat și i-a sărutat, iar mila și iertarea Lui i-a făcut din nou fiii Săi fericiți (Mt. 5, 4). Să urmăim, iubiți credincioși, pilda de căință a acestor aleși, să ne temem de păcat și să fugim de el. Să ne mărturisim Domnului zicînd : «Păcătuit-am, Doamne, înaintea Ta. Iartă-mă și mă ridică din moarte. Dă-mi harul Tău și lacrimi de pocăință ca să mă îngrop cu omul cel vechi și să înviez cu Tine a treia zi. Dă-mi căința tilharului de pe cruce și mă pomeneste, Dumnezeule, cînd vei veni întru împărăția Ta. Fă să aud ca și el sentința de fericire veșnică : Astăzi vei fi cu mine în rai !»

Pr. dr. SIMION RADU

POSTUL

În tezaurul spiritual al credinței noastre există valori care pentru îndrumarea pe calea desăvârșirii sînt inestimabile.

Buni cunoscători ai firii omului, scriitorii inspirați ai Bibliei pleacă de la convingerea că omul este o încoronare a zidirii (Ps. 8, 4—9), de aceea văzătorii îl vor pe om puternic, frumos, blînd, moral și înțelept, făuritor de istorie și autorul fericirii sale proprii. Prin cuvînt și prin faptă, prin experiența celor buni, Sfînta Carte are rostul de a-l ridica pe om la gradul superlativ al vocației sale. Dacă Dumnezeu este sfînt, de ce n-ar fi și făptura urzită «după chipul și asemănarea lui» (Gen. 1, 37) ?

Ochii naturii se îndreaptă cu patimă și cu mîndrie spre această nădăjduire : «Arborii pădurilor bat în palme, munții și colinele saltă de bucurie», pentru evoluția mesianică a omului (Isaia 55, 12).

Mijloacele ducătoare spre desăvîrșire sînt multiple. Sfînta Scriptură vorbește de «căile» pe care trebuie să le bătătorim.

Între mijloacele religioase, morale și igienice, care slujesc la desăvîrșirea credinciosului, un loc covîrșitor îl ocupă **postul**. Noțiunea generalizată a postului este: reținerea de la orice mîncare și băutură, sau numai de la unele alimente, pentru un anumit interval de timp. Biserica arată necesitatea postului, a fixat zilele de post, a indicat motivele postului și a rînduit fixarea alimentelor îngăduite în anumite zile. În Sfînta Scriptură se constată practicarea unui post particular. În ziua Expierii, adică în a 28-a zi din luna a șaptea, postea fiecare credincios evreu (Lev. 16, 29). Cartea Judecătorilor (20, 26) vorbește, și ea, despre un post public : «toți fiii lui Israel și tot poporul a postit în ziua aceea». Profetul Iona informează și el, la cap. 3, 5 al cărții sale că «ninenienii au ținut post, de la cei mai mari, pînă la cei mai mici». În ce privește postul particular, el este practicat în urma dispozițiilor rezultate din Sfînta Scriptură, sau prin imitarea exemplului dat de personalitățile religioase, de ex. postul profetului Ilie (III Reg. 19, 18), sau mai tîrziu ucenicii Sfîntului Ioan Botezătorul (Marcu 3, 18). Postul se practica pentru diferite temeiuri. Există și un post al gîndurilor, al dorințelor și faptelor. Postul e un act de virtute, de aceea Sfînta Scriptură îl recomandă și-l impune. Ideea postului o întîlnim pentru întîia dată, în Sfînta Scriptură, la Geneză (3, 3) în dispoziția : «din rodul pomului care-i în mijlocul grădinii să nu mîncăți». Din acest text rezultă necesitatea înfrînării, prin post, în scopul întăririi puterilor sufletești. Locul de la Ieșire (34, 28) și Deuteronom (9, 9—18) vorbește despre un post aspru, cînd nu se mănîncă și nu se bea nimic. Așa a procedat Moise. Textul adaugă : «apoi a scris cele 10 porunci». Rezultă de aici că postul premerge acțiunilor mari ale credinciosului, ca și Ioil 2, 12, Iudit 9, 1 și Estera 4, 1. David a postit pentru copilul său bolnav II Regi 12, 26. Din Deuteronom (9, 18) știm că postul este împreunat cu rugăciunea. Psalmii 34, 13 și 68, 12—13 indică modul de a posti («cu smerenie») iar Isaia 58, 5 împreună postul cu «faptele bune». Postul lipsit de sentimente curate îl condamnă și profetul Ieremia 14, 19.

Uneori textele Vechiului Testament despre post au un caracter didactic, de ex. Sir. 37, 34: «cel înfrînat își va spori viața». Din cărțile Vechiului Testament rezultă că postul e rînduit de Dumnezeu. În epoca Noului Testament problema postului se lămurește și se săvîrșește prin autoritatea Mîntuitorului. Celui care postește, Mîntuitorul îi impune o mulțime de condiții: corelație între ceea ce gîndește și ceea ce face. Credinciosul care postește să răspîndească în jurul său o atmosferă de iubire, de respect și de gînduri mărețe. Comportarea modestă și plină de bunăvoință este o altă îndatorire a celui ce postește. Nu e vorba să se micșoreze demnitatea credinciosului, prin întrelăsarea grîii față de trup ci să se prețuiască valoarea persoanei, nici adăugînd, nici scăzînd ceva (Mat. 6, 5 și următoarele).

Din cuvintele Mîntuitorului: «Acest soi de rele nu iese decît cu post și rugăciune» (Mt. 17, 21) rezultă că în situațiile grele starea celui care postește îl apropie de rugăciune. El nu poate sta pasiv, simte nevoia să se roage. Se poate spune că postul este oarecum o pregătire pentru rugăciune. Importante devin numărul zilelor de post (Mat. 4, 2). Evanghelistul Luca (18, 12) scrie: «Eu postesc de două ori săptămînal»; Sfîntul Pavel impune postul prin dispozițiile date celor din Corint: «să vă îndeletniciți cu postul» (I Cor. 7, 5).

În general, după Sfîntul Pavel postul apare o îndeletnicire a caracterelor religioase (II Cor. 6, 5). Cartea Faptelor atestă practicarea postului în Biserica din Antiohia (Fap. Ap. 13, 2) și de către preoții care se pregăteau pentru hirotonie.

Orientîndu-se după Mîntuitorul, în toate ocaziile, postul apare împreună cu rugăciunea (Fap. Ap. 14, 23), căci precum «nu sînt dulci bucatele fără de sare, așa nici postul fără rugăciune»¹.

Învățătura Sfinților Părinți, privind postul, este expresia desprinsă din îndrumările Mîntuitorului și ale Apostolilor.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, apreciînd postul, scria în Omilia a X-a la cartea Facerii «postul potolește zburdălnicia trupului, înfrînează poftele cele nesăturate, curățește și înaripează sufletul, îl înalță și-l ușurează»², iar fericitul Augustin spune: «Postul curățește inima, supune trupul spiritului, face sufletul aplecat spre căință și zdrobire, împrăstie răul patimilor, strînge fierbințeala poftelor și aprinde flacăra castității»³.

Încă în secolul al II-lea se confirma practicarea postului miercurea și vinerea. Dovadă: «Învățătura celor 12 Apostoli», care dispune: «Iar voi să postiți miercurea și vinerea»⁴. Tertulian (sec. III) numește miercurea și vinerea: «zile de priveghiere»⁵ iar Origen (254) afirmă zicînd: «în aceste zile (miercurea și vinerea) postim cu solemnitate»⁶. Postul Nașterii și al Paștelui, al Sfinților Apostoli și celelalte, îl confirmă Tertulian, Teodoret, Ieronim, Sfîntul Atanasie, Ioan Gură de Aur, Va-

1. Antîm Ivireanul, *Predici*, ed. îngrijită de C. Ștrempel, București, 1962, p. 70.

2. Justinian, patriarhul, *Cartea de învățătură...*, București, 1963.

3. În *Sermones de tempore*, *Serm.* 207, la V. Mitrofanovici; Tarnavschi, *Liturgica*, Cernăuți, 1909, p. 165.

4. Badea Cireșanu, *Tezaurul liturgic*, București, 1912, tom. 3, p. 403.

5. *Ibidem*, p. 404.

6. *Ibidem*, p. 404.

sile cel Mare⁷. Avînd aceste precedente, Biserica a fixat lungimea postului; posturi de o zi și posturi de mai multe zile. Posturile de o zi în fiecare săptămîină: miercurea întru pomenirea duiosă că atunci s-a făcut sfat pentru prinderea Mîntuitorului și vinerea pentru că în acea zi a fost răstignit El.

În rînduielele tipiconale ale postului apare și luna ca zi de post. Dar nefiind atît de puternice temeiurile pentru postire în ziua de luni, unii teologi nu mai menționează lumea între posturile de o zi. De ex. V. Mitrofanovici în *Liturgica* sa — apărută în Cernăuți, 1909 — menționează luna ca zi de post numai în legătură cu posturile mari, din săptămîina patimilor, sau al Sfîntului Petru și Postul Sfintei Marii; alții au început a face deosebire între postul de luni și cel de miercuri și vineri, pentru că abia în legiuirile tîrzii ca în Pidalion⁸ de ex. citim: «postul de luni este cuviincios și cu drept cuvînt», iar Pravila cea mare hotărește: «călugării și luna să postească»⁹. Alte posturi de o zi sînt: Ziua înălțării Sfintei Cruci, care amintește patimile pe cruce ale Domnului și se prăznuiește în fiecare an la 14 septembrie; Ajunul Bobotezei la 5 ianuarie, care amintește pregătirea pentru primirea botezului, și ziua Tăierii Capului Sfîntului Ioan Botezătorul, la 29 august. Sînt și zile de luni, miercuri și vineri exceptate de la post, cele care amintesc de vremi de bucurie. Acestea sînt săptămîina luminată (a Paștelui), miercurile și vinerile de la Nașterea Domnului pînă la Ajunul Bobotezei și în săptămîina de după Rusalii.

Posturile de mai multe zile sînt: Postul Crăciunului, care constituie o pregătire pentru întîmpinarea Nașterii Domnului, Postul Paștelui pentru cinstirea Învierii Domnului, Postul Sfîntului Petru, în cinstirea Apostolilor Petru și Pavel, care s-au jertfit pentru Hristos, Postul Sfintei Maria, în cinstea Maicii Domnului¹⁰.

Duminică, fiind zi de bucurie, pentru că atunci a Înviat Domnul, nu se postește, afară de cazurile speciale indicate de legea bisericească. Tot zi de bucurie e și sîmbăta, care amintește crearea lumii, afară de Sîmbăta mare, cînd Iisus era în mormînt. De post sînt scutiți copiii, bolnavii și bătrînii.

Îndrumările lui Timotei al Alexandriei afirmă în canonul al 8-lea că «postul s-a rînduit cu scopul umilinței trupului, deci dacă este trupul întru slăbiciune, se cuvîne să primească hrană și băutură cît dorește și poate să suporte»¹¹. Pentru anumite situații, episcopul poate accorda pogărămînt, în cazuri speciale, în cazuri de urgență scutire de post poate da și preotul duhovnic¹². Urmînd exemplul Mîntuitorului, Biserica învață că postul trebuie să îndeplinească anumite condiții. Ele sînt faptele bune, practicarea milosteniei, a dreptății. Postul trebuie să fie împreunat cu postul sufletesc, «adică înfrînarea gîndurilor

7. Badea Cireșanu, *op. cit.*, p. 594 și 400 și V. Mitrofanovici, *Liturgica*, p. 174, 181.

8. Badea Cireșanu, *op. cit.*, p. 403.

9. *Ibidem*, p. 405.

10. Justinian, *Cartea de învățătură*, p. 338.

11. N. Milaș, *Canoanele...*, în rom. de N. Popovici și Uros Kovincici, Arad, 1936, vol. I, p. a II-a, p. 153.

12. Iustin, mitropolitul Ardealului, *Catehismul*, Sibiu, 1956, p. 88.

urite, așa fel încît în purtarea noastră să poată vedea oricine un spor de bunătate, de tradiție, de dragoste față de oameni»¹³, căci spune profetul Isaia (58, 4—7) : «Nu știți voi postul care îmi place, zice Domnul, rupeți lanțurile nedreptății, deslegați legăturile robiei, dați drumul celor asupriți și sfărîmați jugul lor, împarte pîinea cu cel flămînd, adăpostește în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l...».

Cu alte cuvinte, postul e folositor numai atunci cînd pe lângă abținerea de la anumite mîncări, este împreunat cu abținerea de la fapte păgubitoare pentru viața morală. Un post ipocrit, nu poate spinteca norii, pentru a ajunge sus. Postul trebuie urmat de înfrînarea impulsurilor. Nedreptatea, lenea, silnicia, asuprirea și alte afecțiuni și patimi, anulează valoarea morală a postului. Viața celui care postește, trebuie să poarte amprenta luminoasă a personalității Mîntuitorului Iisus Hristos prin valoarea ideilor sale, prin acțiunile sale creatoare și inovatoare, prin încadrarea în problemele generale ale omului nou și prin promovarea marilor năzuințe ale umanității.

Pr. prof. NICOLAE NEAGA

«RUGĂCIUNEA POSTULUI MARE» (Traducere)

Rugăciunea are o importanță capitală în viața creștinului. Ea capătă o putere deosebită atunci cînd este însoțită de post. Sîntem în Postul Sfințelor Paști, perioadă de rugăciune intensă și de pocăință. Rugăciunea liturgică (rugăciunea făcută în biserică după o anumită rînduială) are menirea să ne introducă într-o altă lume, în lumea prezenței tainice a lui Dumnezeu. Serviciile divine din perioada Păresimilor sînt de o sobrietate aparte. Varietatea cîntărilor liturgice din această perioadă este înlocuită de o monotonie și de o tristețe liturgică, iluminate din interiorul lor de perspectiva Învierii. Serviciile divine din această perioadă urmăresc să ne pregătească pentru marele praznic al Învierii dar în același timp și pentru reînnoirea și revigorarea eului nostru profund. La sfîrșitul fiecărei slujbe din Postul Mare se rostește de cîte două ori rugăciunea Sfîntului Efrem Sirul : «Doamne și Stăpînul vieții mele, duhul trîndăviei, al grijii de multe, al iubirii de stăpînire și al grăirii în deșert nu mi-l da mie. Iar duhul curăției, al gîndului smerit, al răbdării și al dragostei, dăruiește-l mie, slugii Tale.

Așa, Doamne, Împărate, dăruiește-mi ca să-mi văd greșelile mele și să nu osîndesc pe fratele meu, că binecuvîntat ești în vecii vecilor. Amin». Este una din «piesele» liturgice prin care Biserica încearcă să redescopere importanța lucrării lui Dumnezeu în el, precum și importanța unei cunoașteri a propriilor noastre adîncuri ființiale. Rugăciunea Sfîntului Efrem Sirul este socotită drept «rugăciunea Postului Mare». Rostirea ei este însoțită de metanii mari și de invocările : «Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosul» ; «Cel ce m-ai zidit, Dumnezeule,

13. Iustin, mitropolitul, *op. cit.*, p. 88.

mintuiește-mă» ; «Fără de număr am greșit, Doamne, iartă-mă» ; «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul». Metania mare este un gest liturgic în care îngenunchem, ne plecăm fața spre pământ pînă cînd fruntea atinge pămîntul și ne ridicăm, pecetluindu-ne cu semnul Sfintei Cruci. Este un act de adîncă umilință. El simbolizează căderea prin păcat din demnitatea primordială în pulberea celor de sub nivelul uman și revenirea la starea dintîi prin jertfa lui Hristos. Cădem singuri dar nu ne putem ridica decît prin și cu Hristos, de aceea concomitent cu ridicarea, facem și semnul Sfintei Cruci. Sfîntul Efrem Sirul este unul dintre cei mai venerați Părinți ai Orientului creștin, ca mare trăitor și mare teolog. A trăit în secolul al IV-lea. Aproape întreaga lui teologie a expus-o în imne. El a scris în limba siriacă. Foarte curînd însă, opera i-a fost tradusă în limba greacă, el fiind foarte venerat în întreaga Biserică Ortodoxă. Rugăciunea Sfîntului Efrem Sirul are o importanță deosebită. În conținutul ei sînt expuse toate elementele negative și pozitive ale procesului de pocăință¹. Este un fel de **memento** întreaga perioadă a Postului Mare consacrată în exclusivitate efortului de pocăință și întoarcere din păcat la Dumnezeu. Revenirea la normalitate vizează mai întîi vindecarea ființei noastre de cîteva boli duhovnicești care afectîndu-ne viața ne pun în imposibilitatea de a ne întoarce realmente spre Dumnezeu și de a ne vindeca de rău. Boala care merită luată în primul rînd în considerare este **trîndăvia, lenea**. Este o boală a sufletului care afectează mai ales voința, manifestîndu-se ca un dezgust straniu, ca o lipsă de energie fizică sau morală și indiferență față de orice acțiune și efort fizic sau duhovnicesc. Păcatul acesta inactivează bogăția sufletească a omului, ducîndu-l mai degrabă în jos decît în sus. Lenea este un rău sfătuitoar, atentînd la una din cele mai profunde trăsături ale ființei umane: activitatea, dinamismul. Omul a fost creat ca ființă întreprinzătoare, ființă dinamică. Trîndăvia vine dintr-un cinism profund care răpește sufletului orice dispoziție de a mai întreprinde ceva. Pentru că otrăvește și paralizează dinamismul profund al ființei umane, trîndăvia este un păcat îngrozitor și sursă a altor păcate. Opusă trîndăviei, este **grija de multe**. Acest păcat ne face să fim rîvnitori de multe împliniri, să fugim de trîndăvie și inactivitate. Dar, alergînd după multe, omul nu reușește să îplinească nimic cum se cade. Grija de multe îl face să nu fie mulțumit de nimic. Strecoară în el spiritul contestatar, negativist și pesimist. Alergarea după multe și neîmplinirea reală a lor duce tot la inactivitate. Neîncrederea în valoarea celor împlinite, în lume și Dumnezeu, duc la descurajare, la inactivitate și, în cele din urmă, la dezgust de viață. Dezgustul de viață împins în extremism duce la sinucidere. **Iubirea de stăpînire** este fiica celor două păcate de mai sus. Omul nu se îplinește nici în trîndăvie, nici în grija de multe. Cel care a căzut într-unul din aceste două păcate, dîndu-și seama de eșec dacă mai este și inteligent încearcă să dea o satisfacție dorinței legitime de afirmare a eului său. Pentru că

1. Cf. Al. Schemmann, *Le grand carême*, în col. «Spiritualité orientale», nr. 13, Abbaye de Bellefontaine, 1977, p. 42.

statul pe loc nu i-a adus vreo satisfacție, acest om încearcă o compensare într-un comportament, cu totul fals și neavenit, față de aproapele, anume acela dominat de dorința de stăpânire. Dorința de stăpânire peste alții vine din străfundurile unui om care nu a simțit niciodată savoarea valorilor veșnice, gustul prezenței tainice a lui Dumnezeu în viața lui. Scoțind din inima și preocupările sale Prototipul după care și către care a fost creat, un asemenea om pune în loc **imaginea Aceluia** (și ea denaturată), adică propriul său eu. Frumusețea acestui om va fi știrbită tocmai de faptul că el s-a pus în centru, iar toate celelalte realități (semeni, lume și chiar Dumnezeu) rămânând în marginea preocupărilor lui). Toate acestea vor fi prețuite nu în funcție de participarea lor la absolut, la Dumnezeu, ci în funcție de utilitatea pe care o pot arăta propriului lor eu. (Criteriul evaluării celor din jur nu mai este Dumnezeu ci, gândurile mele, ideile mele, poftele și satisfacțiile mele). De aceea, spre a da satisfacție acestor porniri egocentrice (anormale), dar și unei dorințe firești după împlinire nesatisfăcute, păcătosul face tot ce-i stă în putință spre a stăpâni ceea ce are în jurul său : oameni și lucruri. Se întâmplă uneori că din punct de vedere fizic omul căzut într-un atare păcat să nu realizeze material această tendință egoistă. Atunci, din punct de vedere formal, el afișează față de ceea ce se află în jurul lui dispreț, lipsă de interes, desconsiderare, ironie etc., chiar dacă în sinea lui are cu totul alte sentimente față de aceste realități. Dar aceasta este o stare de spirit foarte periculoasă pentru că implică o nefericită și voită dedublare care obstrucționează și traumatizează spiritul și eul profund al omului ducându-le realmente la nebunie (iar formele de nebunie sînt multe) și chiar la sinucidere. **Grăirea în deșert** este un alt păcat greu care, cu mare ușurință ne înșingerează ființa. Calitatea de a fi cuvîntători este una (și poate cea mai importantă) dintre cele prin care ne deosebim de celelalte ființe. Mai mult datorită acestei facultăți ne considerăm superiori celorlalte ființe. Cuvîntul este expresia materială a modului nostru de a gândi și simți. În limba greacă veche același cuvînt (logos) însemna deodată **rațiune și cuvînt**. Mîntuitorul spunea că prin cuvînt omul scoate în afară ceea ce are în inimă, înțelegînd prin noțiunea de «inimă» ceea ce este mai profund în om.

Cuvîntul material este încărcat cu o putere spirituală care-i dă acestuia semnificație și valoare. De aici, efectul lui deosebit, chiar paradoxal în cei către care ne adresăm într-un fel sau altul. Cuvîntul poate să zidească sau să dărîme, poate să vindece sau să rănească, să hrănească sau să otrăvească viața celor care își cuvîntă (sau își cuvîntau rău) unii altora. Cuvîntul este un mare dar făcut de Dumnezeu omului. Utilizarea lui implică un mare risc, ea putîndu-ne mintii sau pierde. Din nefericire, de cele mai multe ori, omul este inconștient de forța cuvîntului sau, ceea ce este și mai grav, o nesocotește în mod conștient, profanînd valoarea cuvîntului în vorbiri cu dublu înțeles, în bancuri, birfe, ocări și injurii — tot atîtea reminescente din acel fond ancestral pe care îl poartă în el (animalul din el) pentru care Sfînta Scriptură folosește termenul de «țărîină», «pămînt», adică ceea ce căl-

căm în picioare. În loc ca acest fond ancestral să fie înălțat și transfigurat prin cuvînt și rațiune, acestea sînt desfigurare de iraționalul din noi în **vorbire deșartă**.

Avînd în vedere acest lucru, Sfîntul Apostol Iacov avea să spună că: «un mădular este limba, dar cu mari lucruri se fălește! Iată puțin foc și cît codru aprinde! Foc este și limba, lume a fărădelegii. Limba își are locul ei între mădulele noastre, dar spurcă tot trupul și aruncă în foc drumul vieții, după ce aprinsă a fost ea de flăcările gheenei» (Iacov. 3, 5—6).

Cea mai gravă negare a valorii cuvîntului este însă minciuna. Omul poate, așadar, transforma cea mai frumoasă podoabă a ființei sale, darul rațiunii cu expresia ei, cuvîntarea, în instrument al Satanei, tatăl minciunii. Minciuna va îmbrăca forme diverse, potrivit cu diversitatea ipostazierilor duhului celui rău care ne va schimonosi modul de gîndire și de cuvîntare. În felul acesta grăirea noastră devine deșartă, goală, lipsită de sens. O gîndire și o grăire din care Dumnezeu este exclus, vor fi lipsite de sens și de adevăr mîntuitor. Omul care se va complăce într-un asemenea mod de gîndire și de grăire, nu va face nici un progres în universul spiritului, va trîndăvi, va descuraja și pe alții să activeze, iar dacă va fi și inteligent va face tot ce-i va sta în putință să domine, să stăpînească peste ceilalți. Iată cum nesocotirea rostului cuvîntului în viața omului (care se întinde către flecăreală și minciună) devine unul din cele mai grele păcate. Sfîntul Efrem Sirul a sesizat strînsa legătură între cele patru păcate mai sus amintite, rugînd pe Dumnezeu să ne ferească de toate.

Celor patru păcate din prima parte a invocării sale, Sfîntul Efrem le opune patru virtuți, rugînd pe Dumnezeu să i le dăruiască. Prima dintre acestea este **curăția**. Desigur că nu se referă la o simplă igienă trupească, ci la o igienizare a ființei întregi. În originalul grecesc ceea ce s-a tradus la noi prin «curăție» este redat prin **sofrosyne**, ceea ce înseamnă cumpătare, modestie, simplitate, înțelepciune, stare de spirit sănătoasă. Toate aceste virtuți, care pot fi exprimate prin noțiunea de «sofrosyne», au fost traduse în românește prin noțiunea de **curăție**, iar în franceză prin **înfrînare, castitate**. Înfrînarea de satisfacere a unor poftă este drumul care duce la feciorie, stare sinonimă cu aceea de integritate totală care raportată la poftă, este starea de curăție, opusă depravării. Aici se are în vedere fuga de două tipuri de depravare: depravarea în trup prin lăsarea omului la nivelul liberei și necontrolatei dezlănțuirii a pornirilor instinctuale din pîntece și cele de sub pîntece dar totodată și depravarea sau desfrîul minții prin cugetarea a tot ceea ce este rău.

Efectele omenești (pe care unii le numesc instincte) își au un scop precis și integrativ. Manifestarea și satisfacerea lor la voia întîmplării, nu duce decît la dezorientarea, risipirea și epuizarea ființei noastre. Același lucru se întîmplă și cu mintea lăsată să vagabondeze în **tot felul de gînduri pătimăse**, cu toate că trupul ar putea să fie integru. Depravarea sufletească și trupească apar mai ales în cel trîndav. De aceea primului păcat de care-l roagă pe Dumnezeu să-l scape, Sfîntul Efrem opune virtutea înfrînării, fecioriei sau curăției care vizează deo-

dată integritatea trupească și sufletească. Modelul curățeniei autentice este Hristos. De la El este și puterea care se împărtășește prin harul Sfântului Duh celor ce-o cer în vederea asemănării cât mai mult cu puțință modelului. **Gîndul smerit** sau **smerenia** este o virtute care decurge din setea și efortul după integritate. Oricîte eforturi ar depune, omul nu se poate considera integru și fără de păcat. Recunoașterea acestui adevăr, cît și acceptarea adevăratei noastre situații (oameni păcătoși, dar doritori și nevoitori spre desăvîrșire) ne fac să fim modești, smeriți, să dăm atenția cuvenită aproapelui și slava cuvenită lui Dumnezeu. Modestia sau smerenia este fructul adevăratei înțelepciuni al dreptei judecări și al raporturilor sincere cu aproapelé și cu Dumnezeu. Curăția și smerenia nu se pot realiza fără multă nevoință. Or, nevoința implică **răbdare**. Aceasta este a treia virtute pe care Sfîntul Efrem o cere la Dumnezeu. Este o virtute care se opune păcatului grijii de multe. În goana lui după multe, omul riscă să privească toate cu superficialitate, fără perspectiva unității și a întregului. Or, nu poți judeca și evalua unitar, nici realitatea din jur, nici propria ta viață fără răbdare. Dumnezeu este răbdător și chiar îndelung răbdător. Și aceasta, pentru că vede lumea în adîncime, sesizează faptele, cuvintele și gîndurile noastre și le întrevede sensul lor profund, căutînd în marea lui iubire, ca chiar răul făptuit de noi să fie întors spre binele nostru, de cele mai multe ori oamenii nepricepînd intenția îndelungii răbdări a lui Dumnezeu. Omul nu întrevede totdeauna nici urmarea imediată, nici pe cea mai îndepărtată a faptelor sale. Nu același lucru se întîmplă cînd Dumnezeu privește spre noi. El vede totul, începutul, consecințele, scopul și chiar lipsa de scop a multora din faptele, cuvintele și gîndurile noastre. Dacă Dumnezeu este îndelung răbdător, este pentru că iubește cu adevărat și profund. Cerînd lui Dumnezeu să ne împodobească cu virtutea răbdării, cerem să ne asemănăm cu El spre a înțelege mai mult și în mod autentic rostul nostru și al celor din jurul nostru.

Iubirea este cea din urmă virtute pe care o cere Sfîntul Efrem Sirul. Este coroana, ținta dar și puterea tuturor virtuților, adică a tuturor eforturilor pe care omul le depune în vederea desăvîrșirii. Virtutea este ea însăși un efort. Este simplu să spui că iubești, dar este greu s-o faci. De multe ori confundăm iubirea — dăruire, cu iubirea — posesiune. De cele mai multe ori iubim pe aproapele pentru că-l vrem și că ne vrea el, pentru că «îmi oferă **motive** s-o fac». Dar este foarte greu să iubești atunci cînd nu aștepți nimic de la aproapele sau nici cînd măcar nu-ți dă **motive** s-o faci, din contră. Această iubire o cere Sfîntul Efrem. O iubire care să se arate către aproapele nu pentru faptul că el îmi dă **motive** să-l iubesc, ci pentru simplul fapt că eu constat existența lui. Tot ceea ce este creat de Dumnezeu merită iubit pentru că acolo există **semnul** prezenței lui Dumnezeu. Cu atît mai mult merită iubit orice om, nu spre a-l aservi nevoilor noastre, ci pentru a i ne face utili. Nu avem dreptul să urim pe nimeni și nimic, fără numai răul. Rugăciunea se încheie cu cuvintele: «Așa, Doamne, Împărate, dăruiește-mi ca să-mi văd greșelile mele și să nu osîndesc pe fratele meu», cuvinte de o mare

însemnătate. Constituie autoverificarea propriei noastre evlavii. Nu de puține ori, diavolul ne ceartă, chiar prin gândurile, vorbele și faptele noastre bune. Cum? Făcându-ne să credem că sîntem mai evlavioși, mai curați, mai înțelepți sau mai buni decît alții. Prin cuvintele acestea Sfîntul Efrem Sirul ne avertizează ca nu cumva evlavia noastră să nu fie o falsă evlavie, ci un comportament abil și oportun față de cei din jur din prudență față de anumite principii la care aderăm formal sau pe care le reprezentăm de multe ori prin pregătire sau funcțiile ocupate. Ne previne că «evlavia» noastră să nu fie o formă de trufie camuflată, în spatele căreia să stea tatăl minciunii. Cînd vei fi lipsit de trîndăvie, de grija de multe, de dorința de stăpînire, de grăirea în deșert și împodobit cu curăția, cu smerenia, cu răbdarea și cu iubirea, și totuși vei fi conștient de propriile-ți păcate, recunoscînd că ești totuși un biet păcătos, vrednic de milă vei zdrobi în tine și cel mai subtil păcat — trufia. Sfîntul Efrem Sirul a înțeles cum toate virtuțile pot fi «atinse» de duhul trufiei și în felul acesta ele să nu mai fie înălțări spre Dumnezeu, modalități de participare la sfințenia Lui, ci forme de autosatisfacție și căi spre cădere. Avînd în mod continuu conștiința propriei tale nevrednicii, nu vei putea osîndi pe alții și nici nu te vei considera a fi **cineva**. Analizînd structura rugăciunii Sfîntului Efrem, vedem că predomină cifra patru : patru **duhuri** de care trebuie să scăpăm și patru **duhuri** de care trebuie să fim stăpîniți. Trebuie să precizăm mai întîi faptul că nu este vorba de duhuri existente maligne sau benefice care să ni se impună din afară. Este vorba de opt stări de spirit sau dispoziții sufletești, grupate patru cîte patru, stări de spirit care ne pot strivi (păcatele) sau zidi (virtuțile) ființa. Numărul păcatelor și virtuților este mult mai mare. Sfîntul Efrem se rezumă la numărul de patru. Acest lucru vădește modul semitic de gîndire al lui. În gîndirea semitică cifrele aveau o anumită simbolică. Cifra 4 simbolizează pămîntul cu cele patru laturi, lumea, întregul. Semnalînd două perechi de cîte patru păcate și virtuți Sfîntul Părinte înțelegînd **întregul**, sugerează totalitatea păcatelor și virtuților. Nu putem scăpa de păcate și nici să ne împodobim cu virtuți fără Dumnezeu să facă să ne fie străină prea buna părere despre noi înșine.

trad. de Pr. dr. VASILE RĂDUCA

DESPRE ÎNSUȘIRILE ȘI PIEDICILE RUGĂCIUNII

Printr-o rugăciune sinceră putem cîștiga de la Dumnezeu toate bunurile duhovnicești și chiar cele materiale, care ne sînt trebuincioase vieții, dacă le dorim din adîncul inimii iar rugăciunea noastră este fierbinte. Ce minunate rugăciuni ne învață Sfînta noastră Biserică ! Rugăciuni care sînt întocmite pentru a îndura pe Dumnezeu să ne dea tot ceea ce cerem. Dușmanul, însă, — duhul cel rău —, care cunoaște puterea rugăciunii, își dă toată silința ca să ne pună piedici. Ba mai mult, în timpul cînd ne rugăm ne trimite în minte plăceri, sau trezește în noi dorinți diferite și ne îndeamnă să ne grăbim. Rugăciunea care se face forțat naște o evlavie mincinoasă și face pe om neputiincios ca să

se mai gîndească la cele de trebuință sufletului. Pentru a ne feri de această cucernicie prefăcută, trebuie să ne rugăm de bunăvoie și din toată inima. Să ne ferim a ne ruga din cauza tristeții sau a nevoii! **«Căci Dumnezeu iubește pe acela care dă cu bucurie»** (I Cor. 9, 7). Nu este nimic cu neputință pentru omul care crede. O credință vie și neclintită poate face minuni mari.

În afară de aceasta, starea noastră de păcat nu poate micșora bunătațea și milostenia nespusă a lui Dumnezeu. Nepriceperea noastră nu poate micșora înțelepciunea Sa cea preainaltă și nici atotputernicia Sa.

Cînd îți spui rugăciunile, dar mai ales atunci cînd le citești nu te grăbi, ci caută să pătrunzi adevărul care se află în toate cuvintele pe care le pronunți și pune-le, în inima ta. Să fii stăpînul inimii tale și să o oferi cu toată dragostea lui Dumnezeu ca pe un dar plăcut Domnului.

«Fiul Meu, dăruiește-Mi inima Ta» (Proverbe XXIII, 26). Dăruind inima ta lui Dumnezeu rugăciunea ta te va apropia de Dumnezeu, te va uni cu El și cu cerul întreg, te va umple de Duhul Sfînt, de roadele pe care El le aduce ca: adevărul, pacea, bucuria, răbdarea și bunătațea inimii.

Dacă se întîmplă să fie tîrziu, seara, cînd faci rugăciunea, fă-o cu sinceritate și vei avea un somn lin și întăritor. Dacă dimineața ești grăbit ca să pleci la muncă, scoală-te mai devreme și nu dormi mult, ci roagă-te cu încredere. Te vei simți liniștit, întărit și tot ce vei face în ziua aceea va fi cu succes.

Se întîmplă uneori să vezi pe cîte cineva care pare că se roagă, dar el nu face altceva decît se nevoiește pentru diavolul care este ascuns în inima sa. Acesta nu se roagă decît din gură, în vreme ce inima sa este rece și îndepărtată de Dumnezeu, nu simte și nu dorește ceea ce gura lui spune. Sînt unii, chiar mulți, care se împărtășesc cu puțină sinceritate, fără să aducă la picioarele Altarului toată dragostea de care ar trebui să fie pătrunși; vin ca să se împărtășească numai cu gura, în timp ce în inimă au indiferență, patimă de a bea și a mânca, iubire de arginți, trufie, minie, invidie, lene. Inima acestora este așa de departe de Acela Care este iubire, sfințenie, desăvîrșire, înțelepciune și bunătațe. Asemenea oameni trebuie să-și examineze conștiința, să se pocăiască în mod sincer, să-și dea seama de însemnătatea rugăciunii obștești și de sfînta împărtășanie. Noi trebuie să iubim pe Domnul cu căldură, să-L iubim așa precum sînt datori copiii să-și iubească părinții, dar mai ales pe Părintele ceresc.

Dă-ne Doamne această iubire **«căci fără Tine nu putem face nimic»**. (Ioan XV, 5). Tu ești pentru noi tot, iar noi nu sîntem nimic. Tu ne-ai chemat din nimicnicie la viață și Tu ești Cel ce ne-ai dăruit totul.

Dacă observi că inima ta este rece și că nu ești inclinat spre rugăciune, oprește-te. Îndreptează-ți inima la un gînd care să miște ceva în tine, de pildă, gîndește-te la păcatele tale, la sărăcia ta duhovnicească, la sărăcia sufletului tău, sau gîndește-te la nesfîrșitele și neîncetatele binefaceri ale lui Dumnezeu pe care le împarte la tot neamul creștinesc.

Începe-ți rugăciunea fără grabă și cu sinceritate. Dacă nu ajungi să spui toate rugăciunile într-un timp anumit, nu te întrista căci o singură rugăciune, zisă rar și cu căldură, este nesfârșit mai folositoare decât dacă ai spune pe toate, repede și fără atenție, după cuvintele Marelui Pavel: «**Aș iubi mai bine să nu zici decât cinci cuvinte în Biserică, ca să înțeleagă și alții, decât să spui zece mii de neînțeles**» (I Cor. XIV, 19). Dumnezeu ținea seama de clipele ce-I sînt închinete, cîntărește cuvintele spuse în rugăciune cu sinceritate și trimite, aceeași cantitate de lumină și căldură duhovnicească, de pace și de bucurie pe care o cere sufletul.

Deci, cel care nu poate să facă o rugăciune mai lungă, este bine să se roage mai puțin, dar cu toată căldura sufletului său. Numai o credință desăvîrșită împodobește rugăciunea bună, căci fără credință în zadar aștepti de la Dumnezeu ceea ce dorești.

Deci trebuie să avem credință puternică, pentru că zice Mîntuitorul «Tot ceea ce veți cere cu credință în rugăciunea voastră, veți primi». (Matei XXI, 22), iar mai departe zice: «**Dacă aveți credință și nu vă veți îndoii și veți zice muntelui acestuia: mergi și te aruncă în mare, muntele se va sune**».

În rugăciunea noastră trebuie să cerem un lucru «**Real**», căci este real, tot ceea ce există și a primit ființă de la Dumnezeu: «**căci nimic din cele ce s-au făcut nu s-au făcut fără El**» (Ioan I, 13). De asemenea trebuie să cerem de la Dumnezeu un lucru «**Posibil**». Dumnezeu poate să facă totul, deci Dumnezeu poate face pentru noi ceea ce noi nu putem face. Prin urmare să nu cerem în rugăciunea noastră ceva care dăunează ființei noastre sufletești și chiar trupești. Este necesar să ajungem și să simțim cu sinceritate nevoia de a cîștiga ceea ce cerem. Să fim pătrunși de credința curată că tot darul este o binefacere, el este desăvîrșit căci vine de la Dumnezeu, nu de la oameni, nu din întîmplare sau de la «soartă». Să credem, cu putere, că Dumnezeu vede și ascultă fiecare mișcare a inimii noastre, El este atotrăbdător, puternic și înțelept, poate să facă totul pentru noi într-o clipă, prin Fiul Său și prin Duhul Său cel sfînt, pentru că: «totul este cu puțință la Dumnezeu».

Dacă în vremea rugăciunii vrăjmașul aruncă în sufletul nostru diferite gînduri nepotrivite, să zicem cu putere în toată ființa că pentru a ne curăți de acestea: «Domnul nostru Iisus Hristos a venit pe pămînt pentru ca să ne ajute în slăbiciunile și neputințele noastre». Nu trebuie să ne descurajăm de un păcat oarecare, ci să ne punem nădejdea în Mîntuitorul nostru. Să zicem cu credință și nădejde: «**O bună-tate fără de margini a lui Dumnezeu! O lucrare preamărită a Omului DUMNEZEU în slujba omului păcătos!**». Această slujire Domnul nostru Iisus Hristos o continuă și azi, și cu cît de multă dragoste o împlinește curățindu-ne și mîntuindu-ne și risipind puterea vrăjmașului. El este adevărata pace a inimii care ne apropie de El și ne mîntuiește.

(Din sfaturile duhovnicești ale Părintelui Ioan de Kronstadt).

DIN CUVINTELE DUHOVNICESTI ALE PĂRINTELUI IOAN DE KRONSTADT

La ce, oare, ne ajută postul și pocăința? La ce ne servește nevoința? Ele ne ajută la curățirea sufletului întinat de păcat, la pacea sufletului, la apropierea fiască de Tatăl, ca să ne dea o teamă sfântă în rugăciunea către Dumnezeu.

Aceste lămuriri ne sînt de ajuns pentru ca să ne facă să postim și să ne spovedim din toată inima. O răsplată neprețuită va fi rodul nevoinței noastre cinstite. Vei zice poate: «Oare sînt mulți printre noi care iubesc pe Dumnezeu cu un sentiment fiesc cu adevărat? Găsim oare pe mulți care să îndrăznească, fără vreo piedică vinovată față de Providență, să cheme pe Dumnezeu — Tatăl Cel ceresc — și să zică: «Tatăl Nostru?». Dimpotrivă. Această chemare fiască nu a încetat, oare, să mai răsune în inimile noastre sufocate de mîndria acestei lumi, sau de lipirea de strălucirea și plăcerile ei? Nu cumva Părintele Ceresc este departe de inimile noastre? Trebuie să ni-L închipuim ca un Dumnezeu răzbunător și îndirjit împotriva noastră a celor care ne-am depărtat de Dînsul?

Da. Păcatele noastre ne fac vrednici de minia Sa, de dreapta Sa pedeapsă și este de mirare cum ne rabdă după atîtea păcate și cum nu ne părăsește ca niște smochini neroditori. De aceea, să ne grăbim să-I recîștigăm mila prin pocăință și lacrimi. Să privim în noi înșine, uitîndu-ne, cu toată severitatea posibilă, în inima noastră întinată și vom vedea cîte necurății astupă intrările ei și nu lasă harul lui Dumnezeu să intre înlăuntru. Vom pricepe atunci că din punct de vedere sufletesc sîntem niște ființe moarte. Pentru aceasta, nu-ți hrăni trupul cu belșug, nu-i oferi mîngîieri și plăceri și nu-i pune la îndemîină arme ca să se ridice împotriva sufletului. Dacă nu, într-o zi, cînd va trebui să lucrezi în duh, adică să te rogi sau să scrii despre un fapt moral sau religios, vei vedea cît de mult trupul ți-a cuprins sufletul și te-a legat de mîini și de picioare. Îți va distruge toate îndemnurile sufletului și nu te va lăsa nici să se îndrepteze și nici să-și recapete tăria. «Sufletul va deveni robul trupului».

MILOSTENIA nu are nici un merit sau prețuire sufletească decît numai atunci cînd este însoțită de nevoința de a se îndepărta de minie, de dușmănie, de invidie și lăcomie, de poftele trupului, de hoție și de alte păcate. Omul, însă, uită să-și îndrepteze inima crezînd că prin milostenie se poate răscumpăra totul. Se înșeală, pentru că ceea ce zidește cu o mîină distruge cu alta.

Milostenia dată fără dragoste este fără de roadă pentru cel ce o dă, pentru că partea materială a milosteniei nu aparține lui, ea fiind un dar de la Dumnezeu. Numai mișcarea inimii îi aparține. Astfel sînt multe fapte ale milosteniei care aparțin mîndriei, altele date cu părere de rău și fără prețuire pentru ființa nevoiașă care o primește. Deoarece sînt mulți oameni ospitalieri numai din mîndrie, ascunzîndu-și simțămintele, neavînd alt țel decît să-și arate luxul față de aceia pe

care îi primesc în casa lor. Darurile noastre față de aproapele să fie făcute cu inima curată pe altarul inimii, căci «**Dumnezeu iubeste pe acela care dă cu bucurie**».

Privind mai de aproape pe cei nevoiași, pe cei ce vin în jurul nostru, adeseori, după un schimb de cuvinte, observăm că sînt cu adevărat vrednici de a fi iubiți. Sînt modești și smeriți, nevinovați cu inima, plini de bunătate sinceră, încît putem zice: «Da, sînt săraci din punct de vedere material, dar sînt bogați sufletește. Ei mă fac să roșesc atunci cînd mă gîndesc la mine, la încăpățînarea, mîndria și răutatea mea, la disprețul și mînia mea, cînd mă gîndesc cît de rece și de rău sînt față de Dumnezeu și de oameni, cît de invidios și zgîrcit. Acești săraci sînt, cu adevărat prietenii lui Dumnezeu. Ori, vrăjmașul care cunoaște sufletele celor avuți, provoacă la cei trufași un simțămînt de mîndrie și de dispreț față de cei săraci, arzînd, el însuși de pofta de a-i face ca să dispară de pe fața pămîntului, ca și cum nu ar fi avut nici dreptul să trăiască.

O, săracii mei frați! O, prieteni ai lui Dumnezeu! Voi sînteți aceia care aveți adevărata bogăție duhovnicească iar eu sînt cel sărac, cel nenorocit și cerșetor. Voi meritați, cu adevărat cinstea aceluia care sînt săraci în virtute, care nu au nici blîndețe și nici cumpătare, nici smerenie și nici bunătate, nici sinceritate și nici iubire de Dumnezeu și de aproapele.

SMERENIA apare ca una dintre nestematele strălucitoare din cununa biruinței duhovnicești. Vrednică de laude ne sînt cuvintele Marelui Psalmist: «Inima înfrîntă și smerită, Dumnezeu nu o va urgisi». De aceea, și Sfîntul Ioan Botezătorul, reamintind cuvintele lui Isaia Proorocul zicea celor ce veniseră să-L asculte: «Toată valea se va umple și orice munte și deal se va pleca; căile cele strîmbe se vor face drepte și cele colțuroase drumuri netede și toată făptura va vedea mîntuirea lui Dumnezeu» (Matei III, 5—6). Astfel «valea» reprezintă pe cei care au inima smerită, iar «muntele și dealul» reprezintă pe oamenii mîndri, care au o părere înaltă despre persoana lor și care disprețuiesc pe cei care sînt mai prejos ca ei — pe cei smeriți. Și aceasta se va întîmpla. Domnul nu încetează a lucra în inimile noastre prin duhul adevărului și al milostivirii, umilind pe cei mîndri în multe întîmplări ale vieții lor, prin boale, pierderi și dispreț din partea altora, ridicînd pe cei smeriți. De aceea și noi să ne socotim cei mai răi și mai slabi dintre toți în înțelesul duhovnicesc, încercînd un dispreț pentru noi înșine din pricina păcatelor, lucru prea adevărat și drept. Față de alții să fim miloși, cinstindu-i și iubindu-i, cu toate păcatele lor, pentru iubirea de Dumnezeu, Care ne-a poruncit să cinstim și să iubim pe toți semenii noștri, în numele Său, al cărui chip îl purtăm, în numele lui Iisus Hristos ale Cărui mădulare sîntem cu toții. Să ne îngrijim, mai presus de toate, ca să păstrăm blîndețea și bunătatea creștinească, pacea și dragostea cu frații noștri. Să' înlăturăm, atît cît este cu putință dorințele de iubire de sine, de mînie, tulburare și bănuială. Să nu ne lăsăm duși în nerăbdare și mînie, atunci cînd ni se aruncă în față o minciună, cînd ni se face nedreptate sau ne defăimează cineva, cînd ni se amintesc unele slăbiciuni sau patimi, pe care

singuri nu le observăm din cauza iubirii de sine. Să primim cu sînge rece cuvintele ce ni se spun, să le cîntărim cu faptele noastre și, dacă le găsim drepte, după o cercetare nepărtinitoare, să ne liniștim cu cugetul și să nu facem caz de cele ce ni s-au spus.

Să nu întoarcem cuvintele celor care ne-au vorbit cu răutate, sau dacă vrei să-i dovedești că nu are dreptate să o facem cu bunătate și cu blîndețe. Dacă, însă crezi că nedreptatea este de partea noastră, să lepădăm iubirea de sine, să ne mărturisim greșalele și să încercăm a ne îndrepta în viitor.

Se întîmplă ca uneori să ne supărăm pe cei care cu inimă dreaptă și deschisă ne arată, fără ascunziș, greșalele noastre. Pe acești oameni trebuie să-i cinștim și să le iertăm îndrăzneala dacă ne simșim răniți.

Oamenii aceștia sînt, din punct de vedere moral, ca doctorii care taie dintr-odată rana infectată din inima noastră și ne provoacă în suletul adormit de păcat, trezirea la dreapta conștiință și o reacție de adevărată viață.

Iată gînduri și sfaturi pentru sufletele noastre, mai ales în clipe de meditație și îndemnuri de a lua neamîinate hotărîri pentru a ruga pe Părintele Ceresc pentru iertarea și mîntuirea noastră prin Biserica și jertfa Mîntuitorului Iisus Hristos.

Pr. DAVID POPESCU

MEDITAȚIE LA DENIA DIN SEARA FLORIILOR

Rînduit-a Biserica noastră să închine sfintele slujbe de la deniile din săptămîna Patimilor unor momente deosebite de viață și rîvnă spirituală, înfățișîndu-ne frumoase pilde și imagini din Vechiul și Noul Așezămînt, pentru a ne încredința și a ne împrăpăta cugetele și inimile și a ne ridica cu gîndul, la marea jertfă a Mîntuitorului Iisus Hristos săvîrșită pe Crucea Golgotei.

Parcă ne răsună în minte frumoasele cîntări ale slujbei de dimineață cînd am ascultat cuprinsul Sfintei Evanghelii și strigătele de bucurie ale poporului iudeu, la intrarea în Ierusalim a Mîntuitorului Hristos : «Osana, întru cei de sus, bine este cuvîntat Cel ce vine întru numele Domnului». În această seară de denie, toată suflarea privește spre două pilde minunate ale iconomiei divine :

a) **spre icoana strălucitoare din Vechiul Așezămînt**, a lui Iosif, fiul Patriarhului Iacob, care, prin viața și faptele sale, reprezintă un model al chipului și lucrării Mîntuitorului Iisus Hristos, și :

b) **despre blestemul smochinului neroditor**.

Redeschizînd filele Sfintei Scripturi, găsim redate, în pasajii bogate, istoria acestei odrasle a binecuvîntării : IOSIF — primul copil al Rahilei, cel adorat de părinții săi, pentru frumusețea, înțelepciunea și darul de a tilcui lucrurile ascunde, dar, în același timp pismuit de frații lui, care îl priveau cu răutate.

Aceste rele simțăminte față de fratele lor i-au împins la porțile crimei, vînzîndu-l la niște negustori, și, înșelînd pe tatăl lor, că a fost

mîncat de fiare, pe cînd păștea vitele. Ca dovadă i-au prezentat hainele pe care le stropiseră cu sînge. Prețul luat din vînzare a fost de treizeci de arginți, care era valoarea despăgubirii pentru uciderea unui rob, așa cum a arătat Moise în Lege.

Același preț a primit și Iuda ca să vîndă pe Mîntuitorul. Cumpărătorii vînd pe Iosif lui Putefar, slujbaș la curtea Împăratului și unul dintre cei mai mari slujitori ai lui.

Duhul cel rău al ispitirii a amenințat pe Iosif prin soția stăpînului său, care voind să scape de păcat a fugit, iar aceasta i-a luat haina și din răzbunare a adus pîră cu minciună asupra lui Iosif, iar Putefar l-a închis în temniță.

Filele povestirii ne reamintesc de timpul petrecut de Iosif în închisoare, unde se mai aflau încă doi servitori ai Faraonului, — pitarul și paharnicul, — ale căror visuri le-a tîlcuit Iosif care, unuia i-a adus pieirea și altuia repunerea în slujba sa pe care o avusese mai înainte. Destinul l-a ajutat pe Iosif care, este chemat să dezlege faraonului visul său cu cele șapte vaci grase și șapte spice pline și cu cele șapte vaci slabe și șapte spice seci și ne-a bucurat faptul că Iosif a fost numit mare dregător la curtea faraonului, ajutînd întregul popor și chiar pe cei de dincolo de hotarele țării. Am revăzut imaginea emoționantă a întîlnirii cu frații săi și în special cu Veniamin și cu Bătrînul său tată, ce a fost adus în Egipt și care, după aceea, a închis ochii în brațele fiului său! Cum am mai arătat, icoana înțeleptului Iosif preînchipuie pe Mîntuitorul Iisus Hristos, Care, ca Fiul al lui Dumnezeu a fost urît și disprețuit de unii oameni, dar a fost iubit de Părintele Său. Pe dumnezeieștile plaiuri duhovnicești ale Sfintei Scripturi, să poposim și noi, în această seară, cu evlavie, în Țara Șfintă a făgăduințelor mesianice și să aducem Înțeleptului Iosif, fiul Bătrînului Patriarh Iacob, prinosul rugăciunii noastre. Tot în această minunată seară de Denie, deschizînd Cartea Sfintă, vedem că întreaga ortodoxie se oprește la un alt moment, cînd se arată, că a doua zi după Intrarea în Ierusalim a Mîntuitorului Iisus Hristos, ieșind din Betania, a flămînzit. Privind împrejur a văzut un smochin, care avea numai frunze fiind lipsit de orice fruct. Atunci, Mîntuitorul Iisus Hristos a blestemat smochinul zicînd: «Să nu mai fie rod în tine, în veci. Și îndată s-a uscat smochinul!» S-au întrebat unii, zicînd: «De ce oare, Mîntuitorul a blestemat un pom neînsuflețit, care nu a greșit cu ceva?»

Referindu-se la această întrebare, Sfinții Părinți spun că Mîntuitorul arată aceasta pentru ca toată lumea să vadă că El are putere și asupra lucrurilor neînsuflețite, — adică a întregii naturi. Alții explică faptul că smochinul a fost pomul acela din paradis cu ale cărui frunze s-au împodobit primii oameni după căderea în păcatul neascultării — Adam și Eva.

De asemenea, a blestemat smochinul, care se aseamănă cu viața noastră. Așa cum păcatul se aseamănă, mai întâi cu dulceața smochinului, mai pe urmă se transformă în amarăciune, durere și suferință. Iată asemănări și pilde pe care noi le punem la îndemîna rugăciunilor noastre, pentru ca în această săptămîină a durerii și a patimilor Mîntuitorului nostru Iisus Hristos să participăm la desfășurarea istorică a suferinței Celui Nevinovat, care a murit pentru noi și pentru a noastră mîntuire, ca să ne întoarcă la lumina cea pururea strălucitoare a învierii.

Pr. DAVID POPESCU

TAINA SFINTEI ÎMPĂRTĂȘANII SAU CUMINECĂRI

Sfînta Împărtășanie este cea mai însemnată Taină dintre cele 7 Sfinte Taine, fiindcă în timp ce în toate celelalte Taine se împărtășește credincioșilor harul dumnezeiesc sfințitor, în această Sfîntă Taină, pe lîngă împărtășirea harului sfințitor, ca în celelalte Sfinte Taine, în-suși izvorul harului, Domnul nostru Iisus Hristos ni se împărtășește cu Trupul și Sîngele Său.

Sfînta Împărtășanie este Taina Sfîntă în care creștinul mănîncă Trupul Domnului și bea Sîngele Lui, sub forma pîinii și a vinului spre viața veșnică. Prin Sfînta Împărtășanie avem în noi pe Hristos care s-a născut, a murit și a înviat și șade de-a dreapta Tatălui întru mărire, care va veni pe norii cerului să judece viii și morții. Uniți cu Hristos nu ne mai temem de moarte, căci purtăm în noi trupul lui Hristos cel înviat, care este arvuna învierii noastre. **«Cel ce Mă mănîncă pe Mine viu va fi prin Mine»**, a spus Mîntuitorul (Ioan 6, 57), sau **«Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi»** (Ioan 6, 54). Cel care are pe Hristos în sine, prin Sfînta Împărtășanie, poate să spună cu Sfîntul Apostol Pavel: **«Moarte, unde este biruința ta ? Moarte, unde este boldul tău ?»** (I Cor. 15, 56).

Sfînta Taină a Împărtășaniei a fost instituită de Mîntuitorul Iisus Hristos în Joia înainte de mîntuitoarelor Sale Patimi la Cina cea de Taină, adică cu o zi înainte de Paștele iudaic, în seara zilei de 13 spre 14 Nisan, cînd avea să fie prins și tîrît la Patimi. Atunci Mîntuitorul a serbat Paștile ultima dată cu Apostolii. Sfîntul Evanghelist Matei ne istorisește astfel cum s-au petrecut lucrurile: **«Pe cînd ucenicii mîncău, Iisus a luat pîinea și binecuvîntînd-o a frînt-o și a dat-o ucenicilor Săi, zicînd : «Luați, mîncăți, acesta este trupul Meu. Și luînd paharul și mulțumind, le-a dat, zicînd : Beți dintru acesta toți, că acesta este sîngele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor (Matei 26, 26—28). După aceea le-a poruncit : «Aceasta să faceți spre pomenirea Mea» (Luca 22, 19).**

Vedem că înainte de a frînge pîinea și a o da Sfinților Apostoli Mîntuitorul Hristos a mulțumit Părintelui ceresc și a binecuvîntat-o. De aceea, această Sfîntă Taină se mai numește și Sfîntă Euharistie,

care însemnează mulțumire (de la cuvîntul grecesc εὐχαριστία) La Cina cea de Taină, de joi seara (13 spre 14 nisan), Mîntuitorul n-a sărbătorit Paștele iudaic, care avea loc sîmbăta, mai exact vineri seara (14 spre 15 nisan), fiindcă ziua la iudei începea cu seara zilei precedente, ci un Paște special, Paștele creștin, cînd a instituit Sfînta Euharistie și s-a servit de pîine dospită (ἄρτος) și nu de azima (ἄζυμον) Paștelui iudaic. La poporul evreu, sărbătoarea Paștelui era legată de amintirea nopții «**eliberării**» (14 Nisan), cînd îngerul Domnului «a trecut» (pesah — trecere) și a ocolit casele evreilor unse cu singele mielului pascal, dar a lovit cu moartea pe toți cei întii născuți ai egiptenilor (Exod XII, 13, 23, 27).

Sfînta Împărtășanie sau Euharistia s-a săvîrșit și de Sfinții Apostoli (Fapte 2, 42—46; 20, 7; I Cor. 10, 16), și de atunci și pînă astăzi în Biserica Ortodoxă numai cu pîine dospită și nu cu azimă. Practica noastră ortodoxă a fost practica Bisericii primare. Numai mult mai tîrziu, după secolul al X-lea, în Biserica din Apus, romano-catolicii au adoptat azima în locul pîinii dospite la Sfînta Împărtășanie. Sfînta Împărtășanie se săvîrșește numai de episcop și preot, datorită puterii care li s-a dat lor de Mîntuitorul Hristos, prin Sfinții Apostoli (Luca 22, 19), și numai în cadrul Sfintei Liturghii, care formează centrul și miezul ei. Darurile care se aduc spre prefacere în Trupul și Singele Mîntuitorului Hristos sînt pîinea din grîu curat și dospită și vinul, tot curat, din struguri, care apoi se amestecă și cu puțină apă, fiindcă din coasta Mîntuitorului a curs sînge și apă.

Prefacerea pîinii și vinului în Trupul și Singele Mîntuitorului Hristos are loc în timpul Sfintei Liturghii a credincioșilor, atunci cînd preotul sau episcopul, ridicînd mîinile, fruntea și inima către cer se roagă cu toată căldura spunînd: «Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sînge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilintă la Tine cădem: Trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste Daruri ce sînt puse înainte și fă, adică, pîinea aceasta, Cinstit Trupul Hristosului Tău, iar ceea ce este în potirul acesta, Cinstit Singele Hristosului Tău, prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt».

În acest timp, la strană se cîntă «Pe Tine Te lăudăm», iar credincioșii îngenunchează, fiindcă acum se petrece minunea, mai presus de înțelegerea noastră, a prefacerii darurilor, iar nu atunci cînd se rostesc cuvintele Mîntuitorului Hristos de instituire a Sfintei Taine; «**Luați mincați... Beți dintru acesta toți...**».

Rugăciunea de chemare a Sfîntului Duh pentru sfințirea darurilor se numește epicleză (cuvînt din limba greacă ἐπίκλησις — chemare, invocare) și a fost compusă și rînduită de Biserica primară ca formă a săvîrșirii de viață făcătoarei Taine de Sfînta Euharistii, după pilda Mîntuitorului care, la Cina cea de Taină, mai întii a binecuvîntat pîinea și paharul (cum ne spun Sfinții Evangheliști Matei și Marcu) sau a mulțumit (cum spune Sfîntul Evanghelist Luca), ceea ce însemnează că le-a sfințit mai întii și numai după aceea le-a dat-o ucenicilor Săi. După rugăciunea de chemare a Sfîntului Duh, adică după rostirea epiclezei de către episcop sau preot, cum ne spune **Mărturisirea Ortodoxă**, «se săvîrșește prefacerea și pîinea se preface în adevăratul trup al lui Hris-

tos, iar vinul în adevăratul Lui singe, rămânând înaintea ochilor noștri numai chipurile lor» (răspunsul la întrebarea 107). Cum se petrece această minune, este mai presus de înțelegerea noastră. Ca o analogie, Sfântul Ioan Damaschinul ne spune: «**Precum în chip firesc piinea ce se mănincă și vinul și apa ce se beau se prefac în trupul și singele celui ce le mănincă și le bea și nu fac un trup deosebit de cel mai înainte, tot așa, prin chemarea și pogorirea Duhului Sfânt, piinea proaducerii, dimpreună cu vinul și apa, se prefac, în chip suprafiresc, în trupul și singele lui Iisus Hristos și nu fac două trupuri deosebite, ci unul și același trup**» (Despre Credința Ortodoxă, IV, 13).

Cuvîntul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, cum ne spune Sfântul Evangelist Ioan, este Rațiunea, Logosul, în care își are originea și modelul rațiunea tuturor lucrurilor. Prin întrupare — spune un învățat teolog ortodox român — «Rațiunea divină făcîndu-se Ipostasul trupului omenesc atrage în cea mai profundă intimitate a Sa rațiunea trupului asumat, ca chip al unei rațiuni din sine. Oarecum El însuși ca Rațiune dumnezeiască a rațiunilor tuturor făpturilor divine și rațiune a trupului asumat, fără să o desființeze pe aceasta în sine, deci nici trupul. Dar rațiunea Trupului Său scufundat în Rațiunea divină se unește acolo și cu rațiunea pîinii și vinului, care întrețin trupul, sau sînt destinate să fie asimilate de acesta. Prefacerea rațiunilor pîinii și vinului în rațiunea trupului și singelui, care se produce în planul vieții pămîntești printr-un întreg proces de asimilare naturală, se produce în sinul Rațiunii divine, datorită intimității supreme în care ajung acolo cu trupul, într-o singură clipă. Astfel, pîinea și vinul Euharistiei rămîn fără o temelie a existenței lor în rațiunile lor separate, rămîn ca simple chipuri ale rațiunilor lor scufundate în rațiunea trupului Logosului întrupat (Pr. prof. Dumitru Stăniloae, **Teologia Dogmatică Ortodoxă**, vol. 3, p. 100). Multe și minunate sînt urmările prezenței reale a Mîntuitorului în Sfînta Euharistie. a) Mîntuitorul Hristos este prezent în Sfînta Euharistie nu numai cu trupul și cu singele, ci și cu sufletul și cu dumnezeirea, adică cu întreaga Sa ființă, care constă din două naturi: dumnezeiască și omenescă și, care, precum au fost unite și nedespărțite în timpul vieții Sale pămîntești, așa sînt și aici. Mîntuitorul Hristos ne încredințează: «Cel ce mănincă Trupul Meu și bea Singele Meu rămîne întru Mine și Eu întru el» (Ioan 6, 56). b) Pîinea și vinul, o dată prefăcute în Trupul și Singele Domnului Hristos, nu se prefac din nou în piine și vin, dacă nu sînt date credincioșilor, ci rămîn Trupul și Singele Domnului, cît timp ele există. c) Domnul Hristos este întreg în fiecare pînică, oricît de mică a pîinii și vinului euharistic, fiindcă ființa Sa nu poate fi împărțită, și oricine se împărtășește cu o bucățică, fie cît de mică de piine și cu cîteva picături de vin sfințit, se împărtășește cu Domnul Hristos întreg. d) Trupul și Singele Domnului Hristos este totdeauna și pretutindeni unul și același, întreg și nedespărțit, în fiecare piine și vin euharistic, cu toate că în același timp se pot săvîrși mii și milioane de Sfînte Liturghii în diferite locuri.

e) Pîinea și vinul euharistic, înfățișînd în chip real pe însuși Domnul Hristos, se cuvîne să primească de la noi aceeași închinare dumneze-

iască pe care o dăm noi Domnului Hristos. În Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe, ni se spune : «Noi trebuie să cinstim și să ne închinăm Sfintei Euharistii, așa precum însuși Mîntuitorului Iisus Hristos» (Răspuns la întrebarea 56).

Bogate și minunate sînt și roadele sau efectele Sfintei Euharistii pentru viața duhovnicească a creștinului care o primește :

a) Sfînta Euharistie ne curăță de păcate și ne întărește în virtute, pregătindu-ne pentru viața de veci, fiind încredințați că vom învia cu trupul la judecata viitoare și vom trăi în veci, după cum ne încredințează Domnul Hristos : «Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi» (Ioan 6, 54).

b) Sfînta Euharistie ne întărește în ispite și ne ferește de păcate, cum ne învață Mărturisirea de Credință a Bisericii Ortodoxe (răspunsul la întrebarea 107) : «Vrăjmașul sufletului nu îndrăznește să facă vreun rău aceluia în care vede că petrece Hristos».

Toți fiii Sfintei noastre Biserici sînt chemați să primească Sfînta Împărtășanie. Numai cei pregătiți și vrednici pot însă să se împărtășească, așa cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel : «Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar, căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie, osîndă își mănîncă și bea, nevrednicînd trupul Domnului» (I Cor. 11, 28—29). Pregătirea pentru Sfînta Împărtășanie este și trupească și sufletească. Ea constă din :

a) Pregătirea cu post, după rînduiala sfintelor canoane ;

b) **Mărturisirea păcatelor (spovedania)** duhovnicului, fără de care nu se poate cineva împărtăși. Numai copiii pînă la vîrsta de 7 ani împliniți sînt scutiți de spovedanie.

c) **Împăcarea cu toți semenii.** Să nu fii certat cu nimeni și să nu ai nimic împotriva cuiva ;

d) **Înfrinarea de la orice poftă și abținerea de la mîncare și băutură înainte de a primi Sfînta Împărtășanie ;** numai celor blonavi pe moarte li se poate da Sfînta Împărtășanie pe mîncate ;

e) Citirea pravilei sau a rugăciunilor din cartea de rugăciuni pentru împărtășanie, pe care uneori le citește preotul în numele credincioșilor în biserică, înainte de împărtășire. Cum știm, credincioșii se împărtășesc în fața ușilor împăratești, cînd rostește chemarea : «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați». La vremea cuvenită, se apropie fiecare cu evlavie și cu cuviință, ținînd în mînă cîte o luminare aprinsă, ca simbol al luminii lui Hristos, de obicei, mai întii, pruncii și copiii, apoi bătrîinii, bărbații (mai întii călugării fără hirotonie, cîntăreții bisericești, epitropii, consilierii parohiali), femeile, mai întii cele bătrîne. Este frumos și bun obiceiul vechi, ca, înainte de împărtășire, fiecare să-și ceară iertare de la toți cei din biserică, sărutînd cei mici mîna celor în vîrstă (copiii, părinților ; finii, nașilor).

După împărtășire se cuvine să nu se mai sărute icoana sau mîna cuiva, să-și păzească fiecare limba de orice vorbă deșartă, de blestem,

de cleветiri, cinstind dumnezeiescul Trup și Sînge pe care l-a primit. Se primește anafora, la Paște artos sau «Paște mic» și puțin vin, ca să nu se mănînce altceva după Sfînta Împărtășanie.

Sfînta noastră Biserică ne învață și ne cere să ne împărtășim cît mai des și, îndeosebi, în cele patru posturi mari de peste an, iar împărtășirea de Sfînta Înviere să nu treacă pe nici un creștin, tînăr sau bătrîn. De asemenea, este bine a se împărtăși și în preajma unei călătorii mai îndelungate la caz de suferință sau boală, ca și înainte ca mirii să se învrednicească de Sfînta Cununie.

Din cele ce am ascultat reținem că Sfînta Împărtășanie este cea mai mare, cea mai însemnată dintre cele 7 Sfînte Taine, fiindcă sub chipul pîinii și al vinului noi primim Însuși Trupul și Sîngele Mîntuitorului Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Ea a fost instituită de Domnul Hristos, **Joi**, înaintea patimilor Sale, cînd a serbat Paștile ultima dată împreună cu Sfinții Săi Apostoli, înaintea Paștelui iudaic cu o zi; atunci a luat pîinea și vinul de pe masă și le-a binecuvîntat, a mulțumit și le-a dat Sfinților Apostoli, poruncindu-le: **«Aceasta să faceți spre pomenirea Mea»** (Luca 22, 19). Sfînta Împărtășanie sau Sfînta Euharistie se săvîrșește numai de episcop sau preot în cadrul Sfîntei Liturghii, fiind miezul acesteia. De partea ei văzută țin pîinea și vinul ce se aduc spre a fi prefăcute prin invocarea Sfîntului Duh în Trupul și Sîngele Domnului. Pîinea trebuie să fie de grîu curat, iar vinul din struguri. Partea nevăzută a Sfîntei Euharistii este prezența reală a Domnului Hristos sub chipul pîinii și al vinului.

Roadele Sfîntei Euharistii, de care am vorbit, sînt :

a) **Unirea în chip tainic cu Mîntuitorul nostru Iisus Hristos** (Ioan 6, 54);

b) **Întărirea și progresul în viața spirituală, curățirea de păcate ca pregătire pentru viața veșnică** (Ioan 6, 54);

c) **Încredințarea învierii și a nemuririi noastre** (Ioan 6, 50).

Aceste roade le are Sfînta Euharistie în cei care o primesc cu vrednicie, adică în cei care s-au pregătit prin pocăință, prin post și fapte bune de iertare și de milostenie. În cei care o primesc cu nevrednicie, ea are ca efect mustrarea de conștiință și osînda dumnezeiască (I Cor. 11, 29). La primirea Sfîntei Euharistii sînt chemați toți credincioșii, mari și mici, inclusiv pruncii. De dorit este ca fiecare creștin să se împărtășească cît mai des, pregătindu-se din vreme pentru aceasta. Sfînta noastră Biserică ne învață și ne cere să ne împărtășim în cele patru mari posturi de peste an, și să nu fie credincios care să nu se împărtășească cel puțin de Sfîntele Paști ale Învierii Domnului. Sfînta Biserică Ortodoxă a păstrat neștirbită rînduiala Sfîntei Împărtășanii, așa cum a așezat-o Mîntuitorul nostru Iisus Hristos la Cina cea de Taină și cum au săvîrșit-o și Sfinții Apostoli după porunca Mîntuitorului pînă astăzi. Nu toți creștinii păstrează însă dreapta învățătură despre Sfînta Împărtășanie. Creștinii romano-catolici cred că prefacerea pîinii și vinului în Trupul și Sîngele Domnului se săvîrșește numai prin rostirea

cuvintelor: «Luați, mâncați...» și «Beți din acesta toți...». Ei întrebuintează la Sfânta Împărtășanie azimă în loc de pâine dospită și nu împărtășesc pe laici decât cu azimă, păstrind numai pentru preoți împărtășirea și cu vin. Copiii nu se împărtășesc la ei pînă ce nu primesc întii Taina Ungerii cu Sfîntul Mir sau confirmarea, adică pînă la vîrsta de 7—10 sau 12 ani. La protestanți lucrurile sînt și mai aparte. Unii, următori ai lui Luther, spun că pîinea și vinul nu se prefac în Trupul și Sîngele Domnului, ci numai că, în pîine și vin se află Trupul și Sîngele Domnului. Alții, următori ai lui Calvin, învață că oamenii drepecți și sfinți se împărtășesc numai în chip duhovnicesc cu Trupul și Sîngele lui Hristos, iar cei păcătoși mîncă pîine și beau vin, fără să se împărtășească de harul dumnezeiesc. Alții, cum sînt urmașii lui Zwingli, spun că pîinea și vinul Sfintei Împărtășanii sînt numai niște semne, simboluri, care ne aduc aminte de Cina cea de Taină a Mîntuitorului. Nici protestanții nu împărtășesc pe copii pînă ce nu primesc confirmarea, adică pînă la vîrsta de 14 ani. Deși despărții în Biserici și confesiuni, unii creștini de astăzi, în cadrul mișcării ecumeniste, manifestă dorința de a trece peste deosebirile existente și a se împărtăși din același potir (intercomuniune). Acest lucru nu se poate realiza acum, pînă nu se realizează mai întii unitatea deplină de credință. Noi, creștinii ortodocși ne rugăm în timpul fiecărei Sfinte Liturghii «pentru unirea tuturor», ca bunul Dumnezeu să împlinească să fim toți iar «o turmă și un Păstor» (Ioan 10, 16). Despre Sfînta Împărtășanie trebuie să mai știm că ea nu este numai o Sfîntă Taină, ea este în același timp și o jertfă de mulțumire către Dumnezeu adusă de Sfînta Biserică, de credincioșii ei, prin episcop sau preot, pentru iertarea păcatelor celor vii și celor morți. Sfînta Euharistie își are temeiul în jertfa de pe cruce a Mîntuitorului. Cel ce se jertfește este Domnul Hristos, al cărui Trup și Sînge sînt de față în Sfînta Euharistie sub chipul pîinii și al vinului. Deci, această jertfă este în totul la fel cu jertfa de pe cruce, cu deosebirea că, la jertfa de pe cruce, Domnul Hristos a suferit dureri și sîngele Său a curs, iar la jertfa Sfintei Euharistii El nu mai suferă durerile și chinurile crucii și nu-i mai curge aievea sîngele. De aceea, jertfa Sfintei Euharistii se mai numește și jertfa nesîngeroasă. Jertfa de pe cruce s-a adus o singură dată pentru mîntuirea lumii împăcînd-o cu Dumnezeu, iar prin jertfa euharistică fără să fie altă jertfă, care se aduce mereu pînă la sfîrșitul timpului, este jertfa comunității creștine, jertfa Bisericii. Trupul Domnului Hristos personal jertfit se întîlnește cu Trupul Său tainic, jertfit în pîinea și în vinul euharistic. Sfîntul Duh preface jertfa de pîine și de vin a comunității creștine, a vieții ei, în jertfa lui Hristos, în trupul Lui jertfit, pe care Hristos îl aduce Tatălui, dar apoi îl dă spre mîncare și băutură comunității, pentru a se umple și ea și mai mult de Trupul Lui jertfit. În scopul acesta a prefăcut pîinea și vinul în Trupul și Sîngele Său, aducîndu-Se Tatălui și împărtășindu-Se credincioșilor sub chipurile pîinii și vinului. Prin această jertfă noi aducem laudă lui Dumnezeu, îi mulțumim pentru binefacerile primite și-L rugăm să ne dăruiască harul Său izbăvitor și iertarea de păcate. Astfel, Sfînta Împăr-

tășanie este Taina unității Bisericii cu Dumnezeu. Este Taina în care, sub chipul pâinii și al vinului, se împărtășește credincioșilor Însuși Trupul și Sângele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Sfânta Împărtășanie fiind împlinirea iconomiei mântuirii, a iconomiei iubirii lui Dumnezeu față de oameni și a unirii Sale cu noi, cât de mare folos sufletesc este să participăm regulat la săvârșirea Sfintei Liturghii, când are loc săvârșirea Sfintei Euharistii și să ne putem împărtăși cât mai des cu Trupul și Sângele Domnului Hristos. Și de mare folos sînt pentru sufletele noastre și darurile aduse la sfîntul altar, adică prescurile și vinul curat. Pe lângă prescura din care se ia la proscomidie agnețul, ca trupul viitor al lui Hristos, ce se preface în timpul invocării Sfîntului Duh (epicleză), când la strană se cîntă «Pre Tine Te laudăm» și îngenunchem în rugăciune, din prescurile aduse se iau și părțile sau miridele care se așază pe sfîntul disc în jurul agnețului, împreună cu ale sfîntilor și a Maicii Domnului, și ale celor care se pomenesc, vii și morți, și astfel la Sfînta Liturghie este de față prezentă întregă Biserica lui Hristos, și cea luptătoare de pe pămînt, și cea triumfătoare din ceruri. Putem să lăsăm ca sufletele noastre să nu se poată bucura de această slăvită bucurie ?

Sfînta Împărtășanie îi unește pe credincioși cu Mîntuitorul Iisus Hristos, dar în același timp îi unește și între ei, împărtășindu-se din același sfînt potir, prin aceeași credință și dragoste creștinească, în care să rămînem de-a pururi, trăind între noi ca frați în lume și fii ai aceluiași Părinte Ceresc, Amin !

Pr. prof. I. IONESCU

DIN SFINȚII PĂRINȚI

DIN AMĂRĂCIUNILE SFINȚILOR PĂRINȚI

O epistolă a Sfântului Grigorie de Nyssa către Flavian al Antiohiei.

Traducând în românește corespondența Sfântului Vasile cel Mare semnatarul acestor pagini a rămas puternic impresionat, între altele, de lipsa de înțelegere și de deschidere sufletească de care au dat dovadă mulți dintre contemporanii marelui ierarh. Unii dintre aceștia erau și rude și au fost nevoiți să se întâlnească adeseori, dar dacă, de pildă, «unchiul Grigorie» a putut fi «împăcat» printr-o stratagemă pusă la cale de Grigorie de Nyssa, așa cum ne informează epistolele nr. 58-60, în schimb un alt unchi, Atarvie, un bătrîn acru și înrăit, cum reiese din epistolele nr. 204, 207 și 21, n-a putut fi cîștigat nicicum pentru o acțiune bisericească unitară, prin care să înlătore mai devreme primejdiile multilaterale ale arienilor, încît, pînă la urmă, Atarvie devine arian.

Dacă se analizează mai îndeaproape împrejurările care au generat atit cazuri de genul celor amintite, cît și majoritatea de genul ambițiosului mitropolit Antim de Tiana (ep. 97, 126 etc.) ori se va ține cont și de cauzele pentru care nici episcopatul apusean n-a putut fi cîștigat pentru planul marelui ierarh al Cezareii Capadochiei de a lichida mai devreme anarhia dezbinărilor ariene (ep. 70, 91, 92, 242, 243), atunci ne putem închipui cită amărăciune i-a fost dat să guste Sfântului Vasile în lupta pentru pacificarea Bisericii, de dragul căreia a fost în stare să recomande aplicarea oricărui pogorămînt aprobat de doctrina creștină și rezolvarea «prin iconomie» pînă și a celor mai grele probleme ale Bisericii. În fond, marele Vasile credea că dacă s-ar înlătura din sufletele slujitorilor Bisericii invidia, mîndria și alte piedici de ordin moral, lucrarea Duhului Sfînt ar duce mai curînd la apropiere între creștini.

Epistola Sfântului Grigorie de Nyssa, pe care o publicăm aici, se înscrie pe aceeași linie. Autorul ei era de o sensibilitate cunoscută, dar și lipsa de condescendență și de tratament fratern ale mitropolitului Helladios (chiar dacă acesta era superiorul ierarhic al Sfântului Grigorie) nu pot fi ușor scuzate. O răceală sufletească de felul cum a fost primit Sf. Grigorie pare într-adevăr un «adevărat iad». Se știe și din alte mărturii că Helladios a manifestat atitudini necreștinești și față de Sfântul Grigorie de Nazianz, cum dovedesc epistolele acestuia nr. 216—217, 219—220 și aceasta, în ciuda faptului că în timpul sinodului II ecumenic fusese dat și el ca exemplu de «ținută ortodoxă» alături de Grigorie de Nyssa și Otrei de Melitina. Probabil că ținuta lui «îngheța» pe om. Sfântul Grigorie se spovedește aici cunoscutului arhiepiscop de Antiohia Flavian (381—404), om care prin tact și bunătate reușește să îmblânzească pe împăratul Teodosie în cunoscuta răscoală a «statuilor», iar mai târziu contribuie esențial la stingerea conflictului dintre Apus și Răsărit prin așa-numita «schismă meletiană din Antiohia» care dura de aproape 60 de ani. De multe ori se vede mai lucrătoare harisma făcătorilor de pace.

Către Flavian ¹

Treburile noastre nu merg cum ar trebui, Prea Sfințite! În pornirile de răutate tot mai înțepită, izvorite din nedreptate și din ură neocolită împotriva mea, nici măcar nu se mai caută vreun temei, ci se lucrează pe față, închipuindu-și poate c-ar face cine știe ce isprăvi mărețe. Ca unul care pînă acum ai fost cruțat de astfel de neplăceri, vei fi uitat că întii trebuie stîns incendiul care a mistuit prin vecini, negîndindu-te că cel ce vrea să-și apere de incendiu avutul propriu trebuie să sară mai întii cu toată graba și în apărarea averii vecinului căci dacă nu l-ar ajuta pe el, atunci nici la tine însuși nu te-ai putea aștepta să fii ajutat dacă ți s-ar întîmpla ceva similar.

În fond, ce vreau să spun? Azi nimeni nu mai vrea să știe de buna cuviință iar adevărul a dispărut cu totul dintre oameni. Cît despre pacea pe care o aveam pînă acum prezentă măcar pe buzele credincioșilor, de acum n-o mai avem nici pe ea, căci nu i-a mai rămas nici numele. Iar ca să înțelegi mai limpede relele de care mă plîng, iată voi istorisi în cîteva cuvinte întîmplarea nenorocită prin care mi-a fost dat să trec nu de mult. Au fost unii care învinuiau pe venerabilul Helladiu că ar fi pornit cu ură împotriva mea, declarînd că în această privință vinovat aș fi numai eu. Desigur că nu am dat crezare acestor vorbe, ci m-am lăsat condus numai de ceea ce-mi spunea conștiința și adevărul faptelor. Dar întrucît mulți au ajuns să-și facă despre mine părere greșită, deși neconfirmată de fapte, am socotit că nu-i bine să trec prea

1. Deși în unii codici epistola de față e precedată de epistola nr. 79 a Sfântului Grigorie de Nazianz, totuși cei mai cunoscuți codici manuscrisi (în ediția critică a lui G. Pasquali, Leiden 1959) se specifică apriat că «epistola este a lui Grigorie de Nyssa». Ea a fost scrisă între anii 381—394, căci la această din urmă dată Helladiu nu mai era în viață.

ușor peste această inexplicabilă dușmănie, care n-are nici un temei vrednic de crezare. Aceasta este pricina pentru care m-am hotărît să mă adresez în scris Prea Sfinției Tale și altora, rugându-vă să-mi dați un sfat oarecare. Oricum, după ce am participat la Sebasta pentru prima oară la slujbele de pomenire în cinstea Prea Fericitului Petru² și după ce am asistat și la slujbele pe care cei din Sebasta le fac în cinstea celor 40 de Mucenici, care au trăit cam în același timp cu Petru, m-am hotărît să mă întorc și eu din nou la Biserica mea. Dar auzind de la cineva că și Helladiu se află undeva prin munții din împrejurimi, săvârșind și el astfel de slujbe de pomenire a martirilor³, m-am pornit la drum, gândind că cel mai potrivit lucru ar fi să-l întâlnesc la o astfel de slujbă. Când însă unul din cei mai apropiați credincioși ai mei m-a informat că știe cu siguranță că mitropolitul e greu bolnav, surprins de această veste, mi-am lăsat trăsura în drum și am pornit-o călare pe o cale prăpăstioasă și aproape neumblată, pe un urcuș din cale afară de greoi. După câte am aflat de la oamenii din partea locului, mai aveam de străbătut cam 15 kilometri. Între timp, nu mai puteam înainta călare așa că ultima parte din drum l-am făcut pe jos, pînă ce, cam la vreun ceas după ce s-a făcut ziua, am ajuns în satul Andaimoni, căci așa se chema localitatea în care mitropolitul însoțit de doi episcopi venise să aducă slujbe mucenicilor. Întrucît de departe, din vîrfurile colinei unde mă aflam, se vedea mulțimea credincioșilor strînsă în fața Bisericii, sub aer liber, am străbătut pe jos restul drumului, eu și cei care mă însoțeau și care-mi duceau calul de căpăstru. Mai erau de împlinit două lucruri: să ne apropiem de mulțimea credincioșilor și să ajungem lângă capela martirilor.

După ce am împlinit și aceste două condiții, am trimis pe cineva să anunțe sosirea noastră. În scurtă vreme a venit la noi un diacon, pe care l-am rugat să comunice mitropolitului că dorim să ne primească și să găsească o cale pentru lămurirea oricărei neînțelegeri dintre noi. După rostirea acestor cuvinte m-am așezat și eu pe un scaun acolo afară, în fața Bisericii, așteptînd nerăbdător vreun răspuns, sub privirea curioasă a celor veniți la închinare. Se scursesese între timp destulă vreme și deoarece privirea a început să mi se împăienjenească din pricina oboselii și a toropelii, mai ales că se făcuse și o zăpușeală cumplită, în timp ce poporul se uita nedumerit la noi făcîndu-și tot felul de semne și arătîndu-ne cu degetul, — toate acestea m-au tulburat atît de mult încît mi se părea că ni se potrivesc cuvintele proorocului care spune: «Dormitat-a sufletul meu de trîndăvie»⁴, de aceea, acum cînd mi se părea că se apropie ceasul amiezii eram atît de tulburat că am venit la această întîlnire încît mă vedeam pe mine înșumi vinovat de

2. Pasquali crede (ed. citată pag. 4) că aici nu poate fi vorba de fratele Sfințului Grigorie de Nyssa, ci poate de un omonim originar din Alexandria. De altfel, datele privitoare la moartea lui Petru de Sebasta (fratele mai mic al Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie de Nyssa) lipsesc cu desăvîrșire.

3. Sub cuvîntul «slujbă de pomenire» trebuie înțeles cultul legat de pomenirea celor 40 de mucenici din Sebasta, care se răspîndise puternic în toată Asia Mică și la care contribuiseră în chip deosebit marii sfinți și teologi capadochieni. În vremea aceea data celebrării celor 40 de mucenici avea loc la 4 martie.

4. Ps. 118, 28.

toate aceste nelegiuiri. Dar mai dureros decât batjocura la care mă expusesem în fața «dușmanilor», cel mai mult mă muncea gândul că nu-mi pot închipui ce ieșire ar mai putea exista din această nenorocire. În sfârșit, cu mare greutate s-au deschis și pentru noi ușile sfântului locaș și am ajuns înlăuntru, desigur fără popor căruia i s-a pus în vedere că ei n-au voie. Abia reușind să între diaconul meu care a fost nevoit să se sprijinească de braț din pricina oboselii. După ce l-au făcut pe acesta să stea în apropiere, m-am oprit o clipă, așteptînd să mi se spună dacă e voie să iau loc și eu pe un scaun, dar văzînd că nimic din toate acestea nu se întîmplă, am înaintat spre un scaun din fața mea și m-am așezat să mă odihnesc așteptînd să mi se spună măcar o vorbă de bun venit ori să mi se facă măcar vreun semn înțelegător din sprîncene. Dar toate s-au petrecut cum nu m-aș fi așteptat. Căci s-a înstăpînit peste tot o tăcere de noapte, un fel de tristețe apăsătoare, o încremînire uluitoare provocate de faptul că într-un răstimp atît de mare nimeni n-a rostit măcar o vorbă, parcă ne-am fi aflat într-o noapte întunecoasă ca de mormînt. Cît despre mine, neputîndu-mă deloc dumiri de ce n-am putut fi învrednicit să mi se spună nici cea mai simplă vorbă din partea celor cu care era să ne întîlnim, cum ar fi: «bine ai venit» de unde vii? sau «pentru ce ai venit? ori măcar să știm care e rostul prezenței tale aici?» Acea tăcere mi-a dat imaginea cam cum trebuie să fie petrecerea omului în iad, deși poate că printr-o astfel de plidă aș osîndi-o poate prea aspru. Pentru că în iad prea e mare egalitatea dintre toți și nimic din toate cîte produc nenorociri pe pămînt nu mai poate tulbura petrecerea acolo a sufletului așa cum a făcut-o el aici, întrucît — cum zice proorocul — «la moarte nimeni nu va lua cu el nimic și nici nu se va pogori cu el slava lui»⁵, mă gîndesc nu la batjocură, la mîndrie, la înfumurare, ci așa pur și simplu și pe nepregătite la condițiile vieții de acolo, ca și cum de acum înainte ar fi cu totul străin de nenorocirile de pe pămînt. Atîta doar că clipele nenorocite prin care am trecut mi s-au părut c-au fost mai grele decît întunericul din temnițele iadului sau decît orice alt fel de pedeapsă, mai ales cînd mă gîndesc de cîte bunătăți nu ne-am împărtășit de la părinții noștri și cîte istorisiri vom lăsa și celor ce vor veni după noi.

Dar, în definitiv, de ce vorbesc despre legăturile de dragoste în care trăiau unii cu alții părinții noștri? Căci nu-i nici o mirare, dacă **gîndindu-ne că în calitate de oameni cu vrednicie egală, nici unul să nu dorească a fi mai mare și mai tare decît celălalt, ci fiecare să creadă că dacă e vorba ca cineva să fie cel dintîi, acela să și întrecă pe celălalt numai prin smerenie.**

Căci în cugetul meu s-a încetățenit gîndul că «Stăpînul a toată făptura⁶, Fiul cel Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui, care era dintru început⁷ și Care «chipul lui Dumnezeu fiind»⁸ și Care «pe toate le ține cu cuvîntul puterii Sale»⁹, nu S-a smerit pe Sine numai cît timp

5. Ps. 48, 18.

6. III Macab. 2, 2.

7. Ioan 1, 18

8. Filip. 2, 6.

9. Evr. 1, 3.

a petrecut în trup cu fire omenească¹⁰, ci pînă și pe trădătorul Iuda l-a primit atunci cînd acesta s-a apropiat de El și l-a sărutat¹¹, iar cînd a intrat în casa lui Simon Leprosul l-a învinovățit că, în calitate de iubitor de oameni ce se ținea, nu i-a dat nici o sărutare, cită vreme eu n-am putut fi pus nici măcar alături de un lepros!¹² Nici măcar n-a vrut să mă bage în seamă cine sînt, dar n-a arătat nici cine este cel care se cădea să mă primească! În orice caz, eu nu-mi pot închipui cum de s-a putut face o astfel de deosebire între unul și celălalt: cu Cel care S-a coborît cel ce zăcea undeva jos. Spun acest lucru dacă totuși este cineva care poartă grijă de toate ale lumii acesteia. Căci dacă ar cerceta cineva cele ale trupului, poate că fără nici o greutate tot atît s-ar putea spune că deopotrivă de vrednice sînt amîndouă, atît noblețea omului, cît și libertatea lui. De aceea dacă cineva le-ar compara pe amîndouă va trebui să spunem că atît una cît și cealaltă deopotrivă sînt roabe ale păcatului¹³, de aceea și pentru una și pentru cealaltă trebuie să ne rugăm Celui ce ridică păcatele lumii¹⁴. Așadar, altul este Cel care (nu cu lucruri stricacioase, ci) cu scump sîngele Său ne-a răscumpărat din moarte și din păcate, iar ca unul Care ne-a răscumpărat cu preț nu s-a arătat cu mîndrie față de cei pe care i-a răscumpărat¹⁵, El fiind Cel care a chemat pe cei morți la viață și Cel care a vindecat toată neputința sufletelor și trupurilor noastre.

Întrucît însă disprețul cu care am fost tratat și josnicia înfumurării puțin a lipsit să întrecă pînă și înălțimile cerului și întrucît cred că n-a existat nici o pricină și n-am dat nici un prilej pentru o astfel de boală, fapt pentru care o supărare ca aceasta e ușor scuzabilă chiar și atunci cînd dintr-o împrejurare oarecare se mai repetă o supărare ca aceasta în legătură ori cu faima neamului, ori cu școala, ori cu întietatea vreunei dregătorii care surpă faima omului făcînd-o găunoasă: — cînd am văzut toate acestea nu știam cum să mă opresc să nu tremur de ciudă pentru că din pricina celor întîmplate fierbeam în mine tot mai tare și eram în stare să refuz orice sfat de a mai fi îngăduitor. În clipa în care am admirat și mai mult pe dumnezeiescul apostol Pavel care a descris cu atîta limpezime războiul lăuntric din noi atunci cînd a zis că «în mădulările mele văd o altă lege, legea păcatului, care se luptă împotriva legii minții mele»¹⁶ pe care adeseori și-o face roabă și ascultătoare. În clipa aceea am văzut și în mine desfășurîndu-se aceeași luptă a celor două gînduri contradictorii, dintre care unul mă macină cumplit atunci din pricină de mîndrie, mă face să disprețuiesc pe cineva, iar celălalt mă oprește să nu mă mîndresc.

Cînd, în sfîrșit, cu ajutorul lui Dumnezeu totuși între noi s-a instăpînit o atmosferă mai bună i-am zis: «nu cumva prin prezența mea

10. Filip. 2, 8.

11. Luca 22, 47—48.

12. Luca 7, 44; Matei 26, 6.

13. Ioan 8, 54; Rom. 6, 17—18.

14. Ioan 1, 29; I Ioan 3, 5.

15. Găl. 4, 5.

16. Romani 7, 23.

te-am tulburat într-un moment când tocmai îți tratai vreo neputință a trupului și-ar fi fost poate mai bine să mă retrag? La răspunsul lui că nu era în situația de a-și trata vreo suferință trupească, i-am spus și eu câteva cuvinte de îmbărbătare, iar când el a încercat în câteva cuvinte să se scuze pentru multele jigniri pe care mi le-a produs, iată care a fost răspunsul meu: «**Cînd e vorba să înșele pe oameni, minciuna joacă rol foarte mare; în schimb, în fața judecării lui Dumnezeu falsitatea înșelăciunii n-are nici o trecere.** Conștiința îmi spune că purtarea mea față de acțiunile Frăției Tale e cu totul nevinovată, așa încît cer să mi se ierte orice alte păcate, iar dacă am greșit ceva față de Frăția Ta așa să rămîn neiertat pentru vecii vecilor». Descriindu-mi astfel supărarea, nu s-a mai adăugat nici o altă explicație față de cele spuse de mine. Ceasul era de acum șase și mai mult, pridvorul unde se făcea sfințirea apei era frumos împodobit, începuseră pregătirile pentru masă, căci era simbăta și zi de hram pentru pomenirea mucenicilor. Vrei cumva să știi cum e văzut și acum ucenicul Evangheliei care imită pe stăpînul Evangheliei? Atunci Cîl ce minca și bea cu vameșii și cu păcătoșii¹⁷ se dezvinovăța față de cei fărădelege, spunînd că face acest lucru din iubire față de oameni, pe cînd cel de acum ia în bătaie de joc jertfa și compromite comuniunea Sfintei Mese cînd ne cheamă la o masă așa sleiți de vlagă cum sîntem după oboseala unui drum ălt de lung, pe o căldură atît de mare în care ne pirjoleam toți ce ședeam în soare, acolo afară, în fața capelei, după ce că am stat atîta vreme în acea sinistră tăcere pentru că abia la urmă să ajungem să-i vedem fața și apoi să fim trimiși să parcurgem doborîți cu totul aceeași distanță cu trupurile istovite și măcinate de oboseală. Abia seara într-un tîrziu, după grele suferințe pe drum, am reușit să ajungem din urmă pe însoțitorii noștri. Ce să mai spun că și niște nori, iviți în văzduh pe neașteptate, în urma unei furtuni, s-au revărsat într-o ploaie cumplită udîndu-ne pînă la piele. Căci din pricina căldurii caniculare nu fusesem pregătiți nici să luăm acoperăminte care să ne apere în timpul ploii. Dar iată că, cu ajutorul lui Dumnezeu, am scăpat ca și cum n-am fi fost în furtună ori în naufragiu, spre marea bucurie a însoțitorilor pe care i-am ajuns, așa încît după ce ne-am odihnit noaptea împreună, am plecat a doua zi voiși și am ajuns în sfîrșit acasă, la locurile noastre, alegîndu-ne din această întîmplare fericită cu convingerea că, din toate cîte ni s-au întîmplat înainte, rușinea și nedreptatea ce ni s-au înscenat, ne-a înviorat memoria cu lucruri mai bune. Căci însăși nevoia ne silêște să ne hotărîm noi înșine, și aceasta cu atît mai vîrtos cînd e vorba de interesul nostru. Căci dacă în cele ce ai de gînd să faci nu te împotrivești intențiilor rele, poți cădea ușor într-o lipsă de măsură bolnăvicioasă. Drept aceea, pentru ca cineva să devină mai bun poate că n-ar strica dacă ar învăța și de la noi ceva, anume să învețe că fiind și el om n-are nici o putere peste cei care au aceleași idei ca el și care sînt de același rang cu el. Căci iată — ipotetic vorbind — punem cazul că eu aș fi cel care aș fi provocat vreo neplăcere sau vreo supărare, cine ne va judeca pentru ceea ce ne-am

17. Matei 9, 12; Marcu 2, 15; Luca 5, 29.

făcut unul altuia ori am avut de gînd să ne facem? Cine va putea să ne convingă cu dovezi despre nedreptatea ce ne-am făcut? Ce canoane s-au adus împotriva noastră? Ce hotărîre legală a vreunui episcop a confirmat sentința pronunțată împotriva-ne? Iar dacă totuși lucrurile s-au judecat legal, măcar a putut exista primejdia în legătură cu gradul de pedeapsă care s-a administrat. Cine a legiferat ce fel de canoane trebuie să se aplice jignirii aduse omului nevinovat sau nelegiuirii comise celor de aceeași cinste cu el? Dacă însuși Domnul a spus: «Judecați judecată dreaptă»¹⁸, atunci voi, care priviți spre Dumnezeu, spuneți-mi pe ce vă întemeiați cînd credeți că o jignire ca cea care mi s-a adus poate fi așa ușor iertată? Dacă e vorba să apreciem vrednicia chemării noastre după valoarea preoției însăși să se știe că și sinodul a stabilit privilegiile egale și într-un caz și în celălalt, mai bine zis s-a fixat o normă egală pentru mai buna rînduire a treburilor de interes general¹⁹. Dar chiar și dacă ar vrea cineva să judece pe oricare din noi fără să ia în considerare că noi facem parte din cler, chiar și atunci cine și-ar putea aroga dreptul de a se crede că el e mai mare decît celălalt? c-ar fi de neam mai vestit? că are școală mai multă? că se bucură de o cinste deosebită din partea celor mai aleși și mai înțelepți sau chiar dacă ar avea știință mai multă? Pe atîta sau pe aproape, dar de bună seamă nu mai mică ar putea-o găsi și între noi. Se va lăuda poate că-i mai bogat? Ferească Dumnezeu să nu trebuiască să spun mai multe despre astfel de lucruri! Să fie destul cît au fost de mari aceste averi la început și cît au crescut între timp; voi lăsa altora să cerceteze poate o zi întregă prin ce împrejurări ni le-am mărit și cum ni le alimentăm și ni le sporim zilnic pe niște căi din cele mai răsunătoare! Și atunci pe ce putere se bazează jignirea pe care omul acesta mi-a adus-o dacă el nu s-a întemeiat nici pe întîietatea de neam, nici pe faima dregătoriei pe care o are, nici pe puterea neîntrecută a oratoriei și nici chiar pe o activitate de binefacere mai deosebită? Dar chiar și dacă printr-una din acestea omul s-ar fi dovedit superior, nici între astfel de condiții nerușinarea și disprețul față de un nevinovat nu pot fi scuzate. Or, dacă în cazul de față nesimțirea se încapățînează și mai mult, nu cred c-am face bine dacă am lăsa nevindecată această boală atît de grea a disprețului și a desconsiderării. Și altă vindecare nu poate fi decît să scoți mîndria din el dezumflîndu-i goliciunea îngîmfării, dinamitîndu-l sau evaporînd din el încet, încet fumul îngîmfării. De-ar da Dumnezeu ca treburile să înainteze spre acea țintă!

Trad. Pr. prof. T. BODOGAE

18. Zah. 7, 9.

19. Sinodul II ecumenic din a. 381 a stabilit ca normativă hotărîrea ca aceia dintre neortodocși care vor adera la punctul de vedere susținut de Helladiu al Cezareii, de Otrei episcop de Melitina și de Grigorie al Nyssei vor putea fi primiți în comuniune cu ortodocșii (Cod. Theod. XVI, 1, 3, citat după Pasquali o. v. p. 12). Sf. Grigorie nu relatează însă că Helladiu era în acea vreme mitropolit al Cezareii; deci fi era și lui superior.

ARTICOLE ȘI STUDII

BOTEZUL MÎNTUITORULUI — STUDIU EXEGETIC-DOGMATIC *

Preliminarii

Botezul Mîntuitorului Iisus Hristos este relatat de către toți cei patru evangheliști (Matei 3, 13—17; Marcu 1, 19—20; Luca 3; 21—22; Ioan 1, 29—34), fapt care ne permite să facem unele comparații de text, pentru o mai bună aprofundare exegetică.

Sfîntul Evanghelist Matei, ne dă multe amănunte în legătură cu Botezul Mîntuitorului Hristos, ne vorbește despre tot ceea ce s-a petrecut înainte cît și după Botez. Sfîntul Evanghelist Marcu, ne spune într-un singur verset că «Iisus a venit din Nazaretul Galileii și s-a botezat în Iordan, de către Ioan» (cap. 1, 9). Sfîntul Evanghelist Luca vorbește despre botezul Mîntuitorului ca despre un act împlinit: «Și după ce s-a botezat tot poporul, botezîndu-Se și Iisus și rugîndu-Se, s-a deschis cerul» (cap. III, 21).

Sfîntul Evanghelist Ioan îl prezintă pe Mîntuitorul venind la riul Iordan, ca un miel nevinovat. «Iată mielul lui Dumnezeu, cel care ridică păcatele lumii» (cap. 1, 29).

A. ACTUL BOTEZULUI

După relatările Evangheliștilor, Sfîntul Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul Domnului «boteza în pustie, propovăduind botezul pocăinței întru iertarea păcatelor» (Marcu 1, 4).

El anunța apropierea împărăției lui Dumnezeu, îndemnînd pe toți la pocăință (Matei 3, 2; Luca 3, 8). Mulțime de oameni alergau în pustie unde Sfîntul Ioan boteza în apa Iordanului pe toți care își mărturiseau păcatele și se căiau pentru ele (Matei 3, 5; Marcu 1, 5).

Titlul de «Botezător» (*Βαπτιστής*) atribuit Sfîntului Ioan, exprimă rolul activ al acestuia în cadrul botezului său ¹.

* Această lucrare de seminar în cadrul cursurilor de doctorat la secția biblică, specialitatea Noului Testament a fost întocmită sub îndrumarea Pr. prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Dr. Gheorghiu Vasile, *Sf. Evanghelie după Matei — cu comentariu*, Cernăuți, 1925, p. 141.

Acest rol activ trebuie pus în relație cu misiunea sa profetică de vestitor al venirii Domnului (cf. Isaia 40, 4), de Înaintemergător. El și-a îndeplinit chemarea sa propovăduind pocăința și botezând în apele Iordanului (Ioan 1, 33). Botezul lui Ioan apare ca un semn profetic al apropierii împărăției lui Dumnezeu². «**Pocăiți-vă căci s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu**» (Matei 3, 2). Subiectul predicii era, deci, pocăința, care înseamnă, un nou început de viață, o totală refacere sufletească³.

«**Împărăția cerurilor**» este noul așezămînt pe care-l va institui Mîntuitorul Hristos, în care va concentra toate împărățiile, așezămînt veșnic. Această împărăție are un caracter spiritual⁴.

Sfîntul Ioan propovăduia pocăința și practica botezul cu apă, la rîul Iordan în «**pustia Iudeii**»⁵. Ev. Luca precizează că Ioan Botezătorul practica botezul pocăinței în timp ce era guvernator în Iudeea Ponțiu Pilat, iar în Galileea era tetrah : Irod (cap. 3, 1).

În acest context, «**a venit Iisus din Galileea și a fost botezat de către Ioan**» (Matei 3, 13). Sfîntul Evanghelist Marcu spune că «**a venit Iisus din Nazaretul Galileii și a fost botezat de Ioan în Iordan**» (cap. 1, 9).

Nazaretul este locul de copilărie al Mîntuitorului Hristos unde a stat de la întoarcerea Sa din Egipt și pînă la începutul activității sale publice, marcată prin primirea botezului de la Ioan. «**Și a venit și a locuit în orașul Nazaret, ca să se îplinească ce s-a spus prin prooroci, că Nazarinean se va chema**» (Matei 2, 23).

Tradiția stabilește că Botezul Domnului a avut loc la **El Maghtas sau Mahadet Haila, «locul scufundării» din apropierea cetății Betara, de pe malul stîng al rîului Iordan**⁶.

La locul «scufundării» sau al «botezului» în evreiește «Mahadet Haila», este o veche trecătoare prin vadul rîului unde apele sînt scăzute. Pe aici bărbații celor douăsprezece seminții ale lui Israel, la întoarcerea din robia egipteană au trecut ducînd pe umeri chivotul Legii Domnului (Iosua Navi 3, 13—17). Tot aici, Elisei a vindecat de lepră pe generalul Neman, pe care l-a pus să se scalde de șapte ori în Iordan, ceea ce Neman făcînd s-a curățit și și-a înnoit tot trupul «ca trupul unui copil» (IV Regi V, 10).

Locul preferat al predicii Sfîntului Ioan era Enonul. «**La Enon, lîngă Salim și boteza acolo, pentru că erau apele mari și veneau mulți și se botezau**» (Ioan 3, 23). Pe partea răsăriteană a rîului Iordan, nu de-

2. Pr. Boris Răduleanu, *Sfîntul Ioan Botezătorul*, în «G.B.», XXXV (1976), nr 7—8, p. 732.

3. În grecește cuvîntul pocăiți-vă este redat prin μετανοεῖν care provine de la μετανοεῖν și este compus din μετά și νοεῖν. Deci pocăința cerută de Sf. Ioan constă într-o înnoire radicală a minții, a vieții «mutatio mentis».

4. Sf. Ev. Matei folosește expresia «**împărăția cerurilor**» de 32 ori. La Ev. Luca o avem înlocuită cu expresia «**împărăția lui Dumnezeu**».

A se vedea lucrarea : Pr. prof. dr. Gh. I. Ghia, *Împărăția lui Dumnezeu, după Noul Testament*, Ramuri, Craiova, 1925, p. 10—35.

5. Expresia «**pustia Iudeii**» nu trebuie înțeleasă geografic, întrucît Sf. Ioan predica în Galileea, ci ca o indicație generală. Cf. P. M. J. Lagrange, *Evangile selon Saint Matthieu*, Edit. III, Paris. 1927, p. 46.

6. Cf. B. A. Alexandru, «**Și S-a botezat de la Ioan**», în «M.M.S.», XLVI (1970), nr 1—2, p. 43.

parte de vaduri era tirgușorul Bethabara, loc de popas la răscruce de drumuri, pe unde se trecea din Perea în Samaria, în Iudeia, la Ierihon și de acolo la Ierusalim. Aici pe malul râului Iordan, Ioan Botezătorul practica botezul pocăinței, iar «locuitorii din Ierusalim din toată Iudeia și din toate împrejurimile Iordanului au început să iasă la el; și mărturisindu-și păcatele erau botezați de el la râul Iordan» (Matei 3, 5—6).

Botezul lui Ioan nu are nimic comun cu spălările iudaice ale esenienilor⁷. Botezul lui Ioan era botezul cu apa Iordanului însoțit de pocăință și nădejdea iertării. Elementul principal îl reprezintă nu apa materială ci interiorul celui ce se botează «nimă înfrîntă și smerită» asociată cu faptele vrednice de pocăință⁸.

Sfântul Ioan avea vie convingerea că în urma misiunii sale, Dumnezeu va interveni în viața poporului său într-o manieră decisivă. Mesajul central al predicii Botezătorului era tocmai vestirea acestei intervenții mîntuitoare a lui Dumnezeu, prin Mesia (cf. Isaia VI, 1)⁹.

Botezul lui Ioan era un botez de pregătire mesianică de aceea efectul lui era provizoriu¹⁰. Ritualul botezului lui Ioan consta din afundarea în apa Iordanului (Matei 3, 6). Înainte, însă, de a fi botezat fiecare își mărturisea păcatele prin cuvinte, exprimînd prin aceasta întoarcerea la Dumnezeu în vederea obținerii iertării. Mărturisirea păcatelor apare de multe ori în Vechiul Testament (Levitic V, 5—6; II Paral. VI, 37)¹¹.

Botezul lui Ioan, nefăcînd parte din Legea lui Moise, nu era obligatoriu pentru iudei, așa cum era obligatorie tăierea împrejur. Mîntuitorul Hristos nu era obligat deci să se boteze nici prin Legea lui Moise și nici nu avea nevoie, deoarece era fără de păcate (Ioan VIII, 46). Totuși observăm din relatările tuturor evangheliștilor, că primul drum pe care îl face Iisus înainte de a-și începe propovăduirea Evangheliei, este spre Ioan Botezătorul la râul Iordan. Înainte de a porni calea Noului Testament, Iisus înnoadă legătura cu Vechiul Testament¹², a cărui făclie era purtată de Ioan.

1. Opreliștea impusă de Ioan de a-L boteza pe Mîntuitorul

Cînd Ioan Botezătorul L-a văzut pe Mîntuitorul în fața lui, a exclamat cu glas profetic: «**Iată mielul lui Dumnezeu cel care ridică păcatele lumii**» (Ioan 1, 29)¹³. Nu este exclus ca pînă în acel moment, Sf. Ioan

7. Despre esenieni a se vedea: Pr. Athanasie Negoită, *Organizarea esenienilor și doctrina lor*, în «S.T.», (1962), nr. 3—4, p. 202—220.

8. Pr. Boris, *op. cit.*; p. 732.

9. I. Delorme, *La pratique du baptême dans judaïsme contemporaine des origines chrétiennes*, în «Lumière et Vie», 1956, nr. 26, p. 44—45.

10. A. Hamman, *Le Baptême et la confirmation*, col. «Le mystère chrétien, Théologie sacramentaire», Désclée, Paris, 1969, p. 13.

11. A se vedea H. Lesêtre, în *Dictionnaire de la Bible*, Paris. Letourzey, tom. V. (1912), col. 37.

12. Despre legătura dintre V. și N. Testament a se vedea;

Pr. prof. Petru Rezuș, *Vechiul Testament în lumina Noului Testament* în «M.M.S.» LXIV (1988) nr. 2.

Drd. Gh. Burtan, *Rolul îndrumător al V. Testament* în «S.T.», (1973), nr. 10—12.

13. Sf. Grigorie Sinaitul, ne spune că Mîntuitorul Hristos este prefigurat în V. Testament de mielul pascal. Vezi «*Filocalie*» vol. VII, p. 132, trad. de Pr. D. Stăniloae, Buc. 1977.

Botezătorul și Mîntuitorul Hristos să se fi cunoscut. Știm că Maica Sa era «rudenia», vara sau nepoata Elisabetei, mama Sf. Ioan Botezătorul (Luca 1, 36). Afirmînd însă că «**nu l-a cunoscut pe El**» (Ioan 1, 33), Sf. Ioan Botezătorul se referă, de bună seamă la faptul că pînă în momentul revelației ce i s-a făcut, el n-a cunoscut taina Domnului. Spune în acest sens Vasile Gheorghiu : «Precum odinioară profetul Samuel a recunoscut pe David din toți frații lui, ascultînd de glasul tainic al unei voci interne care-i vorbea (1 Sam. XVI, 13) și precum Ioan era în pîntecele maicii sale a simțit apropierea Domnului Său (Luca 1, 44), tot așa cînd îl vede pe Mîntuitorul el simte că în fața lui se află Mesia¹⁴. Ioan Botezătorul căuta să-L oprească pe Mîntuitorul Hristos spunînd : «Eu am trebuință să mă botez de Tine și Tu vii la mine» (Matei 3, 14). Prin acest refuz de a-L boteza pe Mîntuitorul, Ioan a voit să-i spună : «că se simte nu numai nevrednic ca să-L împărtășească cu botezul pocăinței, ci crede că o astfel de faptă ar fi o mare necuviință față de Mîntuitorul care este cu mult mai mare decît el, îi este stăpîn, este Dumnezeu»¹⁵. Zicînd : «Eu am trebuință să fiu botezat de Tine», pe lîngă faptul că a vrut să arate că Mîntuitorul Hristos nu are trebuință de botezul pe care îl făcea el cu apă, Ioan a afirmat că el avea trebuință de botezul cu «Duh Sfînt și foc», săvîrșit de Mîntuitorul.

Recunoscînd că Mîntuitorul nu are nevoie de botezul pocăinței Sfîntul Ioan Botezătorul confirmă faptul că Mîntuitorul Hristos nu avea păcate¹⁶. Totuși Mîntuitorul insistă ca să fie botezat spunînd : «Lasă acum că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea» (Matei 3, 15).

2. ROSTUL BOTEZULUI

a) Pentru a face act de smerenie

Prin întreaga Sa activitate mesianică de la Întrupare și pînă la Jertfa Sa pe Cruce, Fiul lui Dumnezeu S-a smerit pe Sine împlinind ceea ce profeții au prorocit despre «Ebed Iahve» «robul Domnului». «A luat asupra Lui fărădelegile noastre ale tuturor» (Isaia LIII, 6) și prin supunerea arătată Tatălui, — supunere care a mers pînă la moarte pe Cruce —, a plătit în numele tuturor oamenilor prețul nesupunerii lui Adam. Botezul și Crucea stau sub același semn, semnul supunerii față de Dumnezeu Tatăl. Între Botez și Cruce este de altfel o firească și strînsă legătură¹⁷.

14. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 155—156.

15. *Ibidem* ;

16. Lipsa de păcat a Mîntuitorului este o consecință a unirii celor două firi în Hristos. Ea se datorește faptului că subiectul purtător al naturii omenești în Iisus Hristos este Insuși Dumnezeu Cuvîntul, Fiul Tatălui, iar Dumnezeu nu poate avea păcat. Cf. Pr. prof., dr. D. Radu, *Iisus Hristos Mîntuitorul lumii*, în «Îndrumări misionare», Edit. Instit. biblic. Buc. 1986, p. 311—312.

17. Mgr. Dumitru Radu, *Semnificația soteriologică a Botezului Domnului în «Ortodoxia», VII (1955), nr. 4, p. 1529.*

Mîntuitorul prin Botez se arată solidar cu toți oamenii căzuți în păcat, pentru a comunica cu ei ca un Frate. Dacă Dumnezeu s-ar izola în măreția Lui divină, spune un teolog contemporan, «cine ar îndrăzni să se apropie de El, sau cine ar avea cutezanța să se asemene cu El ?¹⁸

Referindu-se la actul Botezului, Sf. Vasile cel Mare spune : «Plin de smerenie, Mîntuitorul aruncă în mormintul apelor din Iordan păcatul omenirii prin coborîrea Sa în valurile cuprinse de teamă ale Iordanului»¹⁹. «Prin Hristos se umilește pentru noi dumnezeirea, iar prin Botez umanitatea trăiește din plin prezența lui Dumnezeu în mijlocul ei»²⁰.

Dacă Dumnezeu nu s-ar fi coborît la posibilitățile noastre de a primi bogăția Lui, nu ne-ar fi îmbogățit și pe noi. Coborîrea sau chenoza Lui pînă la starea noastră de făptură, care avem «chipul și asemănarea» Sa (Facere 1, 26), este condiția întîlnirii cu noi la nivelul la care putem primi bogăția lui de viață și de har.

Prin întrupare, Mîntuitorul ne-a cuprins pe noi toți. El s-a îmbrăcat cu chipul nostru. Fiecare din noi își vede chipul său în Iisus Hristos Care Se botează. Așa se explică de ce Sfîntul Grigorie Taumaturgul interpretînd cuvintele rostite de Sfîntul Ioan Botezătorul, «**Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine ?**» zice : «**Eu văd în Tine chipul Meu**»²¹. Mîntuitorul Hristos S-a botezat, zice Ipolit, «ca nimeni să nu se sfiască a primi botezul din mîna unui preot»²².

b) Pentru a Se supune voii lui Dumnezeu exprimată prin ultimul profet.

Întruparea Mîntuitorului S-a făcut din voința lui Dumnezeu care voiește : «ca toți oamenii să se mîntuiască» (I Tim. 2, 4). La fel și Botezul Mîntuitorului este tot rezultatul voinței Tatălui ceresc, care Îl confirmă ca Fiu în fața lumii zicînd : «Acesta este Fiul Meu prea iubit întru care am binevoit» (Matei 13, 17). La opreliștea impusă de Ioan, Mîntuitorul îi spune : «lasă acum, că așa este de cuviință ca să plinim toată dreptatea». Sfîntul Ioan Gură de Aur, comentînd acest text, spune : «**dreptatea constă în a te supune lui Dumnezeu**»²³. Marele predicator al Bisericii, voind să ilustreze, plastic dreptatea pe care a împlinit-o Mîntuitorul Hristos, zice : «**închipuiește-ți că poruncile sînt două sute de dinari. Această datorie trebuia să o plătească neamul omenesc și nu a plătit-o. Moartea ne stăpînea pe toți care eram vinovați de aceste crime. Venind Hristos și găsindu-ne stăpîniți de ea, a plătit datoria și ne-a mîntuit pe noi care nu aveam cu ce plăti. Prin aceasta n-a spus : «se cuvine să facem aceasta și aceasta», ci «să plinim dreptatea»** (Matei 3, 14—15). Deci Mie Stăpînului se cuvine să dau pentru cei ce n-au, ca

18. Pr. prof. Ilie Moldovan, *Botezul Domnului sau descoperirea sensului divin al vieții*, în «Telegraful român», Anul 123 (1984), nr. 1—2, p. 1—2.

19. Sfîntul Vasile cel Mare, *Liber de Spiritu Sancto*, Migne, P. G., 32, col. 129 A.

20. Mgr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 529.

21. Sf. Grigorie Taumaturgul, *Homilia IV*, în *Sancta Theophania sive de Christi baptismo*, Migne. P.G. tom. X. col. 1180 D.

22. *Discursul lui Ipolit la Botezul Domnului trad. rom în rev. «Revista Teologică»* Anul III (1904), Iași, p. 135—136.

23. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Pentru care pricină S-a botezat Domnul Hristos*, trad. rom., D. Fecioru. Buc., 1943, edit. a II-a, p. 15.

unul care am»²⁴. Dreptatea constă, deci, în supunerea față de voia lui Dumnezeu, în ascultarea și împlinirea poruncilor Lui în toate împrejurările vieții după pilda Mântuitorului Hristos. Vorbind despre acest botez și despre dreptatea lui Dumnezeu, Mântuitorul zice cu alt prilej: Vameșii și poporul au dat dreptate lui Dumnezeu, botezându-se cu botezul lui Ioan, dar fariseii și cărturarii au disprețuit voia lui Dumnezeu, nebotezându-se» (Luca 7, 39—40). Un alt înțeles al cuvintelor «**a împlini toată dreptatea**» este acela de restabilire a omului, de iertare a lui, înfierea și aducerea lui la Dumnezeu. Nici nu era drept ca omul, icoana Ziditorului, să fie pierdut pentru totdeauna veșnic. El trebuia răscumpărat, mântuit. Este tocmai ceea ce a făcut Mântuitorul Hristos de la Naștere, la Botez, la Învierea și Înălțarea Sa, împlinind în felul acesta «**toată dreptatea**»²⁵.

Observăm că Mântuitorul nu zice «trebuie să împlinim toată dreptatea» ci numai «se cuvine» ca să împlinim toată dreptatea (Matei 3, 15), arătând prin aceasta că El nu este silit din partea nimănui ca să o îplinească, ci o face de bună voie, din dragoste față de noi oamenii (Ioan 3, 16)²⁶. De remarcat este de asemenea faptul că Mântuitorul nu zice că I se cuvine lui să îplinească toată dreptatea, ci nouă. Cu alte cuvinte, și Sfântul Ioan Botezătorul este legat de aceleași socotințe înalte, pentru ca lucrul lui Dumnezeu să se îplinească²⁷. Și el este organ al lucrării lui Dumnezeu în lume. Ioan a înțeles acest lucru și de aceea a încetat orice împotrivire. Atît Iisus cît și Ioan Botezătorul fac act de supunere față de Dumnezeu.

c) Alte motive

Mântuitorul S-a botezat ca să se îplinească, prin aceasta, proorociile de demult, să arate tuturor că «**botezul lui Ioan era de la Dumnezeu**», să fie prezentat public de către Ioan, care văzîndu-L a zis «**Iată mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii**» (Ioan 1, 29) ; și în felul acesta să deschidă poarta botezului creștin făcut prin apă și prin Duh Sfînt și să determine pe cei care credeau în Mântuitorul și învățătura Sa să se boteze²⁸ și să se străduiască pentru a dobîndi împărăția lui Dumnezeu. Mântuitorul Hristos S-a botezat pentru a regenera și a sfinți natura omenească. Un innograf, referindu-se la acțiunea de restaurare a naturii omenești, adusă de Botezul Domnului zice : «**Botezul Logosului, a ridicat din nou omenirea la vrednicia chipului celui dintîi**»²⁹.

Prin Botezul Mântuitorului, întreaga natură s-a înnoit — fiind curățită prin lucrarea Duhului Sfînt, care S-a pogorît peste apele Iordanului.

24. Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvîntări la praznice împărătești*, trad. rom. D. Fecioru. București, 1938, p. 54.

25. Arhid. prof. Ioasa Ganea, *La Botezul Domnului*, în «M.M.S.», VII (1981), nr. 1—3, p. 70.

26. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.* p. 158.

27. Dr. Iuliu Olariu, *Manual exegetic la Sfînta Scriptură a Testamentului Nou*, vol. 1, Caransebeș, 1984, p. 42.

28. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de Fecioru D., Buc. 1938, p. 251.

29. Mineiul pe Ianuarie, în 3 zile, Oda V, cînt. 1, stih. 1; apud arhim. Benedict Ghiuș, *Doctrina răscumpărării în innografia Bisericii*, Buc. 1946, p. 93.

TEOFANIA

Botezându-Se Iisus a ieșit îndată din apă și iată s-au deschis cerurile și a văzut pe Duhul lui Dumnezeu pogorându-Se ca un porumbel și venind peste Dînsul: și iată un glas din ceruri zicînd: «**Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit**» (Matei 3, 16—17).

Sfîntul Evanghelist Luca ne dă un amănunt: «**botezîndu-Se Iisus și rugîndu-Se, s-a deschis cerul**» (Luca 3, 21). Textul de la Luca probează destul de lămurit că aici este vorba de un fapt real, exterior, nepermițînd a admite interpretarea alegorică a lui Origen care spune că ar fi fost o viziune interioară a lui Ioan³⁰. Evangheliile spun că s-au deschis cerurile sau «cerul». Nu ne putem înfățișa cum a fost acea deschidere a cerurilor, fiindcă știm că văzduhul e deschis tot și ceea ce numim noi «cer», e numai învelișul de aer care înconjoară planeta noastră. A trebuit să fie un fenomen deosebit ca intrarea unei lumini mari și coborîrea ei din văzduh, peste locul Botezului³¹.

Acest fenomen a fost însoțit de alte două lucruri: 1) **coborîrea Duhului Sfînt sub chipul unui porumbel și plătirea lui peste chipul Mîntuitorului care ieșea din apa botezului și 2) auzirea unui glas din cer: care rostea în auzul tuturor: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit**» (Matei 3, 17).

La Botezul Mîntuitorului s-au descoperit lumii toate cele trei Persoane ale Sf. Treimi: Dumnezeu Tatăl, care a vorbit din ceruri, Fiul «cel iubit», Cel ce S-a botezat în apele Iordanului și Duhul Sfînt, care S-a coborît asupra Lui în chip de porumbel³². Pogorîrea Duhului Sfînt peste Mîntuitorul la Iordan, constituie o preînchipuire a Cincizecimii, care va inaugura botezul «cu apă și cu Duh». Acest act anticipează puterea mîntuitoare și creatoare a lui Hristos Cel preamărit³³. Duhul lui Dumnezeu care S-a coborît peste Domnul la Botez este trimis în lume de El după Înălțarea la cer (Ioan XIV, 26), și rămîne în Biserică în veci (Ioan XIV, 2), ca să lucreze viața cea nouă (Ioan VI, 63). El este Duhul Adevărului care aduce la lumină și împlinește voia Fiului ce vine de la Tatăl și care este viața veșnică (Ioan XIV, 50).

La Botezul în Iordan este proclamat Mîntuitorul ca Mesia de glasul Tatălui ceresc: «**Și iată glas din ceruri zicînd: Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit**» (Matei 3, 17). Prin aceste cuvinte Mîntuitorul primește consacrarea publică și solemnă a întregii Sale slujiri ca: profet, împărat și arhiereu. Adevărarea de către Tatăl a calității de Fiu al Său implică recunoașterea calității de fii ai lui Dumnezeu prin har, pe care o primesc toți cei care se vor boteza în Hristos³⁴.

30. Cf. Ioan C. Popescu, *Botezul ca sacrament în Biserica ortodoxă* (teză de licență), București, 1894, p. 10.

31. Arhim. Scriban, *Comentariu Sf. Evanghelii*, în «B.O.R.», Anul 1925, iulie, p. 409.

32. Pr. Chiril Pistrui, *Botezul Domnului*, în «Telegraful român», Anul 122 (1974), nr. 1—2, p. 2.

33. Pr. asist. Liviu Streza, *Botezul în dilerite rituri liturgice creștine* (teză de doctorat), în «Ort.» XXXVII, (1985), nr. 1, p. 34.

34. *Ibidem*.

B. RAPORTUL DINTRE BOTEZUL LUI IOAN ȘI BOTEZUL MÎNTUITORULUI

1) «Botezul lui Ioan — botezul pocăinței»

Botezul cu care boteza Sfântul Ioan Botezătorul era un act extern săvârșit asupra omului ce-și propunea și chiar se hotăra să se îndrepte, să se pocăiască de păcate. Din cauza aceasta se numește «botezul pocăinței», fiindcă cel ce primea acest botez făcea un angajament de a nu mai păcătui³⁵.

Sfântul Ioan Gură de Aur, spune că «botezul lui Ioan era nedesăvârșit căci nu avea merindea Duhului nici iertarea de păcate»³⁶.

Botezul lui Ioan este diferit de botezul creștin după cum mărturișește Înaintemergătorul. «**Eu unul vă botez cu apă spre pocăință, dar Cel ce vine după mine vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc**» (Matei 3, 11). «Ioan a botezat cu apă, iar voi veți boteza cu Duhul Sfânt de azi nu peste multe zile» (Fapt. Ap. 1, 5). Întilnind câțiva ucenici, care cunoscuseră doar botezul lui Ioan, Sfântul Apostol Pavel i-a botezat (Fapt. Ap. XIX, 1—20). «Dacă botezul lui Ioan era desăvârșit, Sfântul Apostol Pavel nu i-ar mai fi botezat și nici nu și-ar mai fi pus mâinile peste ei»³⁷.

Botezul lui Ioan nu are nimic comun cu spălările iudaice — decît ideea generală a purificării prin apă. Botezul practicat de Ioan, conducea pe cei botezați la pocăință, și-i făcea apti să creadă în Iisus Hristos. Căci Ioan zicea «Eu vă botez cu apă spre pocăință, dar vine după mine Acela căruia eu nu sînt vrednic să-l desfac încălțămîntea. Acela vă va boteza cu Duh Sfânt» (Marcu 1, 8). Referindu-se la acest botez, Sfântul Vasile cel Mare zice: «**Ioan predica botezul pocăinței și a alergat la el toată Iudeea**» (Matei 3, 5—6). Domnul predică botezul înfierii și cine dintre cei care au sperat în El nu va asculta de glasul Lui? Acel botez (al lui Ioan) deschidea drumul, acesta desăvârșește. Acela avea rostul de a îndemna pe oameni să se îndepărteze de păcate, acesta (adică al lui Iisus) are rostul de a-l familiariza cu Dumnezeu³⁸. Pocăința pe care o cerea Sfântul Ioan consta dintr-o refacere completă a minții, a vieții, o totală refacere sufletească, însoțită de faptele bune corespunzătoare. Botezul lui nu avea puterea de a ierta păcatele oamenilor care veneau ca să se boteze, pentru că Iisus nu se jertfise pe Cruce; botezul Lui nu era identic cu botezul Mîntuitorului Hristos³⁹.

Sfântul Ioan era conștient de inferioritatea botezului său cu apă față de botezul Mîntuitorului cu Duh Sfânt și foc (Matei 3, 16). Expri-mînd această idee, Sfântul Ioan Gură de Aur spune «**botezul lui Ioan era mai mic ca al nostru, pentru că nu dădea Duh Sfânt, și nici nu dăruia iertare de păcate prin har**»⁴⁰.

35. Pr. T. Bodnon, *Botezul cel adevărat*, în «M.M.S.» XLVI (1970), nr. 11—12 p. 673.

36. Sf. Ioan Gură de Aur, *Pentru care pricină S-a botezat...* p. 8.

37. *Ibidem*, p. 9.

38. Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt de îndemn pentru Sf. Botez*; trad de pr. Constantin Cornișescu, în «G.B.», XXXVII (1978), nr. 5—6, p. 497.

39. Dr. V. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 148.

40. Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, p. 8.

2) **Botezul Mântuitorului — botez cu «Duh Sfânt și cu foc»**

Această mare deosebire dintre botezul lui Ioan și botezul Mântuitorului o arată clar însuși Sfântul Ioan Botezătorul spunind tuturor care veneau la el să se boteze: «**Eu unul vă botez cu apă spre pocăință, dar cel care vine după mine este mai puternic decât mine; Lui nu sînt vrednic să-I desfac cureaua încălțăminteii; El vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc**» (Luca 3, 16).

Sfântul Ioan Botezătorul vrea să arate că «botezul lui nu are caracter sfințitor ci e numai simbol al sfințeniei și al mîntuirii»⁴¹.

Botezul desăvîrșit, botezul mîntuitor și sfințitor va fi numai acela pe care-l va institui Mesia, acela va fi «cu Duh Sfânt și cu foc». Fără acest botez cu «**Duh Sfânt**» nimeni nu poate să intre în împărăția lui Dumnezeu, după cum ne spune Mîntuitorul Hristos: «**De nu se va naște cineva din apă și din Duh Sfânt, nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu**» (Ioan 3, 5).

Botezul cu «**Duh Sfânt**» este botezul creștin care a intrat în lucrare în ziua Pogorîrii Duhului Sfânt la Cincizecime (Fapt. Ap. 2).

După Înviere, Mîntuitorul le cere Sf. Apostoli să se pregătească spre a fi botezați cu Duhul Sfânt (Fapt. Ap. 1, 5) ceea ce s-a întîmplat la Rusalii (Fapt. Ap. 2, 1—7). Același Duh Sfânt lucrează și în Sfînta Taină a Botezului. Sfîntul Apostol Pavel le scrie corintenilor: «**Pentru că într-un Duh ne-am botezat toți ca să fim un singur trup și toți la un duh ne-am adăpat** (I Cor. XII, 13).

Împărtășirea Duhului Sfânt este necesară și folositoare sufletului precum «**apa răcoritoare pentru trup, care-i redă putere și viață**»⁴².

Revărsarea Duhului Sfânt operează o reinnoire spirituală în cel care se botează, astfel încît acesta se naște de la Tatăl ceresc la o viață nouă devenind «fiu și moștenitor al lui Dumnezeu prin Iisus Hristos (Gal. 4, 6). Expresia cu «Duh Sfânt și cu foc» nu exclude folosirea apei la botezul creștin (Ioan 3, 5). Prin aceste cuvinte Ioan Botezătorul vrea numai să arate că efectele botezului instituit de Mîntuitorul Hristos sînt mult superioare botezului său cu apă. Cuvîntul «foc» nu se referă la materia botezului ci la efectul interior pe care Duhul Sfânt îl operează în suflet⁴³. «**Focul**» din această expresie a fost înțeles în sens spiritual de către toți Sfînții Părinți și Scriitori bisericești. Astfel Fericitul Ieronim, înțelege prin botezul cu foc, coborîrea Sfîntului Duh la Cincizecime asupra Sfînților Apostoli, în chip de limbi de foc⁴⁴. Sfîntul Grigorie de Nissa, spune că botezul focului se face în lumea de dincolo și el nimicește toată nelegiuirea⁴⁵.

41. Pr. dr. Ioan Petreuță, *Botezul Sf. Duh*, în «M.B.», XIV (1964), nr. 1—3, p. 35.

42. C. Spicq, *La théologie paulinienne du baptême*, în «Les Questions liturgiques», Louvain, (1939), p. 135.

43. Louis Boucard, *Les Sacraments, doctrine et histoire*, Paris, 1912, p. 70.

44. Fer. Ieronim, *Comentariu la Matei 4*, Migne, P.L., tom. XXVI, col. 109.

45. Grigorie de Nissa, *Cuvîntarea 39*, Migne, P.G., tom. LVII, col. 1353.

După Sfântul Ioan Gură de Aur, «**botez cu foc**» exprimă abundența harului sfânt⁴⁶. La fel scrie și Sfântul Ioan Damaschin: «**Se zice că Hristos botează cu Duh Sfânt și cu «foc» pentru a revărsa harul Duhului peste Sfinții Apostoli, în chipul limbilor de foc, după cum spune însuși Mântuitorul, Ioan v-a botezat cu apă, dar voi veți fi botezați cu Duh Sfânt și cu foc nu după multe zile**»⁴⁷.

CONCLUZII

1) Botezul Mântuitorului Hristos este un act real, confirmat de toți cei patru evangheliști.

2) Botezul a fost săvârșit de către Ioan în apele Iordanului în apropiere de cetatea Betara.

3) Ioan Botezătorul propovăduia și săvârșea un botez cu apă fără Duh Sfânt — un botez de pregătire în vederea întâmpinării lui Mesia (Matei 3).

4) Botezul Sfântului Ioan Botezătorul nu avea nimic comun cu spălările iudaice și nici cu riturile de curățire ale esenienilor.

5) Mântuitorul se botează în primul rînd pentru a face act de smerenie «făcîndu-Se ascultător pe sine pînă la moarte, și încă moarte pe Cruce» (Filip. 2, 8), iar în al doilea rînd pentru a se supune voinței lui Dumnezeu, exprimată prin ultimul profet care a fost trimis de Dumnezeu în lume (Ioan 1, 33).

6) La Botezul Mântuitorului, a avut loc arătarea pentru prima dată în Noul Testament a Sfintei Treimi. Această arătare a lui Dumnezeu se numește Teofanie (Matei 3, 16).

7) Între Botezul Mântuitorului Hristos și botezul Sfântului Ioan Botezătorul se află mare deosebire, ele nu se confundă și nici nu se suprapun. Botezul lui Ioan era doar cu apă spre pocăință. Botezul Mântuitorului este cu «Duh Sfânt» în vederea intrării în împărăția lui Dumnezeu».

8) Focul despre care se vorbește, ca element al botezului, exprimă efectele mari ale Botezului instituit de Mântuitorul Hristos, arată bogăția darurilor Sfântului Duh care se revărsa peste cel botezat.

9) Mântuitorul Hristos a instituit Taina Botezului creștin după Învierea Sa din morți cînd le-a zis ucenicilor Săi: «**mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin**» (Matei 28, 19).

Pr. drd. MILEA GH. MIHAIL

46. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia II la Matei IV*, Migne, P.G., tom. XXXVI, col. 196, col. 196.

HRISTOLOGIA SFÎNTULUI ATANASIE CEL MARE

A vorbi despre Sfântul Atanasie cel Mare, înseamnă a evoca unul din capitolele cele mai glorioase ale gândirii și vieții creștine a veacului al IV-lea. Ierarh de mare prestigiu, teolog profund și înflăcărat apărător al credinței ortodoxe, Sfântul Atanasie continuă să înspire munca și rugăciunea credincioșilor, să stimuleze cugetarea teologică și activitatea sacerdotală, cu aceeași prospețime și vigoare, ca și atunci când glasul său răsuna de pe scaunul patriarhal din Alexandria. Numele Sfântului Atanasie este indisolubil legat de Sinodul I Ecumenic și, prin aceasta, implicit, de răpunerea ereziei lui Arie. De aceea, istoria vieții și activității Sfântului Atanasie¹ este cea a unei epoci întregi și a unei doctrine care avea să triumfe la puțin timp după el². Nu se poate discuta problema ariană și evoluția ei istorică, lăsându-se la o parte numele Sfântului Atanasie. Mai mult chiar, se poate afirma cu certitudine că, triumful Ortodoxiei niceene asupra arianismului se datorează în mare măsură geniului și activității perseverente ale acestui minunat ierarh, supranumit, de Sfântul Grigorie de Nazianz «stîlpul Bisericii»³ iar de către Biserica de mai târziu «Părintele Ortodoxiei»⁴. Sfântul Atanasie a desfășurat o activitate teologică bogată, teologia lui fiind determinată, negativ, de arianism, de necesitatea de a se apăra împotriva calomniilor aduse lui de arieni, precum și de nevoia de a combate și învinge doctrinar această

1. Cu privire la viața și activitatea Sfântului Atanasie, avem o serie de izvoare, din care menționăm: *Historia acephala* sau *Chronicum acephalum*, lucrare în limba latină, care datează din secolul al IV-lea și cuprinde viața Sfântului Atanasie, în P.G., t. XXVI, col. 1443—1450; Sfântul Grigorie de Nazians, *Cuvîntare pentru cinstirea Marelui Atanasie, episcopul Alexandriei*, în P.G., t. XXXV, col. 1081—1128; traducere în românește de St. Bezdechi, în *Bucăți alese din opera Sfântului Atanasie cel Mare Patriarhal Alexandriei*, p. 113—139.

Alte informații deosebit de utile găsim la: O. Bardenhewer, *Les Peres de l'Eglise*, nouvelle édition française par P. Codet et C. Verschafel, vol. II, Paris, 1905, p. 33—50; Berthold Altaner, *Précis de Patrologie*, adapt par H. Ghirat, Paris, 1961, p. 387—401; Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 136—143; F. Cayré, *Précis de Patrologie*, t. I, 2—ed., Paris, 1931, p. 326—344; X-le Bochelet, *Atanase (Saint)*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», tome I, 2-e partie, 1923, col. 2143—2178. Alte indicii bibliografice utile ne oferă Pr. conf. Ștefan Alexe, în studiul *Sfântul Atanasie. Implinirea a 1600 de ani de la moartea sa*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» anul XLIX (1973), nr. 11—12, p. 782—792, nr. 1.

2. Se pare că alegerea Sfântului Atanasie în scaunul de episcop al Alexandriei, la moartea lui Alexandru (12 aprilie 328) nu s-a efectuat în entuziasmul general de care vorbește Panegiricul Sfântului Grigorie de Nazianz (*Cuvîntarea 2*), 8, în P.G., t. 35, col. 1089 B), sprijinit pe un text din Sfântul Atanasie (*Απολογητικός κατά Άρειανών*), 6, în P.G., t. 25, col. 257 B — 260 C). Alegerea s-a făcut în maniera introdusă de Alexandru (predecesorul său), adică de către episcopi egipteni și nu de clerul alexandrin. Acesta a fost primul motiv pe care meletienii îl invocau, contestînd legitimitatea alegerii lui Atanasie în scaunul patriarhal. Pentru amănunte vezi: A. Piganiol, *Histoire de l'Empire chrétien*, Paris 1947, p. 44 u., precum și Jan—M. Szymusiak, *Athanase d'Alexandrie, Apologie a l'empereur Constance. Apologie pour sa fuite*, în «Sources chretiennes», nr. 56, Paris, 1958, p. 10—16.

3. Cf. J. Quasten, *Initiation aux Pères de l'Eglise*, Traduction de l'anglais par J. Laporte, t. III, *L'âge d'or de la littérature patristique grecque du concile de Nicée au concile de Chalcedone*, Paris, 1963, p. 46.

4. Biserica romano-catolică recunoaște de asemenea marea autoritate a Sfântului Atanasie, incluzîndu-l în rîndul «celor patru mari doctori ai Răsăritului» (Cf. *Ibidem*).

erezie, iar pozitiv de marea lui iubire față de Cuvîntul întrupat și față de lucrarea Lui mîntuitoare, iubire care i-a rămas în permanență conducătoare⁵.

Astfel, în bună parte, teologia Sfîntului Atanasie, îndeosebi hristologia sa, este una dintre contribuțiile nepieritoare ale gîndirii patristice la înălțarea mărețului edificiu al teologiei creștine. Înainte de a trece la o analiză a hristologiei atanasiene, vom purcede la succinta prezentare a concluziilor în materie de hristologie a Părinților Apostolici⁶ și a apologetilor, din primele trei secole.

I. Hristologia preniceeană

Dintru început, Biserica creștină a mărturisit ca revelate, două învățături cu privire la persoana și firea Cuvîntului, cea de a doua persoană a Sfintei Treimi: pe de o parte dumnezeirea Sa, adică egalitatea cu Tatăl și cu Duhul Sfînt după fire, iar pe altă parte distincția personală în Sfînta Treime. Dar înaintea Sinodului I Ecumenic (325), această învățătură nu era formulată în mod clar, neputîndu-se face distincția persoanelor în unitatea ființei Sfintei Treimi destul de evident, întrucît începutul cugetării și teologisirii asupra Sfintei Treimi s-a făcut destul de stingaci, iar aceasta era tributară unor termeni și expresii împrumutați din gîndirea antică. De aceea, unii Sfinți Părinți ca Sf. Irineu, Clement Alexandrinul, Sf. Grigorie Taumaturgul, nu au reușit să aleagă totdeauna expresiile cele mai potrivite, deși au învățat și susținut corect adevărurile de bază ale credinței creștine. Alții, ca Sf. Iustin Martirul și Filosoful, Atenogore și Teofil, care se exprimă în termeni uneori adecvați dogmei creștine, împrumutați din cugetarea antică sau formulați de ei, n-au păstrat întotdeauna ortodoxia învățăturii în concluziile lor. Apologetii mai ales, pentru a se face apropiați și înțeleși de păgîni, obișnuiți cu gîndirea și terminologia platoniană, expun învățătura privind Cuvîntul într-un mod mai puțin lămurit. Datorită acestui fapt, Cuvîntul creștin era adesea raportat la Logosul platonician sau filonian, subestimîndu-l-se vrednicia și puterea și în același timp atribuindu-l-se un început ființei Lui. De aici, concluzia foarte gravă: neegalitatea Fiului cu Tatăl, concluzie care avea să stea la baza ereziei ariene, de mai tîrziu. Dacă acest lucru l-au făcut Atenogore și Teofil, Tațian Asirianul și Tertulian și mai ales Origen, este explicabil gîndindu-ne că epoca lor e una de căutare a termenilor celor mai potriviți exprimării dogmei și în același timp una de pregătire a rezultatelor dogmatice ale veacurilor IV și V⁷. Cu toate aceste greșeli inerente oricărui «început», în primele trei veacuri creștine, găsim referiri deosebit de interesan-

5. Athanasius. Die Menschwerdung Gottes. Ausgewählt und übertragen von L.A. Winterswyl, Leipzig, 1937, p. 27.

6. O analiză exhaustivă și informații deosebit de utile ne oferă Diac. magistrand Constantin Voicu, *Hristologia Părinților Apostolici*, în «Ortodoxia» anul XIII (1961) nr. 3, p. 405—418.

7. În legătură cu teologia apologetilor, un interesant material bibliografic ne oferă M. Harl, *Origène et la fonction révélatrice du Verbe incarné*, Thèse, Paris, 1958, p. 60—64.

te și demne de reținut în materie de hristologie. Părinții Apostolici dezvoltă o hristologie simplă, concisă, fundamentată mai ales pe învățătura Sfinților Apostoli, fără să aducă în această materie inovații principale. Puritatea caracterului hristic și apostolic al Tradiției a fost tratată de ei prin referire continuă la fapte din Sfânta Scriptură, prin citarea copioasă de texte biblice și prin sublinierea importanței deosebite a unor cuvinte sau formule ale Domnului⁸. Părinții Apostolici afirmă toți divinitatea și umanitatea lui Hristos, unii ca Clement, Ignatie și Policarp, dezvoltând ideea Întrupării, de sus în jos, a «Duhului», iar alții ca Barnaba și Herma, ideea înălțării întru slavă a lui Hristos-Omul; pentru toți însă, Hristos rămâne Răscumpărătorul, care restaurează în oameni starea primordială și care prin Învierea Lui ne dăruiește mântuirea, nemurirea și pilda desăvârșirii.

1. Divinitatea lui Hristos

Apelativul de Dumnezeu, pe care creștinii din epoca apostolică l-au acordat lui Hristos, nu însemnează nici exaltarea valorii răscum-părătoare a Morții Lui și nici expresia unei efuziuni pioase față de izvorul veșnic al mântuirii⁹, ci exprimă credința lor neclintită în adevărul cuprins în Revelație și moștenit prin tradiție despre divinitatea lui Hristos. Părinții Apostolici și apologeții subliniază divinitatea lui Hristos, accentuând în operele lor o serie de idei ca: Iisus Hristos-Mesia; Iisus Hristos-Dumnezeu; Iisus Hristos-Creator al lumii; Iisus Hristos-Domnul; Iisus Hristos-Duh.

a) *Iisus Hristos-Mesia*. Această idee a fost subliniată cu deosebită tărie de către unii din Părinții Apostolici, deoarece îndeosebi credincioșii proveniți dintre păgâni, nu cunoșteau ideea că Iisus ar fi însuși Hristosul (adică Mesia), apelativul de «Hristos» trebuia ori să dispară, ori să rămână un simplu nume. Pentru Ignatie însă, numele lui Iisus Hristos nu este numai numele unui om, ci exprimă totodată ideea de mesianitate, El fiind Mesia pe care L-au prezis proorocii și pe care L-au așteptat iudeii¹⁰.

b) *Iisus Hristos — Dumnezeu*. Fie că este afirmată sau numai presupusă, credința că Iisus Hristos este Dumnezeu «constituie originea teologiei despre Hristos»¹¹. Barnaba și Clement îi atribuie lui Hristos apelativul de «Domnul», apelativ echivalent cu acela de «Dumnezeu», totuși Clement este mai explicit atunci când ne îndeamnă, recomandându-ne să cugetăm despre Iisus, ca despre Dumnezeu¹².

8. Cf. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Theologia Părinților Apostolici* (Curs pentru magisteriu dactilografiat), an I, 1958/1959, București, 1959, p. 4—5.

9. Cf. G. Bardy, *Le Dogme christologique du II-ème au IV-ème siècle*, în *Le Christ*. Encyclopédie populaire de connaissances christologiques, Paris, 1937, p. 397.

10. Cf. Ignatie, *Epistola către Filadelfieni*, VI, 1, în P.G., t. 5, col. 701 și col. 704—705. Vezi și M. Rackl, *Die Christologie des Heiligen Ignatius von Antiochien*, Freiburg im. Br., 1914, p. 144—150.

11. A. Harnack, *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, vol. I, Freiburg im. Br., 1894, p. 175.

12. P.G., t. 1, col. 329, apud, Diac. magistrand Constantin Voicu, *op. cit.*, p. 407.

Pentru Ignatie în schimb, apelativul de «Dumnezeu» dat lui Hristos, nu apare izolat, ci în legătură cu pătimirea Lui, în expresii ca : «Sîngele lui Dumnezeu», «Suferința Dumnezeului meu», sau cu Întruparea Lui, ca în expresia «Dumnezeu arătat în trup», «Dumnezeu arătat în chip omenesc»¹³. Policarp îi atribuie lui Hristos apelativul de «Domn» și de «Dumnezeu»¹⁴.

Sfîntul Irineu, în acest context afirmă că Hristos este manifestarea (φανερωσις) Tatălui Său. Promisiunea «adevăratului Dumnezeu» (Isaia 40, 5) a fost împlinită prin venirea Fiului în lume¹⁵. Hristos este Dumnezeu adevărat, făcut vizibil cu scopul ca Acesta să trăiască printre oameni, iar ei, văzîndu-L să fie îndemnați să se apropie de El. Prin urmare, Hristos este Mijlocitorul ce apropie pe om de Dumnezeu și totodată îl face pe Acesta cunoscut oamenilor¹⁶. În același sens, Clement Alexandrinul susține că Hristos este Revelatorul Tatălui, fața Acestuia¹⁷, prin care se face cunoscut oamenilor.

c) *Iisus Hristos — Creator al lumii*. Barnaba lărgiște simțitor concepțiile Sf. Apostol Pavel, aproape în aceeași direcție cu Sf. Evanghelist Ioan, în sensul că pentru el, Hristos este stăpînul lumii, Fiul lui Dumnezeu, creatorul lumii. Astfel, susține că și «soarele este lucrul mîinilor Lui»¹⁸, iar după Clement Alexandrinul, Logosul este creator și armonizator al lumii¹⁹.

d) *Iisus Hristos — Domnul*. Adeseori, Părinții din primele trei secole îl numesc pe Iisus Hristos «Domnul», îndeosebi în legătură cu tot ceea ce se întîmplă și se va întîmpla pentru mîntuirea lumii²⁰. Astfel, Barnaba spune fie direct : «Iisus Hristos Domnul», fie indirect : «Domnul» sau «Stăpînul lumii întregi»²¹, Clement Romanul, așa cum am arătat, nu-L numește pe Hristos «Dumnezeu», ci numai «Domnul Iisus Hristos», menționîndu-L întotdeauna distinct de Dumnezeu, ca de exemplu expresia : «un singur Dumnezeu, un singur Hristos»²². Ignatie atribuie apelativul de «Domnul» numai lui Iisus Hristos, dar este cert că pentru el, această noțiune este identică cu aceea de Dumnezeu, concepîndu-L astfel pe Mîntuitorul divin, ca pe un Dumnezeu absolut²³.

13. Ignatie, *Epistola către Filadeliieni*, VI, 1, P.G., t. 5, col. 644; *Epistola către Romani*, VI, 3, P.G., t. 5, col. 693 A; *Epistola către Elesenii*, VII, 2, P.G., t. V, col. 652 A și col. 660 A.

14. Cf. Policarp, *Epistola către Filipeni*, VI, 2, P.G., t. 5, col. 1012 A.

15. J. Danielou, *Saint Irenée et les origines de la theologie de l'histoire*, în «Recherches des sciences religieuses», Paris, 1947, p. 227—231.

16. Sagnard, *Irenée de Lyon, Contre les Heresis*, III, în «Sources chretiennes», 34, Paris, 1952, p. 326.

17. Stromate, v. 6, 34, apud. M. Harl, *op. cit.*, p. 287.

18. Barnaba, V, 5, 10, P.G., t. 2, col. 735—736.

19. Clement Alexandrinul, *Protrepticul*, 5, 1, în «Sources chretiennes», nr. 2, Paris, 1949, p. 57.

20. Cf. A. Harnack. *op. cit.*, p. 174.

21. Barnaba, *Adresa*, în P.G., t. 2, cod. 727—730.

22. Halmer, *Clement de Rome*, Paris, 1926, p. 158—160.

23. Cf. M. Rackl, *op. cit.*, p. 170—172.

e) *Iisus Hristos-Duh*. Spiritualitatea este cea care completează seria însușirilor divine ale lui Iisus Hristos. Pornind de la afirmația Mântuitorului că Dumnezeu este duh (Ioan IV, 24), Ignatie socotește că dacă Iisus Hristos este Dumnezeu, atunci El trebuie să fie și duh. «Rămîneți sănătoși — le scrie Ignatie credincioșilor din Magnezia —, în unire cu Dumnezeu, și avînd duh nedespărțit, care este Iisus Hristos»²⁴. Clement Romanul afirmă că Iisus Hristos a fost la început duh. Ca duh, Hristos este în Tatăl și de aceeași ființă cu El. Atunci cînd Clement îl numește pe Hristos «Sceptrul maiestății lui Dumnezeu»²⁵. Il consideră ca atare numai fiindcă este Duh divin, în care Dumnezeu își exercită stăpînirea Lui. Herma este tot atît de explicit, cînd spune că «Duhul Sfînt ... este Fiul lui Dumnezeu»²⁶, în sensul că Iisus Hristos nu numai că are duh, ca toți oamenii, ci că este însuși duh, așa cum era și înainte de a se întrupa. Origen, alt ilustru reprezentant al Școlii alexandrine alături de Clement, dezvoltă teologia Fiului în lucrarea «De principiis», cartea I, cap. II, unde afirmă că El este «suflarea puterii lui Dumnezeu, împărțășirea slavei Sale, reflectarea luminii Sale, modelul activității Sale, chipul bunătății Sale»²⁷. În «chipul» de care vorbește Origen, găsim sinteza hristologiei Sale. Acest «chip» reproduce perfect toate caracterele divine, deoarece este asemenea lui Dumnezeu²⁸.

2) Umanitatea lui Iisus Hristos

Pornind de la realitatea istorică a persoanei Lui Iisus Hristos, Părinții și scriitorii bisericești din primele trei secole, afirmă realitatea umanității Lui ca pe un fapt obiectiv de netăgăduit. Clement spune că la plinirea vremii, Iisus Hristos, care mai înainte era duh, S-a întrupat, trăgîndu-Se în descendența lui omenească din neamul lui Iacob, pentru ca să poată locui între oameni²⁹. Ignatie, accentuînd umanitatea lui Iisus Hristos apăra ortodoxia de atacurile ereziei dochetiste, care nega realitatea trupească a lui Iisus Hristos, susținînd că Mîntuitorul a avut doar un trup aparent. Ca înnoitor și Mîntuitor al neamului omenesc, Hristos este «omul cel nou»³⁰. Prin desăvîrșirea umanității lui Iisus Hristos, Ignatie vrea

24. Ignatie, *Epistola către Magnezieni*, XV, în P.G., t. 5, col. 673 C.

25. Clement, XVI, 2, P.G., t. 1, col. 204 A. Dezvoltînd o eclesiologie proprie, Clement concluzionează că Hristos este, ca și Biserica, un duh ceresc preexistent, creat. Așadar înainte de a se arăta în trup, Iisus Hristos a fost un duh preexistent sau însuși, duhul (Vezi pe larg la HALMER, *op. cit.*, p. 148 și 158—160).

26. Herma, *Asemănarea*, IX, I, 1, P.G., t. 2, col. 979—980.

27. Origen, *Despre Principii*, Studiu introductiv, traducere, note de Pr. prof. Teodor Bodogae, București, 1982, p. 64.

28. H. Crouzel, *Theologie de l'image de Dieu chez Origène*, Paris, 1956, p. 71—143, apud. M. Harl, *op. cit.*, p. 112 n. 37.

29. Cf. II Clement, XXXII, 2, P.G., t. 1, col. 272 B. Barnaba motivează întruparea Fiului lui Dumnezeu prin faptul că numai fiind trup, El a putut nimici moartea; iar dacă nu ar fi luat trup, care învăluiește lumina cea neapropiată, oamenii nu L-ar fi putut vedea (Barnaba, V, 10. P.G., t. 2, col. 736 A).

30. *Epistola către Elesenii*, VIII, e, P.G., t. 5, col. 652 A; XX, 2, P.G., t. 5, col. 661 A; I, 1, P.G., t. 5, col. 664 B; *Epistola către Filadelfieni*, V, 1, P.G., t. 5, col. 700 C.

să sublinieze nu atât aspectul moral sau de sfințenie al acelei desăvârșiri, cât mai ales realitatea și efectivitatea umanității lui Iisus Hristos. Spre deosebire de docheți, Ignatie mărturisește că Iisus Hristos posedă deplin și nelimitat, în tot cuprinsul ei, tot ceea ce ține de firea omenească, în deplina realitate, și integritate a ei. Pentru sublinierea umanității lui Iisus Hristos, Ignatie folosește și termenii *σάρξ* sau *αἷμα*. Tot atât de lapidar și de clar descrie Ignatie marile taine din viața pămîntească a Mîntuitorului Iisus Hristos, evocînd îndeosebi Nașterea, Botezul, Moartea și Învierea Lui. În privința descendenței și a nașterii, Ignatie menționează descendența lui Iisus din neamul lui David, obîrșia lui din Sfîntul Duh și Nașterea Lui din Fecioara Maria. Apoi subliniază faptul că în timpul activității publice, Iisus Hristos a fost botezat de Ioan, a mîncat și a băut, adevărat a fost răstignit și a murit pe vremea lui Pontiu Pilat și a tetrarhului Irod, dar apoi S-a sculat cu adevărat din morți și a fost în trup și după Înviere, mîncînd și bînd cu Apostolii. Marele dialectician care a fost Origen, cu o intuiție teologică extraordinară a descoperit că bazele hristologiei ie-a pus însuși Iisus Hristos în convorbirea Sa cu femeia samarineancă. La afirmația acesteia: «Știm că va veni Mesia, Cel ce se numește Hristos. Cînd va veni Acela, ne va spune nouă toate». El a răspuns: «Eu sînt, Cel ce vorbesc cu tine» (Ioan IV, 25—26). Dezbatînd marea problematică a timpului său, și anume aceea a identității dintre Logos și Hristos, problematică cauzată de cele două extreme eronate: **marcianismul** și **dochetismul**, Origen ajunge la concluzia indiscutabilă: «Hristos și Logosul pe care-I căutăm sînt una și aceeași ființă»³¹, iar întruparea devine pentru Origen tema centrală a hristologiei³². Sfintele Evanghelii cuprind istoria Logosului divin, a Fiului lui Dumnezeu, care S-a făcut om pentru oameni, în persoana lui Iisus Hristos, Dumnezeu — Omul. Această temă biblică, preluată și dezvoltată în cult, a fost expusă de Origen în Comentariile sale la Sfintele Evanghelii și apărută în lucrarea sa «Contra Cels» într-o extensiune considerabilă. Combătînd cele mai absurde interpretări care s-au dat în acea vreme actului istoric supranatural al întrupării Domnului, Origen stabilește veracitatea istorică a acestui eveniment, bazat pe referatele evangheliștilor și pe Tradiția apostolică. Cu argumente scripturistice temeinice, argumente furnizate de prooroci, evangheliști și apostoli, Origen face o extinsă apologie a nașterii lui Iisus Hristos din Fecioara Maria³³, punînd în relief întruparea ca act istoric cert la Bunavestire și fundamentînd pentru întia oară în istoria culturii, a cultului și a tradiției creștine ortodoxe, partenologia ca doctrină creștină³⁴. Marele merit al lui Origen în materie de hristologie, este de a fi lămurit modul comunicării însușirilor între dumnezeirea și umanitatea lui Iisus Hris-

31. Origène, *Commentaire sur Saint Jean*. Traduction et notes per Cécile Blanc, în «Sources chretiennes», t. II, Paris, 1970, p. 190.

32. O analiză a hristologiei lui Origen, ne oferă Pr. prof. dr. Nicolae C. Buzescu, *Hristologia lui Origen*, în «Mitropolia Olteniei», an. XXXVI, (1984), nr. 3—4, p. 160—181.

33. Origène, *Contre Celse*, Introduction, texte grec critique, traduction et notes par Marcel Borel, «Sources chretiennes», Paris, 1969, p. 163—181.

34. Cf. Pr. prof. dr. Nicolae C. Buzescu, *op. cit.*, p. 166.

tos. El arată că dumnezeirea și omenitatea lui Hristos nu sînt două realități juxtapuse, ci sînt unite ontologic în aceeași persoană, sau mai bine zis în unica ipostază a Logosului, a Cuvîntului lui Dumnezeu. După Origen, scopul întrupării este afirmat simplu : Hristos a venit să ne dea un model demn de imitat, punînd înaintea ochilor noștri o imagine perceptibilă³⁵. Tertulian de asemenea dezvoltă o hristologie cu adînciri personale, în două dintre lucrările sale : «De Carne Christi» și «Adversus Marcionem», unde face interesante referiri și la umanitatea lui Hristos. În acest sens el spune că trupul lui Iisus Hristos e ca și al nostru, compus din carne și oase. În el se află unite dumnezeirea și umanitatea. De asemenea Tertulian precizează formula : o singură persoană în două firi³⁶. Din cele spuse pînă aici reținem că hristologia primelor trei veacuri este cea mai veche mărturie a tradiției creștine biblice. Prin caracterul ei apologetic, hristologia aceasta a contribuit la risipirea atacurilor și rătăcirilor străine, întărind conștiința Ortodoxiei. Deși simplă, vădind peste tot, dacă nu infailibilitatea, cel puțin o unitate de concepție și de expresie cu doctrina oficială, hristologia preniceeană are sublinieri ce vor folosi veacurilor viitoare în elaborarea doctrinei ortodoxe.

II. Deoființimea Fiului cu Tatăl — centrul hristologiei atanasiene.

Primit și introdus mai ales după strălucite explicații teologico-filosofice ale Sfîntului Atanasie, termenul «ὁμοούσιος» (deoființă) a devenit celebru în disputele teologice ulterioare și în luptele ortodocșilor împotriva arienilor, pentru păstrarea nestinsă a credinței creștine. Cuvîntul ὁμοούσιος îl găsim la filosoful neoplatonic Plotin, apoi la Origen și Dionisie al Alexandriei și este întrebuițat deeretici gnostici și antitrinitari, indicînd unitatea ființei divine, dar fără distincția dintre persoanele dumnezeiești. Cert este că din acest motiv, Sinodul din Antiohia de la 267, depunînd pe Pavel de Samosata principalul susținător al monarhianismului dinamist, a respins și pe ὁμοούσιος, interzicînd întrebuițarea lui³⁷. Deși nebiblic, acest termen a fost găsit de către Sinodul I Ecumenic ca fiind cel mai potrivit pentru a exprima învățătura dogmatică a Bisericii despre desființarea și egalitatea Fiului cu Tatăl. Formularea oficială și proclamarea solemnă a acestei părți din dogma trinitară în care ὁμοούσιος a jucat un rol covîrșitor³⁸ s-a făcut cu ocazia combaterii și condamnării ereziei ariene, de unde oportunitatea prezentării pe scurt a arianismului.

35. Vezi pe larg M. Harl, *op. cit.*, p. 120.

36. A. D. Alès, *La Théologie de Tertulian*, III-ème ed. Paris, 1905, p. 188.

37. Pavel de Samosata susținea că Logosul nu este deosebit ipostatic de Tatăl, ci este de o ființă (ὁμοούσιος) cu Tatăl, înțelegînd că ființa este aceeași cu ipostasul sau persoana. Cf. *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 133.

38. O analiză exhaustivă a acestui termen ne oferă Diacon Constantin Voicu, *Problema ὁμοούσιος la Sf. Atanasie cel Mare*, în «Mitropolia Olteniei», an XV, (1963) nr. 1—2, p. 3—20.

1. Arianismul

Pregătit în bună parte de ereziile antitrinitare subordinaționiste, apărute înainte de veacul IV, cu care teologia se afla în dispută pentru căutarea unor noi formule, mai clare și mai precise, pentru exprimarea fără echivoc a conținutului credinței ortodoxe, arianismul e un nou pas mare făcut spre extremă, o concluzie logică a subordinaționismului. Chiar la marele Origen se găsesc elemente favorabile apariției arianismului. În concepția lui, numai Tatăl este nenăscut (*ἀγέννητος*) și întru totul independent, iar Fiul este născut (*γεννητός*) și dependent de ființa Tatălui. Tatăl este *Ἄυτο-Θεός* sau *ὁ Θεός*, iar Fiul simplu *Θεός*. Subordinaționismul este evident aici, căci, deși consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl este păstrată, ca și eternitatea, însă egalitatea lor este jertfită³⁹.

Doctrina lui Arie este bine cunoscută din ceea ce a rămas din scrierile lui, ca scrisoarea către Eusebiu de Nicomidia, scrisoarea către Alexandru al Alexandriei, fragmente din Thalia (Bouchet), mărturisirea de credință a lui Arie către împăratul Constantin cel Mare, precum și citatele textuale reproduse de Sf. Atanasie cel Mare și o serie de informații de la istoricii Socrate, Sozomen, Teodoret, Sf. Epifanie și Filostorg⁴⁰.

Conform acestei doctrine, Dumnezeu este absolut unic, El singur fiind prin definiție nenăscut, veșnic, fără principii, cu adevărat Dumnezeu. Ideea de nenăscut (*ἀγέννητος*) stă la baza tuturor raționamentelor lui Arie, fiind concepută ca definind însăși esența naturii divine. Dumnezeu cel absolut, nenăscutul, nu poate să-și comunice ființa sau substanța Sa, fiindcă pe de o parte asemenea comunicare sau generare ar presupune în el compoziție, divizibilitate, sau schimbare, iar pe de altă parte, dat fiind că Dumnezeu este esențial nenăscut, un Dumnezeu născut prin comunicare de ființă este o contradicție de termeni. De aceea tot ce nu este Dumnezeu cel unic este creat, anume creat din nimic prin voința lui Dumnezeu⁴¹. «Noi, — zice Arie —, recunoaștem un singur Dumnezeu, singur nenăscut» (*ἀγέννητος*) singur veșnic, singur *ἄναρχος*, singur adevărat Dumnezeu... Dumnezeuul legii, al profeților și al Noului Testament, care a născut pe Fiul Său înainte de timp și de veacuri⁴². Astfel, Tatăl ca singurul Dumnezeu adevărat, ca *ἀγέννητος*, se opune Fiului ca *γεννητός*. Căci în alt loc zice Arie: «Numim pe Dumnezeu *ἀγέννητος*, în opoziție cu acela care după natură este *γεννητός* și-L numim *ἄναρχος* în opoziție cu acela care este devenit în timp»⁴³. Rezultă clar de aici, că după Arie, Fiul nu poate avea decît o natură diferită de a Tatălui, singur nenăscut, aceasta constituind proprietatea esențială a naturii divine, întrucît Fiul e născut. În concepția

39. *Ibidem*, p. 3—4, n. 4.

40. Cf. J. Tixeront, *Histoire des Dogmes*, vol. II, ed. 7, Paris, 1924, p. 24, în notă. Vezi amănunte și la X. le Bachelet, *Arianisme*, în Dict. Cath. tome I, 2—2 partie, col. 1784.

41. Arie, în *Epistola către Alexandru*, la Sf. Atanasie: *Despre Sinoade*, 16, în P.G., t. 26, col. 708 C.

42. *Ibidem*, col. 708 C—709 C.

43. *Thalia lui Arie*, în *Despre Sinoade*, 15, în *Ibidem*, col. 705 C.

ariană, ἀγέννητος nu se opune lui γεννητός ca nenăscut la născut, ci ca necreat la creat, tot așa cum ἀναρχος ca fără început se opune la ceea ce începe să existe, aceasta din urmă neexistând înainte de începutul lui. Așadar, în cugetarea ariană, **nenăscut și născut**, opunându-se în chip necesar cu **necreat și creat**, născut și creat fiind sinonime, rezultă că nu pot fi doi necreați, două principii, după cum nu pot fi doi infiniți sau doi Dumnezei. Astfel, orice naștere sau generare, nu numai cea umană, este după Arie un început. Arie, influențat puternic de Filon din Alexandria, susținătorul concepției despre Logosul-demiurg, afirmă că Dumnezeu fiind absolut transcendent, el nu poate intra în raport direct cu lumea, motiv pentru care El creează o ființă intermediară între El și lume, ca instrument de creație. De aici rezultă o consecință gravă, și anume, Cuvîntul nu este veșnic, căci el n-a fost totdeauna, ci a fost cîndva cînd Acesta nu era și nu este din ființa lui Dumnezeu, ci produs prin voința Lui: «Dumnezeu — zice Arie — n-a fost totdeauna Tatăl... El a fost mai înainte singur, Logosul și Înțelepciunea nu erau. Apoi, Dumnezeu voind să creeze, a făcut mai întîi o anumită ființă pe care a numit-o Logos, Înțelepciune și Fiu, pentru ca să ne creeze prin ea»⁴⁴. Drept urmare, Cuvîntul nu este fiu după natură a lui Dumnezeu, ci numai adoptiv, nu este Dumnezeu adevărat, ci numai în sensul în care Scriptura numește așa pe drepti. Deci Fiul nu este nici egal, nici consubstanțial cu Tatăl⁴⁵. După natura și proprietățile Sale, Fiul este străin și întru toate neasemănător Tatălui. Cuvîntul este Fiu al lui Dumnezeu numai după numire și după adopțiune, ca făptura⁴⁶. Consecințele hristologice ale arianismului, în legătură cu întruparea și mîntuirea, erau extrem de grave. Dacă Logosul nu este persoană cu adevărat divină, și Iisus Hristos, Cuvîntul întrupat, nu este Dumnezeu, mîntuirea reală nu mai poate avea loc, actul mîntuirii nemaifiind o lucrare teandrică, ci una mai mult umană, de ordin moral, nu ontologic. Putem conchide că în ansamblu, arianismul apare ca un mănunchi de elemente diverse, filoniene și origeniste, înfățișate în haina dialecticii aristotelice.

2. Homousia sau deoființiunea Fiului cu Tatăl

Extinderea destul de rapidă a acestei erezii a făcut ca Biserica să ia atitudine energică împotriva ei. Condamnarea oficială a arianismului va veni prin Sinodul I Ecumenic, iar combaterea amănunțită, cu toate temeiurile și definitivă, prin marii teologi ai veacului al IV-lea, în frunte cu Sfîntul Atanasie cel Mare. Primele șapte articole din Simbolul credinței, elaborate de către Sinodul I Ecumenic, cuprind expresii fără putință de răstălmăcire împotriva arienilor: γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα — născut, nu făcut, urmată de explicația imediată, adică din ființa Ta-

44. *Thalia lui Arie*, la Sf. Atanasie, *Cuvîntarea I-a contra arienilor*, 5, P.G., t. 26, col. 21 A.

45. « οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἴσος ἀλλ' οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ » Sf. Atanasie, *Despre Sinoade*, 15, P.G., t. 26, col. 708 A.

46. Sf. Atanasie, *Despre învățătura lui Dionisie*, 23, în P.G., t. 25, col. 513. Referindu-se și la Sfînta Treime, el afirmă trei ipostasuri, dar le conține ca separate și de natură diferită, străine ca substanță, ca întărire și cu totul neasemănătoare una alteia. Idem, *Cuvîntarea I-a contra arienilor*, 6, P.G., t. 26, col. 24 B.

tălui. Sfântul Atanasie ⁴⁷ arată că aceste expresii răstoarnă pe ale lui Arie, după care Fiul este străin de ființa Tatălui, El rezultă numai din voința Tatălui, și că, ele implică pe *ὁμοούσιος* iar expresia «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat»... «de o ființă cu Tatăl», este afirmația cea mai clară, mai precisă și mai hotărîtă a divinității adevărate a Fiului. Deși autoritatea cea mai înaltă din Biserică s-a pronunțat în acest sens, definind și proclamînd solemn credința cea adevărată, în perioada cuprinsă între primul și al doilea Sinod Ecumenic (325—381) s-a înregistrat o lungă serie de reacții antiniceene, care au mers uneori pînă la persecutarea ortodocșilor de către împărații arieni sau simpatizanții ai ereziei ariene, în care de cele mai multe ori era atacat și *ὁμοούσιος*. Ei bine, în această epocă frămîntată își desfășoară Sfântul Atanasie impresionanta activitate de apărător neclintit al ortodoxiei. Hristologia Sfântului Atanasie se plasează pe linia care, teologic, vine direct de la Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, cel care în prologul Evangheliei sale exprimă două idei conducătoare ale teologiei creștine: divinitatea Logosului, a Fiului lui Dumnezeu, și întruparea Lui pentru mîntuirea lumii, idei care pentru Sfântul Atanasie vor constitui pilonii cugetării sale teologice.

La Sf. Evanghelist Ioan, în Prolog, Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul sînt numiți simplu Dumnezeu și Cuvîntul (Logosul). Tatăl, prima persoană a Treimii Cel care are în sine plinătatea vieții. Plinătatea ființei dumnezeiești a Tatălui se rostește viu de către El ca adevăr și Cuvînt. «Tatăl este astfel Dumnezeu care rostește, iar Fiul este cel rostit. Fiul este ideea infinită a lui Dumnezeu, plinătatea ființială, plinătatea de valoare și de ordine a lui Dumnezeu, și anume ca față deschisă, descoperită de Logos. Acest Logos, acest al doilea El în Dumnezeu. S-a făcut om în Hristos ⁴⁸. Sfântul Evanghelist Ioan, întrebuițînd termenul «Logos» într-un scop bine determinat, nici un teolog obiectiv nu va putea să afirme că prin aceasta s-ar fi atins cît de puțin puritatea vestirii evanghelice, lăsînd să se strecoare vreo influență elină. Sf. Ioan nu face decît să pună în slujba propovăduirii această importantă numire, păstrînd cu sfințenie întreagă și fără nici o știrbire originalitatea Revelației. Numai mai tîrziu, prin intermediul ereziilor, s-a încercat ca deodată cu noțiunea de Logos, și cu alte categorii filosofice, să se introducă în creștinism și ceva din spiritul elin. Rădăcina ereziei ariene trebuie căutată tocmai în aceea «că ea voia să descifreze rațional, cu ajutorul noțiunii grecești de logos, taina vieții interne dumnezeiești, pe cînd Sf. Evanghelist Ioan întrebuițase această noțiune tocmai pentru a denumi marea taină a vieții interioare dumnezeiești, dar totodată lăsînd-o pe aceasta neatinsă în temă» ⁴⁹.

Logica greacă odată admisă conducătoare sau și numai lămuritoare principală, ducea firesc spre erezie. Căci, în cugetarea religioasă creștină, de îndată ce gîndirea filosofică — cu multele ei curente și atitudini diferite —, vrea să-și stabilească o linie proprie, deosebită, sau pe lîngă vestirea biblică, pe lîngă tradiția bisericească și practica liturgică, dru-

47. *Despre Sinoade*, 41, P.G., t. 26, col. 765 D.

48. Sofron Vlad, *Prologul Evangheliei a IV-a*. Cluj, 1937, p. 11.

49. *Ibidem*, p. 12—13.

mul ereziei apare larg deschis. Tocmai acest lucru s-a petrecut cu Arie și cu adepții lui. Neputînd înțelege misterul Sfintei Treimi și nici pe cel al persoanei divino-umane a lui Iisus Hristos și, fără respectul întreg cuvenit Revelației, căutînd totuși să pătrundă acel mister, sau mai bine zis, căutînd să-l coboare la nivelul înțelegerii lor, arienii s-au afirmat ca subordonaționiști extremiști și au micșorat în așa măsură divinitatea Logosului încît, în concepția lor, Acesta n-a mai rămas cu caracter divin decît prin adopțiune, fără însă să-l declare numai om.

Avînd pretenția că lămurește noțiunile principale din Prologul Evangheliei de la Ioan — în care se spune precis că Logosul este Dumnezeu și că S-a făcut om —, arienii au susținut, cum am văzut, o învățătură despre un Logos cu caracter divin de rangul al doilea, care întrupîndu-Se Și-a luat un trup omenesc fără suflet, nefiind deci Dumnezeu și om, cum învață Revelația, ci ceva care nu-i nici Dumnezeu nici om. Arianismul lovea nu numai în divinitatea Mîntuitorului, ci și în omenitatea Lui, și făcînd aceasta, lovea în învățătura creștină despre Răscumpărare, dogmă centrală a Bisericii. Căci Răscumpărare reală există numai dacă adevăratul Fiul al lui Dumnezeu S-a făcut cu adevărat om, devenind frate al tuturor oamenilor și scop al omului nou, împăcat în sine cu Dumnezeu Tatăl, fiind astfel singurul mijlocitor între Dumnezeu și oameni. Răscumpărarea reală nu există dacă Fiul lui Dumnezeu nu este Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl, și dacă nu S-a făcut om adevărat, pentru mîntuirea lumii. Învățătura ariană, lovind în aceste două elemente fundamentale ale doctrinei creștine și anume în deplinătatea divinității Mîntuitorului și deplinătatea omenității Sale, punea în discuție însăși ființa creștinismului ca religie a mîntuirii. Sfîntul Atanasie cel Mare a sesizat cu deosebită claritate toate aceste pericole, fiind tot timpul vieții sale luptător neobosit împotriva arianismului. Apărătorii dreptei credințe au combătut arianismul, accentuînd în special divinitatea Fiului, dar chiar în această merituosă acțiune de combatere au apărut uneori învățături greșite, noi erezii, cu privire la omenitatea lui Hristos, aceasta din cauza lipsei unei viziuni de ansamblu asupra adevărului creștin. Dintre acești apărători ai Ortodoxiei, cel mai mare de atunci este fără îndoială Sfîntul Atanasie cel Mare, cel care cu adîncă pătrundere și cu cea mai largă perspectivă, are în vedere Ortodoxia în întregimea ei; nu numai o parte din ea, fiind tot așa de bun apărător al divinității lui Hristos cît și al omenității Lui. Sfîntul Atanasie cel Mare, își dădea bine seama, poate mai bine decît ceilalți din vremea lui, că arianismul vizează întregimea învățăturii ortodoxe despre mîntuire. De aceea, la Sfîntul Atanasie, *ὁμοούσιος* nu constituie decît una dintre piesele teologiei lui mult mai cuprinzătoare decît arată la început acest termen; el a caracterizat credința creștină exclusiv ca credință în mîntuirea prin Dumnezeu—Omul, cel deoființă cu Dumnezeu și în mijlocirea Lui pentru întreaga omenire; astfel a deosebit el creștinismul de toate celelalte religii și i-a apărat prin aceasta conținutul lui propriu ⁵⁰.

50. *Ibidem*, p. 24.

a) Împotriva susținerii lui Arie, că Fiul era o creatură a Tatălui, un produs al voinței Acestuia, Sfântul Atanasie afirmă că numele de fiu, implică noțiunea de născut, de copil; iar a fi născut înseamnă a veni din ființa tatălui, nu din voința lui. Dar Nașterea Fiului din Tatăl nu-i asemănătoare celei omenești; dacă în cea omenească copilul e o unitate separată de părinții săi, în cea divină, Cel Născut e veșnic deo-ființă cu Născătorul, Fiul și Tatăl sînt într-o unire după ființă⁵¹. Combătînd și ironizînd pe arieni, Sfântul Atanasie zice că dacă Logosul nu exista din veșnicie cu Tatăl, nu există Sfîntă Treime veșnică. Unitatea lui Dumnezeu este o învățătură de bază a Revelației. Dumnezeu este unul, monadă indivizibilă, nu există decît un principiu suprem, cunoaștem un singur principiu, dar știm că Fiul este real distinct de Tatăl⁵². Cu toate acestea Fiul are aceeași ființă cu Tatăl. Unitatea divinității se menține prin existența distinctă al Fiului, pentru că Acesta este născut, nu creat. Nașterea luminează misterul. Cel născut este icoana perfectă a celui ce este; Celui născut i se comunică tot ceea ce este în cel ce naște; ființă, atribute, mărire. Totuși nașterea Fiului din Tatăl este, se-nțelege, o mare taină; iar Sf. Atanasie nu se simte chemat să încerce pătrunderea rațională a unei taine cu adîncuri insondabile, pe care însă Revelația o mărturisește hotărît. Pentru a explica aceste realități suprasensibile, Sfântul Atanasie cel Mare utilizează o serie de comparații și analogii, fie din Sfînta Scriptură, fie din mediul cultural alexandrin. Astfel, strălucirea provine din soare, fără ca substanța soarelui să se împartă sau să se diminueze; aceasta rămîne întreagă precum rămîne și strălucirea întreagă. După cum soarele care este format din disc, raze și lumină dar în fond este unul, tot așa și «Dumnezeu cu adevărat este unul, dar fețe de ale lui Dumnezeu sînt trei, a Tatălui, a Fiului și a Sfîntului Duh»⁵³. Tatăl naște pe Fiu, așa cum soarele naște raza, «așa cum raza soarelui nu se despărțește, nici din cer nu lipsește, nici de pe pămînt, ci este și în discul soarelui și în cer și pe pămînt și pretutindeni, și nici de la cele de sus nu lipsește, nici de la cele de jos, așa și Cuvîntul lui Dumnezeu s-a pogorît pe pămînt și a fost și în sinurile Tatălui nedespărțit, și sus și jos, și pretutindeni și de nicăieri nu lipsea»⁵⁴. Și continuă: Precum discul soarelui naște raza și precede lumina așa și Dumnezeu Tatăl naște pe Fiul și precede pe Sf. Duh»⁵⁵.

Tot așa și dumnezeirea trece de la Tatăl la Fiul, fără să se împartă și fără să se despartă. Și tot așa și în Duhul Sfînt.

Același lucru și dacă se consideră cele trei persoane dumnezeiești împreună: aceasta nu înseamnă a recunoaște trei sori, ci un soare cu lumina și strălucirea lui. Observăm că analogiile și comparațiile utilizate de Sfîntul Atanasie cel Mare sînt dinamice, nu statice, înfățișînd divinitatea ca o viață desăvîrșită din care izvorăsc sau iradiază toate perfecțiunile divine.

51. Vezi X le Bachelet, *Arianisme*, în op. cit., col. 1786—1787.

52. *Contra Arienilor* III, 4, P.G., t. 26, col. 328 C — 329 A.B.

53. *Epistola către Serapion*, I, 25, P.G., t. 26, col. 589 A.

54. *Ibidem*.

55. *Ibidem*.

b) Sfântul Atanasie respinge ideea ariană că Dumnezeu, din cauza transcendenței Sale, nu poate crea nemijlocit, ci exclusiv prin Logos creat în acest scop. Afirmația ariană este pur arbitrară și în plus face confuzie între creația de fapt prin Logos⁵⁶ și o pretinsă necesitate absolută de a crea prin El. De fapt, Cuvîntul este creator. «Toate printr-însul s-au făcut» (Ioan I, 3), dar în principiu și în chip absolut, aceasta nu era necesar, căci personalitatea divină a Cuvîntului nu se explică prin rolul lui demiurgic, ci prin deoființimea (omousia) lui cu Tatăl. Dacă, Dumnezeu n-ar putea să creeze în mod nemijlocit, atunci nici Cuvîntul n-ar putea să o facă, întrucît Cuvîntul este de aceeași ființă cu Tatăl. Tot împotriva susținerii lui Arie, că Dumnezeu-Logosul nu a putut depăși stadiul unui instrument intermediar folosit la crearea lumii, Sf. Atanasie afirmă cu tărie că între Creator și creatură nu există vreun intermediar. Dumnezeu nu-i atît de slab, zice el, încît să nu poată crea singur, și nici atît de neputincios pentru a nu găsi de cuvînt să cheme El însuși toate la viață⁵⁷. În legătură cu formulele *ἀγέννητος* și *γέννητος* de care se folosesc ereticii, Sf. Atanasie precizează că Dumnezeu se numește «nefăcut» în contradicție cu fapăturile, deoarece El singur are în sine originea ființei Sale, iar creaturile o au din El. De aici concluzia că aceste formule nu se pot aplica Fiului prin Care toate s-au făcut, deoarece El este făcătorul în Tatăl. Fiul nu-i un produs al ființei Tatălui, veșnic cu El. Hristos e, deci, Dumnezeu adevărat. El face parte din unitatea dumnezeiască cuprinsă în Trinitate. Fără îndoială că nu este decît o singură natură, dar în trei ipostaze distincte⁵⁸.

c) În ce privește nașterea Fiului, ea este din veșnicie. El (adică Fiul, n.n.) nu este o făptură și nici o plăsmuire, ci naștere proprie a Ființei Tatălui. De aceea este El adevărat Dumnezeu și de o ființă cu adevăratul Părinte. Toți ceilalți, însă, cărora s-a zis: «Am spus: voi sinteți dumnezei» (Ps. 81, 6) au acest har de la Tatăl numai prin participare la Logos în Duhul. Pentru că El este icoana naturii Tatălui, lumină din lumină, putere și chip adevărat al ființei Tatălui. Căci așa spune Domnul: «Cine M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl» (Ioan 14, 9). «Iar El a fost și este totdeauna și niciodată n-a fost ca El să nu fie, că de vreme ce Tatăl este veșnic, așa este veșnic și Logosul Lui și Înțelepciunea Lui»⁵⁹.

Veșnicia Fiului este implicit afirmată în aceea că Fiul este chipul, reflexul, strălucirea Tatălui. Fiul este adevărul și înțelepciunea. Dacă Fiul n-ar fi din veșnicie, asta înseamnă că ar fi fost o vreme cînd Tatăl ar fi fost fără chip, fără strălucire, fără înțelepciune, fără rațiune. Fiind chipul și strălucirea Tatălui, Fiul este veșnic ca și Tatăl. «Fiul este chipul și strălucirea Tatălui, față și adevăr — spune Sf. Atanasie... Dacă Fiul nu era înainte de a fi născut, atunci adevărul nu era tot-

56. Asupra rolului Logosului în creație, vezi pe larg studiul Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Ideea de creațiune și antropologie în scrierile Sfîntului Atanasie*, în «Mitolopia Banatului», an XXIV (1974), nr. 11—12, în special p. 612—617.

57. *Contra arienilor*, II, 24—25, P.G., t. 26, col. 197 A — 201 A.

58. *Ibidem*, I, 18, în op. cit., col. 48 C.

59. *Ibidem*, I, 9, în op. cit., col. 29 A.

deauna în Dumnezeu... Căci dacă Tatăl era, atunci era în El totdeauna adevărul, care este Fiul, Cel ce zice : «Eu sînt adevărul» (Ioan 14, 6). Și dacă ființa există, atunci trebuie cu necesitate să existe imediat fața și chipul ei. Căci nu de dinafară este numit chipul lui Dumnezeu, ci Dumnezeu însuși este născător al acestui chip, în care se privește El însuși pe Sine și de care El însuși se bucură, cum spune Fiul însuși : «Eu eram acela de care se bucura El» (Proverbe 8, 30)... Cum ar putea plăsmuitorul și creatorul să se privească pe Sine într-o ființă plăsmuită și devenită : căci chipul trebuie să fie așa cum este și Tatăl Său»⁶⁰. Fiul, adică Logosul dumnezeiesc fiind creator și înțelepciunea creatoare a Tatălui, Tatăl nu poate fi conceput că odată aceasta i-ar fi lipsit, de unde rezultă iarăși veșnicia Fiului. «Dacă Dumnezeu este creator și făuritor, însă crează făptura prin Fiul, și dacă nimic nu poate să fie văzut că apare pe altă cale decît anume prin Logos, atunci, fiindcă Dumnezeu este creator, nu este o blasfemie să se susțină că Logosul Lui creator și Înțelepciunea Lui creatoare odată n-ar fi fost ?»⁶¹. Eternitatea Fiului mai este mărturisită indirect și de numirile de «viață» și «înțelepciune» date Fiului. Astfel, referindu-se la această problemă, Sf. Atanasie spune : «Dacă Dumnezeu este izvorul înțelepciunii și este numit așa cum se spune la Ieremia : «Pe Mine M-a părăsit Cel ce sînt izvorul apei vii» (2, 13), rezultă drept din aceasta, că viața și înțelepciunea nu sînt străine ființei izvorului, ci proprii, și niciodată fără existență, ci dimpotrivă că erau totdeauna. Dar Fiul este Acela care zice : «Eu sînt viață» (Ioan 14, 6) și «Eu, înțelepciunea, sălășluiesc în minte» (Prov. 8, 12). «Acum, cum nu va fi fără Dumnezeu acela care zice : era odată un timp, cînd Fiul nu era ? Pentru că aceasta ar echivala cu susținerea : a fost odată un timp cînd izvorul era sec, fără să fi fost viața și înțelepciunea... Adevărul însă mărturisește că Dumnezeu este izvorul veșnic al propriei Sale înțelepciuni. Dacă însă izvorul este veșnic, atunci trebuie ca și înțelepciunea să fie veșnică. Căci în ea s-au născut toate, cum cîntă David : «Toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24) și Solomon zice : «Dumnezeu a întărit pămîntul prin înțelepciunea Sa și cerurile le-a pregătit cu priceperea» (Proverbe 3, 19). Înțelepciunea este însuși Logosul, și prin El s-a făcut totul cum zice Ioan — și fără El nu s-a făcut nimic. Iar El este Hristos»⁶². Îndeosebi nașterea arată că Fiul are aceeași ființă cu Tatăl, astfel că ceea ce se spune despre Tatăl, se spune și despre Fiul, afară de aceea că Acesta este Fiul nu Tatăl. «Nașterea nu este neasemănătoare născătorului ; la ea este chiar chipul și tot ce are Tatăl are și Fiul. De aceea nici nu este Fiul un alt Dumnezeu, căci chiar dacă Fiul ca născut este ceva altceva, totuși El este astfel același ca Dumnezeu. Iar El și Tatăl una sînt prin comunitatea firii și prin proprietatea aceleiași dumnezeiri. Căci și strălucirea este lumină și anume nu mai tîrziu decît soarele ; de asemenea nu e altă lumină și nu pe temeiul participării la el, ci ea (strălucirea) este întru totul propria lui generare. O astfel de generare (naștere) este însă cu necesitate o singură lumină și nu se poate cu dreptate să se spună că sînt doi luminători, dar cu

60. *Ibidem*, I, 17, în *op. cit.*, col. 45 D—48 AB.

61. *Ibidem*, I, 20, col. 53 BC.

62. *Ibidem*, I, 19, col. 49 C—52 AB.

dreptate că soarele și lumina sînt doi ; una însă lumina din soare care luminează toate. Și în acest mod este și divinitatea Fiului aceea a Tatălui, pentru care lucru de asemenea ea este de neîmpărțit, și în felul acesta este numai un singur Dumnezeu și nu este nici un altul în afară de El. Deci întrucît ei sînt în acest mod una ; același lucru ce se spune despre Fiul se spune tot așa și despre Tatăl, numai că El nu este numit Tată»⁶³. Tatăl este în chip esențial Tată și, așa fiind, naște din eternitate în chip necesar pe Fiul, fără împărțire sau despărțire. Născut din veșnicie, Fiul este cu necesitate din Ființa Tatălui. Dar a fi din ființa Tatălui nu înseamnă a avea numai o parte din această ființă, întrucît ființa Tatălui nu poate fi împărțită, cum se întîmplă în generarea umană. Așadar, Fiul are în sine toată ființa Tatălui care comunicînd-I-se, nu se poate împărți. De aceea Fiul este în chip necesar ὁμοούσιος cu Tatăl, un simplu ὅμοιος (asemănător).

Sfîntul Atanasie a apărut cu multă ardoare dumnezeirea Mîntuitorului împotriva arienilor și datorită faptului că în centrul teologiei sale stă Dumnezeu Cuvîntul, privit atît în unitatea Treimii cît și în actul Întrupării și lucrării Sale mîntuitoare. Divinitatea Cuvîntului și consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl, stau la baza nu numai a hristologiei ci și a soteriologiei atanasiene, deoarece, dacă Fiul n-ar fi fost Dumnezeu adevărat și Om adevărat, n-ar fi putut mîntui și îndumnezei pe oameni. De aceea, învățătura Ortodoxă despre Sfînta Treime și Persoana Logosului întrupat, are la bază ideile formulate de Sf. Atanasie, idei acceptate la Sinodul I Ecumenic de la Niceea și păstrate în toată puritatea lor pînă astăzi în Simbolul Credinței.

III. Umanitatea lui Iisus Hristos.

Punînd la îndoială dumnezeirea Mîntuitorului, arianismul clătina temelia învățaturii ortodoxe despre Întruparea Lui. Conform susținerii ariene, Iisus Hristos, nefiind Dumnezeu adevărat, sau o persoană divină în mod cert, își schimbă și aspectul lucrării Sale și astfel, acțiunea teandrică a Mîntuitorului e înlocuită cu una moral-umană. Pe de altă parte, crezînd că vor salva în Iisus Hristos unitatea persoanei pe care prezența simultană a două spirite create, — Logosul și sufletul uman ar fi compromis-o, arienii recunosc în Iisus Hristos numai trupul, fără suflet uman, ἄψυχον σῶμα sau ψυχῆ ἄλογος, suprimare grație căreia puteau atribui direct Logosului conștiința limitată și afecte trupesti. Astfel, după arieni, Hristos era o ființă particulară, complet diferită de Fiul Omului, nefiind nici Dumnezeu adevărat și nici om adevărat. Cauzat de arianism, apolinarismul, cade conștient în cealaltă extremă, atacînd plenitudinea firii omenești în Iisus Hristos. Sprijinit pe trihotomismul platonice, el neagă Mîntuitorului, dacă nu trupul cu sufletul ce-l însuflețește, cel puțin sufletul rațional (νοῦς πνεῦμα) căruia îi ține locul Dumnezeirea⁶⁴. Pentru a apăra împotriva apolinarismului integrita-

63. *Ibidem*, III, 4, col. 328 C—329 AB.

64. Vezi P. Godet, *Apollinaire le jeune et les Apollinaristes*, în *Dict. de Theol. Cath.* I, 2, col. 1506.

tea ființei naturii umane a Mîntuitorului, Sfîntul Atanasie, asemenea Părinților Capadocieni, se fixează pe principiul tradițional: «Ceea ce n-a fost luat, n-a fost mîntuit»⁶⁵. Deci, după Sfîntul Atanasie, Logosul lui Dumnezeu, iubitor de oameni și mîntuitor obștesc al tuturor S-a întrupat și a trăit ca om pentru mîntuirea noastră. Nu e nimic de rîs, cum spun grecii să afirmi că Logosul s-a manifestat în trup, căci El este în acesta așa cum este în lume și se slujește de trup ca și de un instrument. Trupul omenesc devine prin Iisus Hristos organul Adevărului și Cunoștința Tatălui. Așa cum rațiunea omului, partea superioară aflată în toată ființa lui se arată printr-un organ — limba —, tot așa și Cuvîntul lui Dumnezeu folosește «instrumentul omenesc» pentru a-Și arăta măreția»⁶⁶. În ce privește sufletul lui Iisus, s-a remarcat că Sfîntul Atanasie nu menționează niciodată sufletul lui Iisus, dar nici nu-l neagă⁶⁷. Sinodul din 362, a proclamat că trupul Mîntuitorului nu era fără suflet, sensibilitate și inteligență și că Logosul însuși a realizat mîntuirea, nu numai a trupului nostru, ci și a sufletului nostru⁶⁸. Sfîntul Atanasie a prezidat acest sinod și nu e de presupus că el ar fi acceptat doar de formă această doctrină. Tremurul de «trup» are și el, sensul ființei umane complete, trup și suflet, pentru că, spune el, Scriptura are obiceiul de a da omului numele de trup; cum face profetul Ioil⁶⁹. Consecința păcatului — moartea —, era unită cu trupul pe care-l stăpînea, de unde necesitatea Întrupării Cuvîntului în trupul stăpînit de aceasta. Dacă Cuvîntul s-ar fi întrupat în altceva, zice Sf. Atanasie, moartea nu s-ar fi omorît pentru că ea nu era distrusă din om, iar stricăciunea ar fi rămas în continuare în el. Trupul unindu-se cu Viața, nu mai rămîne muritor, ci se îmbracă în nemurire⁷⁰. Între motivele venirii Cuvîntului în trup, două sînt mai importante, după Sf. Atanasie: Cuvîntul vine în trup pentru a distruge în el moartea și stricăciunea⁷¹ care s-au cubărit în urma păcatului, apoi oamenii căutînd pe Dumnezeu în lucrurile sensibile, Cuvîntul s-a făcut accesibil lor prin trupul luat. El a lucrat prin acest trup minunile pentru adevărarea dumnezeirii Sale și în același timp a făcut cunoscut pe Dumnezeu Tatăl⁷². După Sf. Atanasie, Întruparea este cel mai mare pogorămînt, ce-l face Dumnezeu față de creatura Sa căzută în stricăciune și în moarte. Întruparea are ca scop principal de a răscumpăra pe om și de a-l aduce în starea originară de fiu al lui Dumnezeu. Omul, precizează Sf. Atanasie, trebuia mîntuit. Dar necesității mîntuirii omului se opunea legea ce a dat-o Dumnezeu ca pedeapsă pentru călcarea poruncii. Cu alte cuvinte, mîntuirea se cerea să se facă,

65. Atanasie, *Cuvînt despre întruparea și arătarea Cuvîntului și Domnului nostru Iisus Hristos*, 8, în P.G., t. 25, col. 109 C.

66. *Despre întrupare*, 42, col. 169 CD.; 41, col. 169 A. Am utilizat adesea traducerea lui P. Th. Camelot, *Athanase d'Alexandrie. Contre les paiens et sur l'incarnation du Verbe*, «Sources chrétiennes», nr. 18, Paris, 1947.

67. J. N. D. Kelly, *Imitation à la doctrine des pères de l'Eglise*, trad. de l'anglais par C. Turner, Paris, 1968, p. 298.

68. *Tomosul către Antiohieni*, 7; P.G., t. 26, col. 804 B.

69. *Contra arienilor*, III, 30, P.G., t. 26, col. 388 C. apud. P. Th. Camolet, *op. cit.*, p. 101.

70. *Cuvînt despre întrupare...*, 44, P.G., t. 25, col. 176 A.

71. *Ibidem*.

72. *Ibidem*, 7, în *op. cit.*, col. 108 C.

dar și Dumnezeu să fie consecvent cu legea morții. Se punea problema deci a necesității răscumpărării noastre cu consecvența și demnitatea lui Dumnezeu. Pocăința nu era suficientă pentru aceasta, deoarece, precum am mai spus, ea pune numai capăt păcatelor, dar nu schimbă nimic din condiția naturii. Din acest motiv trebuia un mijlocitor care să reabiliteze pe om; acesta nu putea fi decât Cuvîntul lui Dumnezeu, deoarece numai El putea readuce pe om la starea primordială și totodată să salveze demnitatea Dumnezeirii. El singur putea să pătimească pentru toți și era capabil să mijlocească tuturor pe lângă Tatăl.

Într-o scrisoare către Paulin de Antiohia, Sf. Atanasie cere acestuia, să recunoască într-o mărturisire de credință integritatea naturii umane în Hristos; iar în epistola către Epictet, scrisă pe la 371, după ce se referă la actul răscumpărării, scrie: «Mîntuirea noastră este reală și nu este o minciună, iar Mîntuitorul S-a făcut om adevărat, lucrînd mîntuirea omului întreg»⁷³. În scrisorile anterioare Sinodului din Alexandria (362) Sf. Atanasie denumește partea umană a Mîntuitorului prin termenii: *σαρξ* și *σῶμα*, fără a le da însă un sens exclusiv, conformîndu-se prin aceasta limbajului tradițional al Bisericii. Ridicîndu-se în sprijinul întrupării Mîntuitorului, Sf. Atanasie aduce o serie de argumente istorice, subliniind că împlinirea profețiilor mesianice, constituie dovada sigură că Cel ce S-a arătat în trup este însuși Cuvîntul lui Dumnezeu. După toate acestea, Sf. Atanasie concludă că Întruparea Mîntuitorului înseamnă coborîrea ipostasului al doilea al Sfintei Treimi la însușirea firii omenești. Născîndu-Se din Fecioara Maria, fără de păcat, El a ridicat trupul omenească la înțelegerea Cuvîntului și a integrat firea omenească ipostasului divin. Sălășluirea Cuvîntului în trupul omenească constituie cheazășia păstrării trupului nostru în nestricăciune⁷⁴.

Comunicarea însușirilor celor două firi

Contrar susținerii antiohienilor care separau Logosul de omul născut din Fecioara Maria și socoteau Întruparea ca o unire pur accidentală, Sf. Atanasie demonstrează că Mîntuitorul nu a luat trup vremelnic, pe care ulterior l-a abandonat, ci l-a făcut cu adevărat propriu. Cuvîntul lui Dumnezeu S-a întrupat (*ἐνανθρώποις*), S-a făcut om adevărat (*ἀληθῆως ἀνθρώπου*), pentru că a venit să facă mîntuirea omului în integritatea ființei lui: trup și suflet. E om născut asemănător nouă prin natură (*ὁμοιος κατὰ τὴν φύσιν τοῖς ἀνθρώποις*), om ca noi (*ὡς ἡμᾶς ἀνθρώπου*). Observăm că formulele întrebunțate de Sf. Atanasie sînt cele tradiționale⁷⁵. Alături de aceste formule tradiționale, în lucrările Sf. Atanasie găsim o serie de expresii ca templu, veșmînt, instrument, aplecate la firea omenească a lui Hristos, dar acestea nu au coloratura nestoriană de mai tîrziu. El afirmă o unire cu adevărat, substanțială a celor două firi, făcînd distincție clară în Iisus Hristos între dumnezeirea Lui (*θεικῶς*), care creează, sfințește..., împreună cu Tatăl și umanitatea Lui (*ἀνθρωπίνως*)⁷⁶, cînd spune despre el că progresează, suferă, moare.

73. *Epistolă către Epictet*, 6, în P.G., t. 26, col. 1060 BC.

74. *Cuvînt despre întrupare*, 9, în op. cit., col. 112 A.

75. P. Th. Camelot, op. cit., p. 102.

76. *Cuvînt împotriva arienilor*, III, 12—14, în P.G., t. 26, col. 343 B 352 B.

Așadar, în Iisus Hristos vedem strâns unité cele două firi. Fiind în trup, Fiul lui Dumnezeu n-a fost strâns legat de acesta ci din contră, afirmă Sf. Atanasie, trupul l-a oferit ocazia de a arăta că e Dumnezeu⁷⁷. Ca o concluzie firească a interpătrunderii celor două firi, Sf. Atanasie vorbește de comunicarea însușirilor. Ca Dumnezeu crează și învie morții, iar ca om flămânzește și suferă, arătând că are un trup real, și nu unul fictiv, ce n-ar avea nevoie de aceste accidente fiziologice. Flămânzirea de exemplu e un lucru firesc al trupului, dar observăm, zice Sf. Atanasie, că nu l-a stăpînit, deoarece era și Dumnezeu. Trupul Său suferea și murea după condițiile naturale ale trupului, dar totodată păstra nemurirea datorită Cuvîntului ce sălășluia în El. Dacă trupul lui Iisus a murit nu înseamnă că Cuvîntul cel nemuritor și nestricăcios s-a supus morții, căci zice: «Nu vei lăsa pe Sfîntul Tău să vadă stricăciunea». Reținem faptul că hristologia Sf. Atanasie, ca și terminologia sa, rămîn incomplete cît privește aplicarea unirii elementului divin cu cel uman în Persoana Cuvîntului întrupat. Marile controverse însă din secolele următoare îi vor completa și aceste laturi ale doctrinei sale. Menținem totuși ca normativă învățătura că Întruparea e un act de manifestare a lui Dumnezeu, arătînd vrednicia de care s-a bucurat omul prin unirea lui cu Dumnezeu. Comunicarea însușirilor arată de asemenea că Logosul întrupat ia întreaga fire omenească, afară de păcat; prin ea. El nu se lipsește de Dumnezeire, ci continuă să fie, împreună cu Tatăl și să conducă lumea.

IV. Răscumpărarea omului

Hristologia Sfîntului Atanasie e indisolubil legată de doctrina răscumpărării, deoarece, după el, mîntuirea omului nu s-ar fi făcut dacă, Cuvîntul întrupat nu ar fi fost în același timp Dumnezeu și om adevărat. Desigur, că Sf. Atanasie prevedea consecințele arianismului: Iisus Hristos nefiind Dumnezeu, ci numai o creatură divinizată, nu putea să realizeze restaurarea omului. Lipsit de Dumnezeire, Iisus Hristos nu putea îndumnezei pe om. Sfîntul Atanasie consideră că nu poate fi vorba de Întrupare în afară de mîntuirea omului. E drept că el înclină să creadă că Mîntuitorul S-ar fi întrupat chiar dacă omul n-ar fi păcătuit, dar adaugă îndată: «Cuvîntul nu s-ar fi întrupat, dacă, nevoia oamenilor nu ar fi cerut aceasta»⁷⁸.

Prin greșeala lui Adam, omul pierde starea de filiație divină, de comuniune și cunoaștere intimă a lui Dumnezeu; reinnoirea primului om va fi împlinită de Hristos, al doilea Adam. Dumnezeu nu putea lăsa chipul Său să rămînă supus stricăciunii și pieirii⁷⁹. Acest act ar fi fost nedemn de bunătatea lui Dumnezeu și ar fi vădit chiar slăbiciune, zice Sf. Atanasie. Mîntuirea trebuia să se facă însă în deplin acord cu consecvența și demnitatea lui Dumnezeu. Din iubire față de oameni se întrupează Cuvîntul lui Dumnezeu, iubire ce stă la temelia planului mîntuirii noastre și totodată la aceea a jertfei ispășitoare pe care Hristos

77. *Cuvînt despre întrupare...*, 25, în *op. cit.*, col. 141 BC.

78. *Cuvînt împotriva arienilor*, III, 56, în *op. cit.*, col. 442 B.

79. *Cuvînt despre întrupare*, 6, *op. cit.*, col. 108 A.

a suferit-o în locul nostru. Mijlocul ales pentru manifestarea acestei dragoste a fost acela că Cuvîntul a îmbrăcat trupul omenesc și a împăcat ofensa adusă lui Dumnezeu pentru toți oamenii. Ca reprezentant al întregii omeniri, Iisus Hristos ia asupra-Și moartea noastră, ce era plata păcatului (Romani 6, 23), iar ca Dumnezeu redă cinstea nesocotită de om, lui Dumnezeu. În El se petrec două lucruri deodată: moartea tuturor în trupul Lui și distrugerea stricăciunii în virtutea Cuvîntului și Harului Învierii. Sfîntul Atanasie acordă o importanță deosebită morții Logosului întrupat pe cruce. Dacă Acesta venise să-Și ia asupra Lui blestemul nostru, cum ar fi putut deveni blestem dacă nu prin moartea unui blestem? Iar această moarte era aceea pe cruce, după cuvîntul Scripturii care zice: «Căci blestemat este înaintea Domnului tot cel spînzurat pe lemn» (Deut. 21, 23). Pe de altă parte dacă moartea Domnului este răscumpărare pentru noi toți și dacă prin această moarte dispăre zidul din mijloc al despărțirii (Efeseni 2, 14) și are loc chemarea păgînilor, cum ar fi putut el să ne cheme, dacă nu ar fi fost răstignit? Nu se moare cu mîinile întinse decît pe cruce. Astfel, Domnul a suferit această moarte cu mîinile întinse pentru a chema cu una poporul vechi al lui Israel și cu cealaltă de păgîni, pentru a-i uni cu El Însuși⁸⁰. Tot prin această moarte pe cruce, Logosul întrupat a nimicit pe diavol și pe demonii săi care rătăcesc în atmosfera de jos și care încearcă să împiedice pe aceia care vor să se ridice (Efes. 2, 2). Distrugînd pe diavol și purificînd aerul, Domnul ne-a deschis și reînnoit calea către cer prin «catapeteasmă», adică prin trupul Său (Evrei 10, 20). Astfel, Logosul ne-a ridicat prin propriul său trup⁸¹.

Dovada restaurării omului este învingerea morții și Învierea Mîntuitorului. Sf. Atanasie subliniază foarte mult faptul că Moartea și Învierea Mîntuitorului stau la temelia acestei restaurări. După el, Învierea nu prezintă numai o renaștere a omului la o viață nouă, ci și o reînviere a întregului univers ce se făcuse solidar în păcat cu omul. După această restaurare ontologică, natura omului permite acestuia să se depășească, pentru a intra în comuniune cu arhetipul său⁸², deoarece limitele naturii umane au fost mult lărgite pentru a primi pe Duhul dumnezeiesc și pentru a ajunge la această comuniune cu divinul, care de fapt este participare la dumnezeire, dar care nu elimină diferența ontologică. În Hristos, trupul — sarx, se ridică deasupra limitelor slăbiciunilor sale și participă la victoria lui Hristos asupra suferinței, temerii de moarte, necunoașterii lui Dumnezeu și își împrăziă înțelepciunea, dreptatea, sfințenia, unirea în dragoste, preamărirea și înălțarea, pentru că oamenii au devenit prin Întrupare frații lui Hristos⁸³. Deși pune accentul pe Întruparea Logosului, Sfîntul Atanasie lasă loc lucrării Sfîntului Duh, alegerea credinței și perseverării omului în credință, ca și exercitării unei voințe libere pentru a se încorpora în comunitatea Bi-

80. *Despre întrupare*, 25, P.G., t. 25, col. 140 A.

81. *Ibidem*, col. 140 BC.

82. J. Meyendorf, *Le Christ dans la théologie byzantine*, «Bibliothèque Oecuménique» nr. 2, Paris, 1969, p. 205.

83. J. Roldanus, «*Le Christ et l'homme dans la théologie d'Athanase d'Alexandrie, — Etude de la conjonction de sa conception de l'homme avec sa christologie*», Leyden, E. Brill, 1968, p. 367.

sericii⁸⁴. Ceea ce este vrednic de subliniat în cadrul hristologiei atanasiene este faptul că Întruparea Logosului și Învierea Sa, nu numai că așază pe om într-o perspectivă specială, ci ating parțial însăși natura sa. De aici limitele firii omenеști care sînt inerente condiției de creatură, nu mai sînt absolute. Umanitatea rezidă în comuniunea cu Dumnezeu. Omul devine capabil să cunoască Logosul în toate manifestările sale și să ia atitudine față de acestea prin recunoștință și adorare. Iconomia mîntuirii realizată prin Întrupare și Înviere, atinge de aproape și istoria sau mai exact, creează istorie⁸⁵. Întruparea Logosului a creat centrul istoriei umane, reintegrînd umanitatea în existența după chipul divin, datorită rîscumpărării de către Fiul lui Dumnezeu care S-a făcut om, și care prin moartea și învierea Sa, a redat umanității starea de odinioară și ceea ce e mai mult, i-a inspirat conștiința trecutului, a prezentului și viitorului său. «Întrupat, mort și înviat, într-un trup omenesc, Logosul a trimis radiațiile Sale «logice» în trecut și în prezentul de atunci și continuă să le trimită și în viitor⁸⁶. Umanitatea, înzestrată cu chipul Logosului, este capabilă să creeze istorie, adică să meargă spre desăvîrșire și să fie conștientă de acest lucru.

CONCLUZII

Prin rolul deosebit și decisiv jucat la primul Sinod Ecumenic (325), prin lupta sa fără răgaz împotriva arienilor, a căror concepție n-ar fi permis niciodată unui Hristos creatural să fie inițiatorul și promotorul istoriei, în calitate de creator și mîntuitor al umanității, Sf. Atanasie a fost el însuși un creator de istorie. Hristologia Sfîntului Atanasie este profundă, clară, bine întemeiată pe datele Revelației și culturii umane în general, care i-a furnizat nu numai destule materiale, ci și puncte importante de reper, exemple, argumente. Expunerea pe care am făcut-o în paginile de față asupra hristologiei atanasiene o putem rezuma în următoarele puncte :

a) Fiul este cea a doua persoană dumnezeiască a Sfintei Treimi, deoființă cu Tatăl, născut din veci și întrupat în timp din Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu ;

b) Bazîndu-se pe Sfînta Scriptură și pe Tradiția Părinților Sf. Atanasie a găsit termenul cel mai potrivit pentru exprimarea deoființimii Cuvîntului cu Dumnezeu Tatăl ; este vorba de termenul *ὁμοούσιος*, care începînd cu Sinodul I Ecumenic a devenit expresia învățăturii ortodoxe.

c) Cuvîntul lui Dumnezeu, a doua Persoană a Sfintei Treimi, S-a întrupat, luînd toate ale noastre, inclusiv suflet rațional. Întrupîndu-se, nu s-a schimbat în nici un fel, ci a rămas ceea ce era și mai dinainte. Dovedind realitatea necontestată a trupului Mîntuitorului, Sf. Atanasie garanta nu numai istoricitatea Lui, dar și mîntuirea noastră. Sf. Atanasie leagă dogma hristologică de viața creștină, scoțînd de aici consecințele soteriologice ale acesteia.

d) Termenii de templu, casă, instrument, veșmînt, pe care Sf. Atanasie îi utilizează pentru explicarea interpătrunderii celor două firi, nu sînt de coloratură nestoriană.

84. *Ibidem*, p. 359.

85. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Ideea de creațiune...*, p. 623.

86. *Ibidem*, p. 624.

Cele cinci exiluri ale sale, îndelungatele sale dispute cu arienii și ortodoxia doctrinei lui, au făcut ca Sf. Atanasie să se bucure de o mare autoritate încă din timpul vieții și să fie inclus ulterior în rîndul marilor Părinți ai Bisericii, alături cu Capadocienii. Dintre multele caracterizări care s-au făcut asupra teologiei Sfîntului Atanasie o reținem pe cea a Patriarhului Fotie († 891), care este pe cît de sintetică, pe atît de potrivită. Opera întregă a Sf. Atanasie, afirmă Fotie, atrage admirație, căci «în cuvîntări el este clar, sobru și precis, și ascuțit, vehement în argumentări și de admirat pentru bogăția ideilor»⁸⁷. Sf. Atanasie este un creator de Teologie din veacul său. Adîncimea cugetării sale teologice, face din Sf. Atanasie un corifeu al teologiei secolului al IV-lea, și din doctrina sa hristologică un tezaur deosebit.

Drd. MIRCEA IOLCIU

TEORII PRIVIND ORIGINEA RELIGIEI VECHIULUI TESTAMENT

Deși studiul Vechiului Testament s-a dezvoltat într-o disciplină de sine stătătoare al cărei cîmp de cercetare este determinat de însuși obiectul pe care și l-a propus, studierea istoriei, religiei și a cutumelor poporului ales, pentru înțelegerea sa cît mai adecvată, acest studiu trebuie întreprins contextual sau mai precis inter-disciplinar. În primul rînd, se impune abordarea sa în contextul istoriei religiilor și aceasta pe motiv că el este «intim legat de varietatea prolifică a religiilor păgîne»¹ în mijlocul cărora s-a definitivat ca entitate specifică. În decursul istoriei sale, Vechiul Testament nu și-a consolidat doar propria sa contribuție unică, dar «printr-un proces de absorbție și respingere»² a stabilit legături cu cele mai variate forme ale credințelor păgîne din vremea sa. În al doilea rînd, Vechiul Testament trebuie studiat în perspectiva scopului său ultim care se conturează în mod plener în credința explicitată a Noului Testament. Căci «ceea ce unește în mod invizibil sferele celor două Testamente, Vechiul și Noul... este irumperea Împărăției lui Dumnezeu în această lume și stabilirea ei fermă aici»³, prin Domnul nostru Iisus Hristos, care o transformă într-o realitate vie și permanentă. Ambele aspecte ale studiului Vechiului Testament la care ne-am referit posedă valori intrinsece de netăgăduit, mai ales dacă ne gîndim la complementaritatea vitală care stă la temelia acestui edificiu unic al spiritualității umane care este Vechiul Testament. Pentru a ajunge la un produs finit este necesară conturarea structurală a acestuia. Numai prin pregătirea și cunoașterea structurii și mai ales prin dăltuirea adecvată a acesteia se poate reda produsul finit în toată splendoarea sa. De aceea, credem că este deosebit de folositor să realizăm în prealabil o cunoaștere circumstanțială și contextuală pentru a ajunge în cele din urmă la deplina înțelegere a ceea ce mesajul Vechiului Testament a reprezentat în istoria pregătirii spirituale a omenirii

87. Fotie, Arhiepiscopul Constantinopolului, *Către iratele Tarasie despre scrierile celui întru Sfinți marelui Atanasie, Arhiepiscopul Alexandrici*, în P.G., t. 102, col. 576, apud. Pr. conf. Ștefan C. Alexe, op. cit., p. 790.

1. Walther Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, vol. I, translated by J. A. Baker, SCM Press Ltd., London, 1964, p. 25.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*, p. 26.

pentru primirea lui Mesia. Metoda pozitivistă propusă de August Comte (1798—1857) în prima parte a sec. al 19-lea, a avut profunde implicații în sfera de cercetare a religiei. Dacă pînă la el problematica religiei, mai precis a naturii și originii religiei, era tratată speculativ și abstract, de acum se va încerca o explicare empirică, abordîndu-se fenomenele naturale în temeiul normelor verificabile ale succesiunii și asemănării, respingîndu-se intervenția supranaturală în cursul istoriei. Deși această metodă de lucru rămînea pasibilă unor serioase critici, pozitiviștii au cîștigat mulți adepți, mai ales în sînul gînditorilor protestanți care aveau îndoieli față de integritatea intelectuală a atitudinilor teologice adoptate de către teologii romano-catolici⁴. Așa se face că studiul diferitelor religii ajunge să fie făcut cu precădere în perspectiva istoriei și a culturilor în care au apărut. Acest lucru a fost facilitat și de marile descoperiri arheologice, care au pus la dispoziția cercetătorilor în domeniul istoriei religiilor noi date informative privind trecutul culturilor și civilizațiilor lumii. Din nefericire însă, religiile vor fi tratate doar prin prisma unor procese istorice, trecîndu-se cu vederea și mai ales respingîndu-se orice cauză supranaturală care le-ar fi putut determina. Astfel și religia Vechiului Testament va fi comparată cu și evaluată în contextul expresiilor religioase ale spiritului uman întîlnite în Orientul Apropiat antic, fără a se ține cont de postulatul supranatural pe care acesta s-a întemeiat. Această metodă de lucru și-a găsit expresia clasică în opera lui Julius Wellhausen⁵. Pornind de la premisa pozitivistă că religia este o consecință sau un produs al activității culturale umane și făcînd uz de concepte filosofice hegeliene, Julius Wellhausen respinge ideea că Tora, luată ca întreg, reprezintă punctul de început al istoriei poporului Israel și al credinței sale. El va considera că Legea nu a fost altceva decît programul sacerdotal pentru viața religioasă din iudaismul post-exilic. Credincios teoriei hegeliene, el vede iudaismul ca o sinteză izvorită din credința israelită pre-profetică (teza) și reacția profeților față de acea credință (antiteza). După părerea sa, religia Vechiului Testament s-a dezvoltat treptat, trecînd prin diferite etape: credința și practica populară, profetică și sacerdotală sau preoțească. Cît privește sorgintea ei propriu-zisă, ea trebuie căutată în atmosfera spirituală a credințelor antichității, în special cele din societățile primitive. Odată fixată procedura metodică, Wellhausen caută să discearnă în credința și practica evreilor fenomene religioase specifice societăților primitive, cum ar fi: animismul, totemismul, tabuismul, polidemonismul și cultul strămoșilor. Toate aceste elemente el le atribuie cu precădere religiei patriarhilor și argumentează ponderea lor normativă în perioada pre-monarhică. Profeții din sec. al 8-lea și al 7-lea au fost confrunțați cu aceste fenomene, împotriva cărora ei au luptat pentru a înlocui monolatria (adorarea unui singur zeu dintr-o multiplicitate dată), cu henoteismul (cre-

4. Cf. R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, Tyndale Press, London, 1969, p. 351.

5. *Prolegomena zur Geschichte Israels* (1878), traducere în engleză: *Prolegomena to the History of Israel* (1885); *History of Israel* (1894); *Die israelitisch-jüdische Religion* (1906); *Reste arabischen Heidentums* (1887); *Kleine Propheten*, ed. a 3-a, 1898 etc.

dința într-un singur zeu fără negarea existenței altor zei). Exilul a avut o funcție kathartică, de purificare a credinței ebraice de elementele idolatre care mai persistau, ducând la împămîntenirea unui monoteism etic. În aceeași perioadă, W. Robertson Smith⁶ și B. Stade⁷ vor cerceta alte aspecte ale credințelor și cutumelor religioase în sinul popoarelor semite, în special ale arabilor pre-mohamedani, încercînd să aducă elemente noi în sprijinul teoriei lui Wellhausen. Să urmărim mai îndeaproape argumentele și procedura de lucru ale lui Wellhausen. Avînd în vedere că perioada patriarhilor și viețile lor ne sînt practic aproape necunoscute, terenul pentru supoziții și interpretări fanteziste rămîne fără indoiială deschis. Astfel, Wellhausen sugerează că primele etape ale religiei ebraice relevă practici **animiste** evidente⁸. Obiecte cum ar fi: apa curgătoare, pietrele, ramuri de copaci etc., fiind considerate însuflețite, au fost adorate ca atare. Căutînd în Vechiul Testament, el descoperă că terebintul din Moreh (Facere 12, 6), Mamvri (Facere 13, 18; 18, 1) și Shichem (Facere 35, 4), mațebhah-ul sau piatra mare menționată în Iosua (24, 26) și Judecători (9, 6); tamariscul din 1 Samuel 22, 6 și Împărați 13, 14, precum și numeroasele referiri la fîntîni și izvoare (de ex. Facere 14, 7; Numeri 21, 17 și urm.; Iosua 18, 17; Judecători 15, 18 și urm.), toate s-ar înscrie în această categorie animistă fiind rămășițe ale unei astfel de credințe și practici. **Politeismul** este o nouă etapă prezentă în istoria religiei ebraice. Analizînd religia arabilor pre-islamici, în sinul cărora politeismul a fost un element major, el încearcă să asocieze diferite numiri ale zeităților păgîne arabe pre-islamice cu numirile unor locuri din Vechiul Testament care aveau legătură cu Dumnezeu: el (Iosua 15, 11; 19, 14; 2 Împărați 14, 7), cu Baal (Numeri 25, 3; 32, 8; Judecători 3, 3), cu sanctuare (Numeri 21, 28; Deuteronom 32, 13; 2 Împărați 17, 9; Ieremia 7, 31) sau cu alte elemente ale religiei păgîne canaanite (Judecători 3, 7; 1 Împărați 15, 13; 2 Împărați 21, 7 etc.). Un stadiu mai avansat decît cel animist și politeist în istoria religiei ebraice este reprezentat, după părerea lui Wellhausen, de **totemism**. Deși totemismul aparține, la drept vorbind, indienilor nord-americani, antropologii l-au generalizat pentru a desemna credința că membrii unui clan sau trib sînt înrudiți cu un grup de plante sau animale⁹.

Analizînd anumite nume personale, cum ar fi Simeon (hienă?), Rachel (mielușea), Caleb (ciine), Shaalbim (vulpi) și Eglah (vițel), Wellhausen și corifeii săi consideră că acestea ar fi rămășițe ale unor practici totemice și că ele ar indica existența unui cult al animalelor ca etapă primară a fazei totemice (Iasia 66, 3, 17; Ieremia 2, 27; Ezechil 8, 10). Tot interpretare totemică a fost dată numelor care au în com-

6. *Lectures of the Religion of the Semites* (1889).

7. *Geschichte des Volkes Israels* (1886), vol. I, p. 358 și urm.

8. Termenul *animism* a fost conceput de către E. B. Tylor pentru a exprima fenomenul religios prezent în societățile arhaice sau primitive care afirmă credința că fiecare obiect din natură posedă o viață și voință proprie. Vezi: *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom* (ed. 1903), vol. I, p. 425.

9. E. Durkheim, *The Elementary Forms of the Religious Life* (1926), p. 88 și urm.; J. B. Nose, *Man's Religions* (1949), p. 24 și urm.

ponența lor apelativul **Ei** sau **Yah**, pe motiv că astfel de persoane se credeau a fi descins dintr-un zeu¹⁰. Asociat cu totemismul, **tabuismul** pare a fi o practică cvasi-universală în credințele arhaice¹¹. O persoană sau un lucru tabu deține un loc aparte în viața și credința popoarelor arhaice. Studiind religiile din Orientul Apropiat antic, Wellhausen a descoperit o serie de similitudini pe care el le-a echivalat practicii tabuiste, mai ales că noțiunile de «sfințenie» și «necurăție», prin interdicțiile pe care le impuneau în viața evreilor antici ar fi putut sugera o astfel de idee¹². Robertson Smith consideră interdicțiile alimentare impuse în Levitic ca făcând parte din aceste practici¹³. Trebuie să reținem însă că așa-numitele tabu-uri din Vechiul Testament nu erau circumscrise doar la practicile alimentare sau dietare (Levitic 11, 1 și urm. Deuteronom 14, 7 și urm.) și îmbrățișau aspecte religioase și chiar mundane, care, dacă erau încălcate, necesitau ceremonii purificatorii pentru a-l restabili înaintea lui Dumnezeu pe cel care le-a încălcat (vezi: Levitic 2, 27 și urm. 11, 32 și urm.). Wellhausen și discipolii săi extind apoi sfera tabuismului la o nouă etapă, cea a **cultului strămoșilor**. Cultul strămoșului totemic s-a dezvoltat treptat în cultul strămoșilor umani și în cele din urmă în cultul unei ființe divine¹⁴. **Acest cult al strămoșilor a luat forma doliului după cei decedați și considerarea locurilor de înmormântare ca locuri sacre** (cf. Facere 23, 1, și urm.; 35, 8; Iosua 24, 32). În același timp, ei au descifrat acest cult în existența **teraphimilor**, a zeilor casnici (Facere 31, 19, 20; I Samuel 19, 13, 16). Făcând legătură între teraphim și rephaim — «umbrele celor decedați», școala wellhauseniană afirmă că teraphim reprezintă pe strămoșii decedați, care au fost adorați în mod superstițios¹⁵.

Acestea sînt structurile fundamentale care, deși sînt rezultatul unor interpretări arbitrare, au stat la baza evaluărilor istoriei religiei Vechiului Testament în secolul trecut și în prima jumătate a secolului al 20-lea în teologia protestantă. Fără a ține cont de epocalele descoperiri arheologice care au avut loc în această perioadă și care le erau disponibile, corifeii școlii wellhauseniene și-au menținut pozițiile înguste și eronate cu deosebită tenacitate. Excepție de la regulă face Kittel care, deși întrebuintează aceleași categorii pozitivistice, se apleacă cu asiduitate asupra noilor mărturii scoase la lumina zilei de către arheologi, izbutind să clarifice problema istoriei și religiei Vechiului Testament și astfel să acorde importanța meritată epocii patriarhilor, considerînd această epocă ca punct de început al activităților religioase ale popoului evreu. Aceleași descoperiri arheologice care ar fi putut îndrepta

10. Cf. C. B. Gray, *Hebrew Proper Names* (1896), p. 86 și urm.; B. Stade, *op. cit.*, p. 398, 409.

11. *Tabu* — termen polinezian care înseamnă: *distins, interzis*. Vezi: R. R. Marett, *The Threshold of Religion* (1909), p. 127.

12. W. Robertson Smith, *op. cit.*, p. 548 și urm.

13. *Ibidem*, p. 218 și urm.

14. Julius Wellhausen, *Reste arabischen Heidentums*, p. 183 și urm.; G. Hölscher, *Geschichte der israelitischen und jüdischen Religion* (1922), p. 24 și urm.

15. F. Schwally, *Das Leben nach dem Tode* (1892), p. 358 și urm.; W.O.R. Oesterley, *Immortality and the Unseen World. A Study in Old Testament Religion* (1921), p. 125 și urm.

teoriile lui Wellhausen, dacă ele ar fi fost luate în considerare, au devenit curînd temeiul unei alte teorii, tot atît de păgubitoare ca și cea pe care am prezentat-o în paginile precedente. Este vorba de teoria **pan-babilonistă** a lui Hugo Winckler. Prin muncă migăloasă, extenuantă și adeseori primejdioasă, arheologii au scos la iveală de sub nisipurile deșertului marea civilizație a Mesopotamiei antice. Prima concluzie la care s-a ajuns în urma descoperirilor arheologice din Mesopotamia a fost aceea că civilizația și cultura mesopotamiană s-a dezvoltat înaintea epocii patriarhilor Vechiului Testament și, în consecință, această civilizație și cultură au influențat mai mult decît și-a putut închipui Wellhausen, istoria și religia Vechiului Testament. Astfel, s-a afirmat că conceptele ebraice despre natura universului și despre om au fost influențate de ideile religioase ale babilonienilor. De aici și denumirea de **pan-babilonism**. Această poziție a fost formulată, după cum am spus, de Hugo Winckler în lucrarea sa, intitulată **Istoria Israelului**¹⁶. Teoria pan-babilonistă propusă de Winckler va fi amplificată și dusă la extreme de către F. Delitzsch în lucrarea sa «**Babilon și Biblia**»¹⁷. După părerea sa, tot ceea ce este semnificativ în viața culturală și religioasă a evreilor antici își are sorgintea în surse babiloniene și că aproape nimic din spiritualitatea Vechiului Testament nu are un caracter original. Aceeași părere va fi împărtășită apoi de către A. Jeremias¹⁸.

Această teorie va fi supusă unor critici severe din partea egiptologilor care la acea vreme convinși că începuturile culturii și spiritualității umane se leagă de Țara celor două Regate¹⁹. În pofida aserțiunilor extremiste, opera lui Delitzsch are o deosebită importanță pentru studiul Vechiului Testament, mai ales pentru faptul că i-a determinat pe cercetătorii vechi-testamentari să evalueze problematica Vechiului Testament în contextul larg al culturii și spiritualității Orientului Apropiat antic. În același timp, o altă parte pozitivă a teoriei pan-babiloniste a fost aceea că a anulat teoria lui Wellhausen referitoare la dezvoltarea evolutivă a spiritualității ebraice din elemente rudimentare primare, deoarece existența unei culturi și spiritualități vaste și mature în Mesopotamia încă înaintea Patriarhilor Vechiului Testament o infirma. Cercetătorii au încercat să rezolve această problemă adoptînd singura metodă obiectivă și anume, să discearnă cele elemente particulare care au fost preluate probabil în urma interpenetrării culturale care a avut loc în acele vremuri și care au influențat natura și dezvoltarea religiei ebraice²⁰. O primă încercare de restabilire a unui echilibru valoric în hățișul teoriilor privind istoria Vechiului Testament este făcută de Hermann Gunkel, partizan al metodei istorico-religioase. Făcînd uz de metoda comparativă, Gunkel interpretează conceptele vechi-testamentare prin ceea ce ele însele reprezintă, aducînd

16. *Geschichte Israels*, vol. I, 1900.

17. *Babel und Bibel* (1902).

18. *Das Alte Testament im Lichte des alten Orients* (1904) și *Handbuch der altorientalischen Geisteskultur* (1913).

19. Vezi: W. L. Wardle, *Israel und Babylon* (1925), p. 302 și urm.

20. H. F. Hahn, *Old Testament in Modern Research*, p. 91.

un echilibru mult așteptat în studierea materialului arheologic disponibil referitor la Orientul Apropiat antic. El schițează în linii mari conceptele de bază ale Vechiului Testament pe care le compară apoi cu alternativele existente în literatura extra Vechi-testamentară²¹. Metoda sa s-a dovedit a fi salutară, căci ea s-a conturat ca o aspră critică a teoriei lui Wellhausen, prin aceea că a evidențiat dezvoltarea individuală și particulară a conceptelor Vechiului Testament, fără a le face tributare unor izvoare externe și fără a subordona credința ebraică evoluționismului filosofic și biologic²². Cercetătorii conservatori, ca de ex. M. Reischle²³ și C. Clemen²⁴, nu vor accepta nici una din teoriile la care ne-am referit întrucât acestea concepeau posibilitatea unei influențe a culturilor păgâne asupra religiei ebraice. Astfel, ei vor încerca să deslușească valoarea intrinsecă a activităților religioase specifice evreilor, reliefind faptul că credința poporului Israel a supraviețuit credințelor păgâne ale popoarelor învecinate. Urmînd aceeași linie de gândire, Paul Volz, partizan conservator al școlii istorico-religioase, afirmă, împotriva lui Wellhausen, că monoteismul etic, atribuit de acesta perioadei exilice, a fost promulgat în realitate de Moise pe Muntele Sinai²⁵. Pentru a fundamenta această supoziție, el încearcă să dovedească că elementele etice erau deja postulate în Orientul Apropiat încă de la începutul epocii Amarna, după cum reiese din **Cartea egipteană a morților** și dintr-o serie de incantații babiloniene care datează între anii 1500—1150 î. Hr. O idee asemănătoare este promovată de Baentsch, care afirmă existența unui «monoteism înăscut» în vechile texte din Babilon, deși acest lucru era adevărat numai la nivel speculativ, în practică prevalînd politeismul. În plus, toate popoarele din Orientul Apropiat antic, spune el, aveau o tendință spre monoteism²⁶. Un astfel de fenomen a fost prezent în sinul triburilor israelite, care a fost conturat cu desăvîrșire în cadrul revelației de pe Muntele Sinai. Teoria lui Baentsch nu poate fi acceptată pe deplin, căci în afară de tendințele monolatrice din Babilon și de monoteismul solar din Egipt din timpul lui Amenhotep IV, în epoca Amarna, credința monoteistă nu poate fi considerată a fi existat implicit în spiritualitățile păgâne din Orientul Apropiat antic. De altfel, părerile sale nu au fost împărtășite de alți cercetători. Cu toate acestea, prezența unui monoteism etic legat de evenimentele din Sinai rămîne un element specific triburilor israelite, mai ales dacă ne gîndim la politeismul orgiastic al canaanitilor. Urmărind ideea monoteistă, Rudolf Kittel este de părere că Moise nu a învățat

21. *Die Religionsgeschichte und die alttestamentliche Wissenschaft* (1910).

22. Importantă în această privință mai este și lucrarea lui H. Gressmann, *Der Ursprung der israelitisch-jüdischen Eschatologie* (1905), deși aceasta nu abandonează cu desăvîrșire teoria lui Wellhausen. Împreună cu Gunkel el susține că conceptele mitologice aparente în textele eschatologice profetice sînt probabil rezultatul contactelor timpurii dintre babilonieni și evrei și nu au apărut în perioada exilului, după cum sugera Julius Wellhausen. Vezi, *op. cit.*, p. 238 și urm.

23. *Theologie und Religionsgeschichte* (1904), p. 50 și urm.

24. *Die religionsgeschichtliche Methode in der Theologie* (1904), p. 20.

25. *Mose: Ein Beitrag zur Untersuchung über die Ursprünge der israelitischen Religion* (1907), p. 60 și urm.

26. *Altorientalischer und israelitischer Monotheismus* (1906), p. 30 și urm.

un «monoteism pur»» deși el recunoaște caracterul istoric al unor evenimente în tradiția mozaică. Studiind cu atenție elemente din cultura canaanită, el afirmă posibilitatea unei tendințe spre monoteism implicită în gândirea religioasă din Canaan²⁷. Luând în considerare cultul lui El ca Ființă supremă adorată de păgâni, Kittel crede că o astfel de credință ar fi fost posibilă și în cadrul vieții religioase a triburilor israelite în perioada patriarhilor și că aceasta ar constitui temeiul concepției mozaice despre Divinitate. Elementul etic apare mai târziu în perioada profetilor, iar ceea ce a fost înainte de această perioadă, nu fusese altceva decât o **monolatrie**. Această monolatrie stă la baza monoteismului etic al profetilor²⁸. Kittel însă, ca și discipolul său E. Sellin²⁹, nu fac altceva decât să accentueze persistența idealurilor mozaice în sînul grupărilor religioase minoritare în timpul așezării lor în Țara Făgăduinței, fără însă a putea sublinia îndeajuns elementele monoteiste așa cum au făcut-o Volz sau Baentsch.

În răstimpul primelor trei decenii ale secolului nostru, studiile vechi-testamentare s-au înscris, în linii mari, în schemele pe care le-am delimitat pe scurt, aprofundîndu-se cu precădere contextul babilonian cu care Vechiul Testament părea a fi în legătură. În anul 1929 are loc senzaționala descoperire a tăblițelor cuneiforme de la Ras Shamra, cetatea Ugarit din epoca Amarna. Publicarea textelor ugaritice în anii următori³⁰ a pus la dispoziția cercetătorilor surse nebănuite de informații, plasînd studiul Vechiului Testament într-o perspectivă cu totul nouă. În primul rînd, aceste descoperiri au angajat o revizuire radicală a schemei evoluționiste propusă de Wellhausen și de corifeii săi. Cu toate acestea, tiparul evoluționist va fi păstrat, presupunîndu-se că în dezvoltarea ei religia ebraică a trecut prin următoarele etape: a. **etapa primitivă**, asociată epocii patriarhilor; b. **etapa pre-profetică**, cînd a fost localizată zeitatea tribală; și c. etapa ultimă a **monoteismului cosmic** regăsită începînd cu Isaia³¹. Pe de altă parte, alți cercetători³² vor încerca să lege cît mai mult tradiția ebraică de cea canaanită. Ei vor găsi că o serie de elemente considerate a fi de sorginte babiloniană, ca de exemplu monstrul Leviathan (Iov 3, 8; 41, 1; Isaia 27, 1 etc.) și dragonul Rahab (Iov. 9, 13; 26; 12; Isaia 30, 7; 51, 9) par a avea asemănări mult mai accentuate cu dublura lor din izvoarele literare canaanite și nicidecum cu cea din Babilon, după cum propuseră Gunkel și alții. Din nefericire pentru ei, în goana lor după descoperirea unor similitudini între tradiția ebraică și cea canaanită, aceștia nu au observat că

27. *Geschichte des Volkes Israels*, vol. I, (1912), p. 187 și urm.

28. *Idem*, p. 549 și urm.

29. *Alttestamentliche Religion im Rahmen der anderen altorientalischen* (1908).

30. C. F. Schaeffer, *The Cuneiform Texts of Ras Shamra-Ugarit* (1939), R. de Langhe, *Les textes de Ras Shamra-Ugarit et leurs rapports avec le milieu biblique de l'Ancien Testament*, 2 vol. (1945); C. H. Gordon, *Ugaritic Handbook* (1947); G. R. Driver, *Canaanite Mythe and Legende* (1956); H. L. Ginsberg în James Pritchard (ed.), *Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament* (1950), p. 129 și urm.

31. Oesterley and Robinson, *Hebrew Religion: Its Origin and Development*, First Edition 1930; second edition enlarged and improved, 1937, p. 170 și urm.

32. J. W. Jack, *The Ras Shamra Texts* (1935); S. H. Hooke, *The Origin of Early Semitic Ritual* (1938) și alții.

tradiția ebraică era cu desăvîrșire străină unor influențe canaanite, fapt relevat de însăși relatarea ebraică a creației care nu implică un conflict cosmogonic între Creator și un monstru. Ba mai mult, formele literare mitologice caracteristice Orientului Apropiat pămînt nu-și găsesc locul în literatura Vechiului Testament și, după cum remarcă C. H. Gordon, mitologia Canaanului nu a constituit altceva pentru autorii ebraici ai Vechiului Testament, decît «o sursă palidă de inspirație literară din care au împrumutat figuri de stil»³³.

Studierea practicilor și a ritualurilor canaanite îl determină pe Sigmund Mowinckel să sugereze prezența unui mit cultic anual, sărbătorit cu ocazia Anului Nou, ca act de întronizare a lui Dumnezeu în calitate de rege al Ierusalimului, prin analogie cu sărbătoarea **akitu** din religia babiloniană³⁴. Pornind de la așa-numitele similitudini, cercuri de arheologi și cercetători ai civilizației din Orientul Apropiat antic vor încerca să dovedească existența unui fond de mituri comun tuturor culturilor din acest ținut³⁵. Printre aceste mituri mai importante fiind cele referitoare la regalitatea sacrală sau ritualurile fertilității etc.³⁶. Un punct de răscruce în istoria studiilor privind Orientul Apropiat antic și ale Vechiului Testament îl reprezintă cercetările efectuate de Wiliam Foxwell Albright, considerat a fi unul din cei mai de seamă specialiști în acest domeniu. Albright îmbrățișează în cercetările sale metoda comparativă. Astfel, cercetînd cu atenție sistemele religioase din Orientul Apropiat antic, el ajunge la concluzia că zeitățile panteoanelor din Babilon, Anatolia și Canaan sînt personificări ale unor forțe sau elemente naturale³⁷. Pornindu-se de la activitățile cosmice ale unui zeu suprem, susține el, s-a ajuns la credința în dominația universală a acestuia. **O astfel de credință era specifică gândirii egiptene, deși o întîlnim și în Babilon în cazul zeului Marduk**³⁸. **Odată ce oamenii au recunoscut că zeitățile erau doar simple manifestări ale unui singur zeu, spune el, ei nu s-au găsit în credința lor departe de henoteism, credință care concentra atenția și actul de adorare asupra unei zeități singulare**³⁹. În același timp, Albright încearcă să descopere două faze sau etape prin care mesopotamienii s-au apropiat de «un monoteism empiric»⁴⁰. În cazul Egiptului, el conchide că monoteismul solar al lui Aton se apropie de ideea unui monoteism pur⁴¹, deși reține ideea că monoteismul propus de către Amenhotep IV (Akhenaton) nu este altceva decît alegerea discului solar ca zeitate primă în univers. Cît despre presupusul monoteism al lui El din mitologia semiților apuseni pre-mozaiici, acesta nu are te-

33. *Introduction to the Old Testament Times* (1953), p. 82.

34. Mowinckel, *Psalmenstudien II. Das Thronbesteigungsfest Jahwäs und der Ursprung der Eschatologie* (1922), p. 200 și urm.

35. S. H. Hooke (ed.), *Myth and Ritual* (1933); Idem., *The Labyrinth* (1935); Idem., *The Origins of Early Semitic Ritual* (1938); H. Schmidt, *Die Thronfahrt Jahves* (1927).

36. Cf. Harrison, *op. cit.*, p. 370—372.

37. *From the Stone Age to Christianity. Monotheism and the Historical Process*, Anchor Book, 1957, p. 192—199.

38. Idem., p. 124 și urm.

39. Idem., p. 192.

40. Idem., p. 217.

41. Idem., p. 219.

mei în realitate, iar Moise a fost singurul care a învățat «**existența unui singur Dumnezeu, Creator a toate, izvor al dreptății... care nu are nici sex și nici mitologie, care este uman după chip, însă nu poate fi văzut de ochiul omenesc și nu poate fi reprezentat în nici o formă**»⁴². Contribuția lui Albright este fără îndoială de o valoare deosebită mai ales dacă avem în vedere argumentarea sa clară în favoarea monoteismului mozaic, evidențiind elementul supranatural implicit în religia evreilor mozaici. Cărarea defrișată de Albright va fi urmată, la scurtă vreme, de Yehezkel Kaufmann, autor al unei lucrări în opt volume despre originea și natura religiei ebraice, scrisă în ebraică și publicată între anii 1937—1956⁴³.

Punctul de vedere adoptat de Y. Kaufmann se deosebește diametral de teoriile evoluționiste precedente. Monoteismul israelit, afirmă el, nu s-a dezvoltat treptat dintr-un politeism crud, prin eforturile unei caste preoțești, ci a fost dintru început o dimensiune specifică popoului Israel încă din vremea în care el se afla sub conducerea lui Moise. În același timp, el protestează împotriva delimitării arbitrare a izvoarelor, sprijinind școala de la Uppsala care a criticat cu asprime «desfrîul criticii literare biblice»⁴⁴. Acceptă apoi că Deuteronomul ar data din vremea lui Iosua⁴⁵ și respinge afirmația liberală că Iosua și Judecătorii nu ar conține informații istorice autentice, susținând că listele cetăților menționate în Iosua merg în timp pînă în zilele cuceririi și așezării popoului Israel în Canaan⁴⁶. Făcînd uz de critica istorică și literară, Kaufmann afirmă că legislația preoțească antedatează pe cea deuteronomică, fiind mai aproape în timp de izvoarele yehoviste și elohiste⁴⁷. Izvoarele preoțești reflectă acele vremuri în care «comunitatea lui Israel» avea mai degrabă un caracter militar decît unul religios și că ideologia sa era independentă de învățătura profetică, ducînd cronologic la o etapă care precede multe din informațiile redade în Pentateuh. Cît despre originea monoteismului ebraic, Kaufmann opinează că acesta este un produs original și indigen al cărui weltanschauung nu are precedente în păgînismul Orientului Apropiat antic⁴⁸. Monoteismul ebraic nu este o dogmă teologică conturată în cercurile profetice, ci o idee fundamentală culturii naționale a evreilor antici. Deși se pot sesiza «relații istorice» cu contextul păgîn, **religia ebraică nu a fost niciodată politeistă**. În plus, Vechiul Testament a conceput zeei păgîni într-un mod cu totul diferit decît au făcut-o popoarele păgîne învecinate și că acolo unde aceștia sînt menționați în compania Dumnezeului lui Israel, întotdeauna Dumnezeu este prezentat ca Ființă divină unică⁴⁹. Așa se face că Dumnezeul lui Israel se luptă cu «zeii popoarelor»,

42. *Ibidem*, p. 272. El comentează în detaliu această idee în «Journal of Biblical Literature», LIX (1940), p. 91—96 și 110—112.

43. Folosim traducerea abreviată a acestei lucrări făcută de M. Greenberg, *The Religion of Israel: From Its Beginnings to the Babylonian Exile* (1960).

44. Vezi: Y. Kaufmann, *The Biblical Account of the Conquest of Palestine*, 1953, p. 2 și urm.

45. Y. Kaufmann, *The Religion of Israel...*, p. 172 și urm.

46. *Idem*, *Biblical Account...*, p. 24 și urm.

47. *Idem*, *The Religion of Israel...*, p. 167 și urm. și 175 și urm.

48. *Idem*, p. 2.

49. *Ibidem*, p. 10.

idolii erau obiectul miniei Sale⁵⁰. În acele cazuri în care Vechiul Testament menționează idolatria cu practicile ei, divinația, magia, cultul idolilor, necromanția și alte manifestări ale credințelor păgâne, acestea nu sînt o formă de politeism genuin, ci o idolatrie populară, «o idolatrie vestigială» comparabilă cu credința în superstiții, ca de exemplu, credința în amulete, oracole și alte influențe semi-magice care poate fi înțilnită la anumite nivele în credința monoteistă pînă în zilele noastre⁵¹. În pofida prezenței unor astfel de practici, Kaufmann, susține că poporul israelit a fost întotdeauna convins că «**Domnul era Dumnezeu**»⁵². De aceea «idolatria israelită» se constituia doar ca un fenomen vulgar, caracterizat de elemente fetișiste, magice și ritualiste, care nu aveau un substrat mitologic și de aceea nu au reprezentat o forță culturală în sînul poporului evreu⁵³. Este adevărat, spune el, că monoteismul istoric înțeles ca afirmare a Numelui divin, ca misiune profetică și luptă împotriva idolatriei nu a caracterizat perioada Patriarhilor⁵⁴. Monoteismul în sens strict apare odată cu Moise, cînd este articulată adevărata lănsiune între poporul Israel și lumea păgînă: Întrucît acest concept fundamental al religiei ebraice nu își are originea în păgînism, Moise a fost cel care l-a conturat în liniile sale fundamentale⁵⁵. În procesul de asimilare a unor materiale păgîne, religia ebraică a degajat «un spirit proaspăt și un nou etos care nu a fost niciodată contemplat în păgînism», depășind tendințele monoteiste egiptene și babiloniene și postulînd «existența unui Dumnezeu care transcende natura, a cărui viață era supremă în univers, fiind nesupus legăturilor magice și mitului sau destinului»⁵⁶.

Kaufmann distinge apoi patru etape în dezvoltarea istorică a religiei ebraice: a. Epoca de constituire din timpul lui Moise, Iosua și a generației acestora care nu era idolatră; b. Epoca idolatră ca interludiu pînă în perioada judecătorilor; c. Epoca credincioșiei sau a loialității față de Dumnezeu în perioada primară a monarhiei urmată, din vremea lui Solomon și culminînd cu exilul, de un interval extins punctat de elemente idolatre⁵⁷; d. Epoca rînduielilor profetice care, în faza post-exilică, duc la formularea Pentateuhului⁵⁸. Deși, așa cum am afirmat deja, față de predecesorii săi Kaufmann aduce o contribuție pozitivă la cunoașterea istoriei explicite a monoteismului ebraic, el rămîne totuși sclavul metodei wellhauseniene, neputîndu-se debarasa cu desăvîrșire de istorism. Intervenția divină în planul istoric nu-l interesează, după cum nu este interesat nici de viața umană în perspectiva desăvîrșirii eshatologice. «**Hic et nunc**», ca dimensiuni ale istoriei, devin principiul coordonator al cercetărilor sale. Dumnezeu ca Ființă vie, Creator și Proniator este lăsat uitării. În consecință, și concepția sa antro-

50. *Ibidem*, p. 12 și urm.

51. *Ibidem*, p. 142.

52. *Ibidem*, p. 145.

53. *Ibidem*, p. 147 și urm.

54. *Ibidem*, p. 222.

55. *Ibidem*, p. 225.

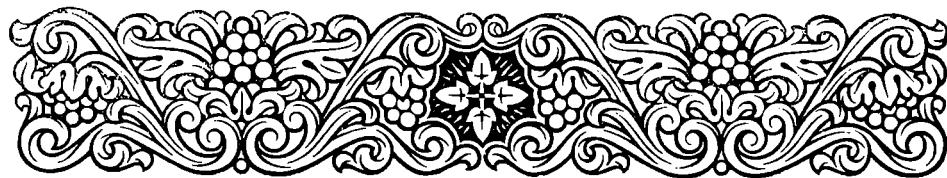
56. *Ibidem*, p. 226 și urm.

57. *Ibidem*, p. 260.

58. *Ibidem*, p. 448.

pologică nu devine explicită. Vechiul Testament nu este doar o istorie a ceea ce se petrece în viața omului, ci reprezintă cheia cu ajutorul căreia omul deschide larg porțile devenirii sale autentice. Mai precis, Vechiul Testament este înainte de toate istoricizarea voinii lui Dumnezeu, pentru ca apoi omul, cu istoria sa, să aibă posibilitatea intrării în planul divin, să crească în asemănarea cu Dumnezeu. **Este adevărat că Vechiul Testament nu este o doctrină sistematică despre Dumnezeu. El nu cuprinde «instrucțiuni» despre Ființa lui Dumnezeu, despre atribuțiile Sale. Poporul ales ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu din realitățile proprii sale vieți. El învață și descoperă natura lui Dumnezeu a posteriori, prin normele și legile pe care El i le-a dat, prin evenimentele istorice și prin interpretarea lor de către conducătorii lui spirituali.** Interesant de observat că toți cercetătorii pe care i-am menționat nu au sesizat suficient, sau aproape deloc, dialectica Vechiului Testament a cărui esență constă în revelația lui Dumnezeu către poporul Său. **Acest Dumnezeu dovedește prin însăși stăpînirea Sa că este Dumnezeul lumii, dar și Dumnezeul fiecărui ins.** Ei au fost preocupați de contextul cultural și istoric, uitînd chiar sensul culturii și istoriei Vechiului Testament, care nu este altceva decît descoperirea vrerii divine, a scopului divin pentru om. Or, pentru a înțelege acest lucru, **este necesar ca Vechiul Testament să fie descifrat prin prisma Noului Testament, care reprezintă însăși istoricizarea lui Dumnezeu, împlinirea istoriei omului în planul divin.** Dumnezeu nu mai vorbește prin intermediari în istorie ca în Vechiul Testament, ci se arată, se întrupează istoric. Prin aceasta, istoria, cu apanajele ei civilizația și cultura, primesc o nouă autenticitate, autenticitatea divino-umană hristică, care transcende relativa devenire prin căutare și necunoaștere.

Conf. dr. REMUS RUS

ȘTIRI ECUMENICE

DIN LUMEA CREȘTINĂ

BISERICA CATOLICĂ DIN STATELE UNITE ALE AMERICII DESPRE OFICIEREA UNOR SERVICII RELIGIOASE DE CĂTRE MIRENI

În luna noiembrie a anului 1989, cei trei sute doi episcopi ai Bisericii Catolice din Statele Unite al Americii s-au întrunit la Baltimore pentru a celebra aniversarea a două sute de ani de la întemeierea primei dioceze catolice din această țară. Biserica Catolică din S.U.A. numără cincizeci și patru de milioane de credincioși și dispune de cincizeci și trei de mii cinci sute douăzeci și doi de preoți pentru douăzeci și două de mii șapte sute treizeci și trei de parohii. O mie dintre aceste parohii nu au preot slujitor.

Pentru anii ce vin se prevede, pe de o parte, ca numărul credincioșilor catolici din S.U.A. să crească, iar pe de alta, numărul preoților Bisericii Catolice din această țară să scadă. Aceasta a fost și motivul pentru care episcopii catolici întruniți la Baltimore au decis să se adreseze Vaticanului pentru a le da încuviințarea cu privire la oficierea în parohiile ce nu au preoți a «unui serviciu religios axat pe Scripturi», în locul Mesei duminicale obișnuite. Respectivul «serviciu religios» ar urma să fie oficiat de către un diacon, sau de un călugăr, sau de o călugăriță, sau de un mirean din parohie, toți desemnați de episcopul diocezan.

La Baltimore s-a discutat și posibilitatea distribuirii Sfintei Euharistii credincioșilor comunității, sfințită de preot sau episcop la o Mesă precedentă. Unii ierarhi catolici au cerut chiar la întrunirea de la Baltimore **hirotonia de preoți căsătoriți**. Firește rămâne de văzut dacă Vaticanul aprobă propunerile și cererile episcopilor Bisericii Catolice din S.U.A., de la întrunirea acestora la Baltimore.

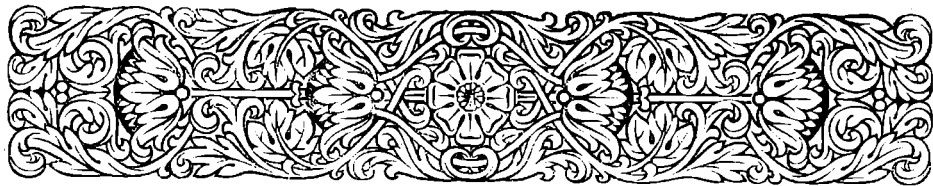
(După «Time». The weekly Newsmagazine, («Timpul» Revistă săptămînală de știri), Vol. 134, Nr. 21, p. 58, rubrica «Religion» — «Religie»).

BISERICA CATOLICĂ DIN ALASKA ÎNGADUIE LAICILOR SĂ SĂVÎRȘEASCĂ TAINA CĂSĂTORIEI

Foarte recent, Mgr. Francis Hurley, arhiepiscop de Anchorage, din Alaska, a împuternicit o laică și cinci religioase, responsabile de parohii, să săvîrșească Taina Căsătoriei atunci cînd nici un preot sau diacon nu este disponibil. În hotărîrea luată de prelatul catolic este invocată asprimea climei și distanțele mari între comunitățile creștine. De precizat că este pentru prima dată în S.U.A. că o astfel de împuternicire din partea unui prelat catolic este acordată laicilor. Se afirmă, de asemenea, că această împuternicire «este conformă cu Dreptul canonic, cu ajutorul acordului conferinței episcopale și apoi al Sfîntului Scaun.

(După articolul, «Des laics pourront présider les mariages», («Laiicii vor putea prezida căsătoriile»), apărut în ziarul belgian, «Libre Belgique», («Belgia liberă»), din 13 februarie, 1990, p. 17).

Pr. Dr. Ioan Dură

DOCUMENTARE

UN PROTEST DEMN AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE ACUM 70 DE ANI

Legată indisolubil de viața poporului român, ca mamă iubitoare și ocrotitoare a lui, Biserica Ortodoxă Română s-a găsit permanent alături de acest încercat popor, în toate împrejurările grele prin care i-a fost dat să treacă de-a lungul veacurilor; mângiindu-l și încurajându-l să suporte cu răbdare greutățile și umilințele la care ajungea să fie supus dar cultivându-i în același timp conștiința unității lui și datoria de a rămîne statornic pe pămîntul moștenit de la strămoși.

Ca așezămînt care nu-și are originea în viața omenească, Biserica Ortodoxă Română a păstrat această strînsă legătură cu neamul românesc indiferent de structura în care ajungea să trăiască, unit sau despartit — nu numai ca o îndatorire impusă de întemeietorul Bisericii prin însăși porunca cu care și-a trimis Apostolii la propovăduirea Evangheliei (Matei 28, 19—20), ci și ca un drept care nu este dependent de raporturile politice ce pot interveni între diferite neamuri. La respectarea acestui drept ocrotit și prin dreptul internațional — s-a referit și protestul demn al Bisericii Ortodoxe Române din teritoriul Patriei, care a ajuns în anii 1916—1917 sub ocupație străină. Conținutul acestui protest arată clar cine anume nu-i respectă acest Drept. Doi ani, anii 1916 și 1917 au fost ani grei pentru întreg neamul românesc. La sacrificiile de vieți omenești impuse de războiul pentru întregirea neamului (1916—1918), s-au adăugat lipsurile iminente vremurilor de război, bolile molipsitoare (tifosul exantematic) care au bîntuit îndeosebi printre refugiați în Moldova precum și condițiile deosebit de grele ale acestor ani. Dar mai mult apăsătoare au fost greutățile cărora a trebuit să le facă față populația românească din Oltenia și Muntenia — inclusiv capitala țării, București — întrucît la lipsurile la care ne-am referit, ea a trebuit să suporte și umilințele ocupației străine. Se știe că, după frumoasele victorii pe care le-a avut armata română pe de o parte sub presiunea superiorității numerice a armatei germane și austro-ungare

iar pe de altă parte scurtarea frontului prea întins pe care era obligată să lupte singură — s-a restrîns și s-a stabilit pe vechea frontieră dintre Muntenia și Moldova, pînă în ianuarie 1859. De pe aceste poziții armata română n-a mai fost clintită; iar cînd în vara anului 1917 armata germană socotea că în cel mult două săptămîni va cucerii întreaga Moldovă, ostașii români au dovedit încă o dată omenirii întregi că virtuțile poporului român cu care a înfruntat veacuri întregi armata imperiului otoman nu i-au dispărut. Într-adevăr, eroismul ostașilor români, ce au rezistat atacurilor disperate ale armatei germane, provocîndu-i pierderi atît de mari încît au determinat-o să înceapă retragerea din teritoriul românesc ocupat, a fost elogiat de cei mai distinși comandanți militari străini, care au urmărit desfășurarea acestor lupte. Prin eroismul cu care au obținut victoriile istorice de la Mărăști, Mărășești și Oituz, ostașii români s-au dovedit urmași autentici ai înaintașilor de la Posada, Războieni, Călugăreni, Grivița și Plevna. Aceste victorii răzbu-nau și umilințele la care era supusă populația rămasă sub ocupație, împreună cu conducătorii ei spirituali. Urmînd tradiția respectată cu sfințenie de către înaintași, în condiții asemănătoare, în toamna anului 1916, întreaga conducere de stat, conducători spirituali, au rămas toți, ierarhie și cler — inclusiv mitropolitul primat, în mijlocul credincioșilor respectivi. În București ca armată de ocupație, pe lîngă unitățile armatelor germane au fost acceptate și unități ale armatei bulgare. Aceste unități ale armatei bulgare, deși se găseau, ca și unitățile germane, sub ascultarea guvernatorului militar german al teritoriului românesc ocupat, și fără aprobarea lui n-ar fi trebuit să facă nici un act interzis de Convențiile internaționale — au săvîrșit totuși asemenea acte. Uitînd sacrificiile pe care armata română le făcuse, alături de armata rusă, în războiul din 1877—1878, în urma căruia Bulgaria a fost eliberată de sub ocupația otomană; uitînd dragostea frățească cu care Biserica Ortodoxă Română trata Biserica Ortodoxă Bulgară aflată în schismă cu Patriarhia de Constantinopol de aproape o jumătate de veac, aceste unități ale armatei bulgare — dacă n-ar fi fost împiedicate de guvernatorul militar german, la sesizarea și protestul populației și autorității bisericești — ar fi adus mari pagube patrimoniului cultural național și evlaviei credincioșilor ortodocși români¹. Nu vom aminti aici toate intervențiile și protestele pe care a fost nevoit să le facă, în numele credincioșilor săi, Mitropolitul primat Konon², pentru apărarea intereselor românești

1. Ne referim îndeosebi la încercarea de a lua documente de mare importanță pentru istoria și cultura națională și încercarea de a răpi racla cu moaștele Sfîntului Dimitrie sărbătorit de Biserica Ortodoxă Română la 27 Octombrie, răpire nerealizată prin oprirea din funcțiune în mod inexplicabil a mașinii în care se transporta racla, îngăduind astfel sosirea mașinii urmăritoare germane, la protestul autorității bisericești (Mitropolitul Konon).

2. Adresa protest a Sfîntei Mitropolii a Ungrovlahiei poartă nr. 29 din 27 februarie 1917 și este adresată «Excelenței Sale, Domnului Guvernator al teritoriului românesc ocupat de armatele imperiale germane — București». Se află în «Acte și Mărturii privitoare la chestiuni bisericești din timpul ocupației germane în România». Extrase din Revista «Innoirea». Publicate de Arhimandritul Iuliu Scriban, București, 1919.

care se încadrau în Convențiile internaționale, pentru a fi ocrotite și ferite de distrugere sau înstrăinare în caz de război. Vom reproduce ca exemplificare, numai actul prin care Mitropolitul Primat Konon a cerut guvernatorului militar german să oprească autoritățile militare bulgare să săvârșească — fără voia lui — cu preoți bulgari Te-Deum-uri pentru familia regală bulgară, în Catedrala mitropolitană din București, la sfârșitul lunii februarie 1917. În acest protest, după ce arată rolul Bisericii ca așezămînt dumnezeiesc «în care sufletele oamenilor se pot mîngîia și susține» în împrejurări ca cele în care se găsea «populația românească din ținuturile ocupate de armatele împărăției germane», și motivele pentru care el nu poate fi de acord cu cererea armatei bulgare — mitropolitul primat Konon își încheie astfel cererea :

«Vă rog cu tot dinadinsul, Domnul Guvernator, să faceți ca acest popor să nu mai fie încercat și cu alte dureri, mai mari peste cele pe care le are deja, și care prin mine, Păstorul său cel duhovnicesc, strigă cu tăria morală a sufletului, contra faptului material, care se impune cu de-a sila din partea armatei bulgare». Redăm în întregime conținutul acestui protest fiindcă el exprimă sentimentele cu care populația română de sub ocupații suporta această situație și rolul Bisericii ca apărătoare a drepturilor ei. În protest se afirmă :

«Domnule Guvernator,

Dacă Dumnezeu a vrut ca în împrejurări atît de grele să vie peste populația românească din ținuturile ocupate de armatele împărăției germane, a mai rămas totuși în mijlocul ei Biserica, drept așezămînt al aceluiași Dumnezeu, în care sufletele oamenilor se pot mîngîia și susține. Atît le-a mai rămas lor, vîrtejul vremurilor strică pe cel al oamenilor, rămîn atunci cu ei cele ale lui Dumnezeu, oricare ar fi apăsarea împrejurărilor. Cu toate acestea durerea noastră a fost mare zilele acestea, pentru că armata bulgărească, precum se vede, nu înțelege să respecte nici așezămintele care rămîn la o parte de pustiirea războiului, cum este Biserica populațiunii învinse. O mîhnire inutilă se îngrămădește peste nenorocirile turmei păstoriei mele creștinești, cînd i se tulbură și liniștea locașului dumnezeiesc, în care ea își caută alinarea suferințelor ei.

Acestea, Domnule Guvernator, s-a petrecut în ziua de 21 Februarie a.c., cînd armata bulgărească a ținut să-și facă rugăciunile pentru regiunea Bulgariei.

Ea avea pentru aceasta propria sa Biserică în București. Cu toate acestea, în chip ostentativ a ținut să-și facă rugăciunile ei în însăși Catedrala noastră mitropolitană, jignind adînc sentimentele populațiunii învinse, căreia doar atîta mîngîiere i-a mai rămas, Biserica sa — și fără să țină seama că Biserica nu este sub urgiile Dreptului războiului și, prin urmare cineva trebuia să se abție de la acte cuceritoare față de ea. Afară de aceasta, conducătorii armatei bulgărești și cu preoții pe care și i-a adus de la Sofia trebuiau să știe că situațiunea Bisericii bulgărești nu este rezolvată canoniceste în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Ea este afară de comuniunea ortodoxă în urma protestului Patriarhiei

de Constantinopol, care a avut a suferi în însuși orașul reședinței sale patriarhale de amestecul Bisericii bulgărești în administrarea Bisericii, sale. Deci, cită vreme această situațiune a Bisericii bulgărești este nerrezolvată, armata bulgărească și cu organele ei bisericești trebuiau să se abție de a căuta și a veni să officieze în bisericile noastre.

Pe lângă aceasta, Biserica avindu-și o existență proprie, independent de schimbările politice, care pot avea loc în ținuturile unde se află ea, își are și legile sale proprii, care sînt valabile și acolo unde încetează granițele politice ale Statului, în care una sau alta din Bisericile Ortodoxe se pot afla. În virtutea acestui fapt, toată conducerea creștină ortodoxă dintr-un ținut este supusă Episcopului sau Mitropolitului locului și nu se poate face nimic fără știrea și consimțămîntul acestuia.

Dacă este așa, cu ce drept niște preoți străini bulgari, aduși de armata lor au venit să officieze cele sfinte, cînd ei făceau parte din altă eparhie și cînd toată slujirea ortodoxă din eparhia Mitropoliei noastre, aflată acum sub puterea militară a armatelor împărăției germane, nu putea fi făcută decît cu consimțămîntul și știrea mea ceea ce nu s-a întîmplat ?

Dacă slujirea bulgărească era legitimă numai în cuprinsul Bisericii bulgărești, ca biserică recunoscută cu închinare ortodoxă și învoită în eparhia acestei Sfintei Mitropolii, iar orice intrare oficială în celelalte Biserici ale jurisdicțiunii Mitropoliei mele este un fapt neînvoit de legiurile Bisericii Ortodoxe, față de care eu nu pot să trec acum.

Rog binevoii a ști, Domnule Guvernator, că din partea armatei bulgărești a venit la Mitropolie, pentru prima dată, înaintea mea, un ofițer reprezentant, care mi-a comunicat vestea că generalul armatei bulgărești s-a hotărît să facă două Tedeumuri pentru familia regală a Bulgariei în Catedrala Sfintei noastre Mitropolii, ceea ce noi nu am putut admite. Dar a treia zi mi-a venit a doua oară același ofițer, care apoi mi-a adus și-o adresă scrisă, avînd semnătura generalului Tantilov. Prin această adresă mi se declara că ei «au decis» să officieze două slujbe religioase în Catedrala Ortodoxă Mitropolitană. Deci, întrucît reclamau că «ei au decis», înseamnă că se prezentau cu forța și înaintea Bisericii și, în urma acestui fapt nu cereau consimțirea ci pur și simplu comunicau ce aveau de făcut și cereau să li se pună la dispozițiune cele necesare pentru slujirea religioasă. Firește, eu Mitropolitul locului, nu puteam să mă opun cînd forța celor ce veneau cu forța și cu afirmarea că «au decis».

Dar înaintea Dumneavoastră, Domnule Guvernator, țin să protestez cu toată bunacuviință că, după cum se vede din adresa mai sus arătată nici Biserica nu este scutită de rigorile războiului, pe cînd ea este simplu lăcaș de închinare al conștiinței creștine și nu organ politic ieșit din mîna oamenilor și a Statelor.

Conștiința creștină rămâne și cu cel învinși. El respiră și se ușurează de durerile lor prin organele așezate de Dumnezeu pe pământ și în numele acestor învinși vin eu, păstorul duhovnicesc al lor cu cuvîntul meu canonic și religios de protest, vin înaintea Dumneavoastră, pentru a vă ruga cu toată insistența să binevoîți a face să fie respectat lăcașul dumnezeiesc în care trăiește printre ei sufletul strămoșilor și al celor căzuți pe cîmpiile de sînge.

Ziua anunțată prin adresa de mai sus a D-lui General Tantilov este fixată pentru marți 27 Februarie a.c. pentru care vă și rugăm a da cuvenitele ordine de revocare. El au biserica lor proprie în București și se pot duce să-și facă acolo serviciile lor religioase.

Vă rog cu tot dinadinsul, Domnule Guvernator, să faceți ca acest popor să nu mai fie încărcat și cu alte dureri, prea mari peste cele pe care le are deja și care prin mine, Păstorul său cel duhovnicesc, strigă cu tăria morală a sufletului, contra faptului material, care se impune cu de-a sila din partea armatei bulgărești.

Konon
Mitropolitul primat al României»³.
prof. IORGU IVAN

PERSONALITATEA CUVIOSULUI DIONISIE SMERITUL ȘI O MODALITATE A CANONIZĂRII LUI

I. Preliminarii indispensabile ale dezbaterii.

Deoarece activitatea marelui tomitan a fost controversată în epocă și în posteritate și datorită anonimatului în care s-a învăluit, sintem nevoiți să precizăm următoarele elemente devenite — după opinia noastră — certitudini :

1. Dionisie Smeritul a fost reprezentantul politicii bisericești și al teologiei bizantine la Roma ;

2. În situația de străin printre apuseni nu și-a putut exprima convingerile divergente decît sub pseudonim ;

3. Dată fiind puținătatea documentelor temei, se impun cercetări la fața locului (la Biblioteca Vatican și la biserica Sfînta Anastasia din Roma) de către cunoscători formați, pentru identificarea a noi urme istorice ;

3. Dacă Mitropolitul Primat Konon Arănescu Donici (14 februarie 1912 — 31 Decembrie 1918 ; † 7 august 1922) n-ar fi avut slăbiciunea să-și pună semnătura pe apelul adresat de către oamenii politici filogermani rămași în teritoriul ocupat, ostașilor români retrași în Moldova, indemnîndu-i să înceteze de a mai lupta împotriva armatei germane, socotind inutile sacrificiile ce se mai fac — el ar fi rămas în prețuirea românilor ca un ierarh vrednic, fiindcă în general el și-a îndeplinit îndatoririle ce-i reveneau, stînd alături de populația rămasă sub ocupație, mîngîind-o în necazurile și umilînțele pe care le suporta și păstrînd cu hotărîre, în numele ei, atunci cînd nu i se respectau Drepturile ocrotite prin Convenții internaționale.

Mitropolitul Konon a fost un ierarh cu aleasă pregătire teologică. Biblioteca sa personală întîi prin bogăția colecțiilor și lucrărilor științifice pe care le conținea și apoi prin constatarea că aceste lucrări erau cercetate și adnotate de posesorul lor. Pregătirea sa aleasă se desprinde și din cuvîntările și discuțiile cu care a participat la lucrările Sffntului Sinod.

4. Învățatul străromân este și autor al **Corpusului pseudoareopagitic**;

5. Cel mai potrivit nume al lui, după toate criteriile religioase, culturale și naționale, este acela de **Dionisie Areopagitul și Smeritul** (Exiguul), impus în circulație în două etape.

II. Numele lui aghlografic.

Pînă acum este cunoscut sub următoarele nume: Dionisius (majoritatea manuscriselor medievale prezentînd această formă simplificată) Exiguus, Dionigi il Piccolo, Denys le Petit, Dionisie cel Mic, Dionisie Scitul, Dionsie Tomitanul, Dionisie Românul¹, Dionisie Tătarul², Dionisie cel Mărunt³.

Forma **Exiguul** este o redare hibridă în românește a originalului care — în accepție apuseană — perpetuează sensul de puținătate fizică. La purtătorul lui însă, ea a însemnat putere lăuntrică, duhovnicească. Pröhunțarea acestei forme creează dificultăți de accentuare chiar intelectualilor. Adoptarea ei în românește menține în discuția areopagitică un al cincilea Dionisie, pe lângă cei patru importanți de mai înainte: Dionisie Areopagitul (atestat de **Faptele Apostolilor**, de **Constituțiile apostolice** și de Eusebiu al Cezareii), Dionisie cel Mare, Dionisie al Corintului și Dionisie Pseudo-Areopagitul (numit uneori și Dionisie Misticul). Dificultățile se micșorează cînd forma aceasta (redată în românește **Smeritul**) se unește cu numele de autoritate biblică al lui Dionisie Areopagitul.

Forma **Dionisie cel Mic** și derivatele ei devin acum o negare a adevărului științific. Astăzi se dovedește că smeritul învățat tomitan din Roma a fost în realitate un gînditor și un enciclopedist, superior lui Casiodor, lui Boețiu, lui Benedict de Nursia, care i-au fost debitori din unele puncte de vedere. Numai situația de străin printre apuseni a împiedicat să se bucure și el de titlul de **ctitor al Evului Mediu**, acordat în optică romanocentrică, iluștrilor săi contemporani⁴.

Forma: **Scitul** nu ne reprezintă în mod real și complet în istorie.

Aspectul **Tomitanul** al numelui în discuție devine insuficient, pentru caracterul lui local. În realitate, Cuviosul Dionisie Smeritul se dovedește învățatul cel mai mare din perioada străromână a culturii noastre. În foarte scurt timp, noi cercetări apusene de arhivă (din care să nu se excludă legăturile Romei cu Galia în veacul al VI-lea) ar putea să facă

1. Dr. Al. L. Tăutu, *Dionisie Românul*. O podoabă a Bisericii noastre strămoșești, ediția a II-a revăzută, Roma, 1967 (tiraj nou, cu alt format, 1978), *passim*.

2. Episcopul Chesarie, *Prelață la Mineiul pe decembrie*, Rimnic, 1779; cf. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Preocupări patristice în literatura teologică românească*, în «Studii teologice», XXIII (1971), nr. 5—6, p. 318.

3. Gerard din Cenad, *Armonia lumii sau tîlmăcite a cîntării celor trei coconi către Isingrim Dascălul*. Studiu introductiv, selecție, traducere și comentarii de Radu. Constantinescu. Cuvînt-înainte de Răzvan Theodorescu, București, 1984, p. 197; nota 46.

4. Pr. dr. Gheorghe I. Drăgulin, *Un fiu de mare țaimă al Arhiepiscopiei Tomisului din veacul al VI-lea. Ia. Roma*, în «Glasul Bisericii», XLV (1986), nr. 3, p. 79.

din acest nume un al doilea **sfânt național străromân prin excelență**, alături de acela al Apostolului Andrei, mândria poporului nostru în istorie.

Forma **Românul** este de asemenea nesatisfăcătoare, de vreme ce atunci s-ar putea vorbi mai propriu de străromâni. O scrupulozitate luminată de simț istoric impune o pendulare între aceștia și daco-romani. Altă cauză care înlătură forma de mai sus este o preponderență a elementului național (lumesc) asupra celui religios (bisericesc). În cazul nostru, al românilor, o canonizare de tip rusesc este insuficientă. Mai mari decît virtuțile exterioare: **viteaz, cel Cumplit, cel Bătrîn** etc. sînt acelea de biruință lăuntrică și mai ales asupra ta însuși. Să fii dotat în mod excepțional, să fii solicitat în epocă, să fii situat la o treaptă superioară în piramida culturii și tu nici măcar să nu-ți semnezi genialele opere, această denotă un ideal duhovnicesc realizat la un nivel deosebit. Și se cuvine să ținem la această noblețe spirituală, de o valoare neajunsă de alte motivații umane. Strădaniile neconținute de disciplinare a ființei prin invocarea și colaborarea cu Harul dumnezeiesc nu pot fi înlocuite cu realizări culturale, civice și de nici o altă natură.

În lumina acestor premise, numele Cuviosului Dionisie trebuie să fie nedespărțit de calificativul, unic în aghiografia creștină, de **Smeritul**. Aceasta vorbește de **Sihastrul, de Tăcutul, de Milostivul, de Colibașul, de Postitorul, de Dascălul, de Iluminătorul, de Făcătorul de minuni**, dar nu de **Smeritul**. Biruința duhovnicească în viața de credință prin această inefabilă virtute este nu numai o realizare ideală, dar și o dovadă că purtătorul ei vine din sînul unei Biserici în care Evanghelia a rodit echilibrat, perpetuu și integral.

Nici denumirile de **cel Nou, de Dascălul, de Preainvățatul** etc. nu au relevanța formei **Smeritul**. Mai mult decît ele, aceasta din urmă poate și trebuie să fie însoțită cu alt adjectiv: **Areopagitul**.

Oricît discredit ar putea semăna în anumite spirite de teologi mentalitatea protestantă care agită problema pseudonimiei autorului (în realitate ea fiind un simplu artificiu literar), numele **Areopagitul** poartă cu el o nemărginită glorie și de asemenea o venerabilă tradiție creștină. Alături de paginile biblice, posteritatea Capadocienilor, experiențele unui Evagrie Ponticul, învățăturile unui Nil Ascetul se perpetuează în istoria spiritualității creștine prin sinteza areopagitică. Și aceasta — în fața altei sinteze, păgîne, realizată și susținută agresiv îndeosebi de Proclu Liciianul.

O dată cu dotarea naturală a autorului sintezei, valoarea ei indică preocupările unei societăți creștine care, evitînd extremele organizării umane exterioare și creația culturală cu orice preț, s-a aplecat asupra ei însăși căutînd să se autodepășească din hotarele creaturalului. Oare Pseudo-Areopagitul nu se dă drept un ucenic al convertitului Apostol al Neamurilor, răpit în duh pînă la al treilea cer și al primului Episcop al Atenei filosofilor? **Numele unui sfânt trebuie să evidențieze posibilitățile religioase ale idealului creștin și abia prin aceasta, amintirea locului sau neamului care l-a zămislit după trup. Sinteza ilustrului anonim mai arată vechime, echilibru, creștere organică, dreaptă-credință, înțelepciune. Poate de aceea, spre a se acoperi cu amintitele virtuți și**

glorie creștină, anumite nații s-au străduit în trecut să revendice obirșia etnică a autorului ei. Se citează o adevărată cavalcadă medievală a pretențiilor că văzătorul tainelor cerești ar proveni din neamul lor. De aceea Pseudo-Dionisie a fost socotit pe rînd grec, gal, sirian, georgian, armean etc. Există chiar autori care fac din el primul episcop al cutărui oraș din... Egipt. Vin apoi atîtea capitale, mănăstiri, biserici care se mîndresc cu părți din moaștele lui sau că s-au întemeiat prin strădaniile ucenicilor Areopagitului⁵.

Pronia divină a voit însă, prin tainica ei lucrare în istorie, ca toate aceste valori creștine și vrednicii patristice să aparțină tezaurului tradițional al Bisericii Ortodoxe Române printr-unul dintre cei mai controversați, în logică umană, fii ai ei. Dacă Ortodoxia noastră ar pierde prilejul de a rotunji în numele noului sfînt și apelativul **Areopagitul**, ea ar renunța în mod vinovat — după părerea noastră — la un mileniu de glorie rîvnită de atîtea popoare; în acest caz, Cuviosul Dionisie Smeritul devine un sfînt modern, fără aureola genialității și a tainei, abia salvat de sub «șenilele» criticismului protestant sau ale scepticismului romanocentric. Legătura dintre un străromân care ne reprezintă în largul ecumenității europene, de la mijlocul veacului al V-lea pînă astăzi ar fi ruptă.

Pe de altă parte, formula pentru care pledăm împiedică o eventuală revendicare a Cuviosului Dionisie Smeritul de către italienii catolici și de către românii greco-catolici.

În concluzie, credem că numele adecvat și complet (întrunind toate aspectele problemei: istoric, cultural, de glorie națională, de notorietate științifică etc.) este următorul: **CUVIOSUL DIONISIE AREOPAGITUL ȘI SMERITUL (EXIGUUL)**. Asupra celor două etape de impunere a lui, vezi punctul VIII.

Întru susținerea identității de mai sus poate că ar trebui să precizăm că hotărîrea acestei canonicizări ne-a surprins cu o lucrare neterminată în care se propun suficiente argumente — credem noi — pentru dovedirea identității Smeritului cu Pseudo-Areopagitul.

III. Cîteva date biografice esențiale.

Ceea ce numai se bănuia odinioară este astăzi pe cale să devină certitudine, anume că inițiatorul cronologiei creștine a fost multă vreme profesor. Se conchide aceasta din opera lui Pseudo-Chesarie, care — am demonstrat — tot lui îi aparține⁶. O astfel de ipoteză explică utilizarea autorului în marile legături intercreștine ale unei epoci foarte tulburi, intern și extern. Dacă tratatele pseudo-areopagitice îi aparțin cu adevărat, situația arată tot un spirit cultivat neîntrerupt de-a lungul vieții. Conjunctura epocii i-a dat curajul și prestanța să combată, fie și

5. Raymond J. Loeneertz, O.P., *La légende parisienne de S. Denys l'Aréopagite. Sa genèse et son premier témoin*, în «Analecta Bollandiana», LXIX (1951), fasc. I și II, p. 217—237.

6. Pr. dr. Gheorghe I. Drăgulin și Prof. Mariana Gh. Drăgulin, *O operă necunoscută a lui Dionisie: Exiguul*, în «Astra», Brașov, 1989, nr. 4 (210), p. 12.

voalat, pe Proclu Liciianul și întreaga mentalitate misterioasă a înaltei societăți apusene de la începutul veacului al VI-lea.

Nu a putut sta de o parte în dubla alegere pontificală de atunci, ci a contribuit la lămurirea sensului evenimentelor prin explicarea tradițiilor răsăritene în materie și prin editarea canoanelor ecumenice, dar și a decretelor papale. Specialitatea aceasta îl ajuta și să arate injustețea anatematizării unui patriarh ecumenic fără concursul sinodal îndătinat.

Întru stingerea schismei acachiene (dintre Roma și Constantinopol) el a dezvoltat o teologie patristică ireproșabilă în domeniul hristologic, trinitar și haritologic. Însotirea confrăților săi «sciți» în peregrinarea lor strict calcedoniană prin atâtea laturi ale creștinătății de atunci poate fi interpretată și ca o contrapunere orientală la vederile augustiniene dominante în Apus. Dionisie Tomitanul citează deschis pe Fericitul Augustin, iar ucenicul roman al acestuia, filosoful Boețiu, îi datorează sigur enorm, din punct de vedere teologic ortodox⁷.

Și prin știința calendaristicii a contribuit la împăcarea și unitatea celor două părți ale creștinătății, în dispută de aproape două veacuri pe tema stabilirii serbării Paștelui. Transpunerea aghiografiei răsăritene (astăzi i se atribuie cu insistență creații proprii) face parte din aceeași preocupare a păstrării și a propagării credinței ortodoxe. Sfârșitul activității i-a fost asemenea cu începutul: a murit după apreciate strădanii didactice la Academia Monahală de la Vivarium. Mai mult: și-a încheiat viața ca profesor consultant, de vreme ce atîția nobili și abazi îl căutau, ca și celebrul Diacon Rustic, editorul canoanelor de la Efes și de la Calcedon.

Contemplația—stil Nil Ascetul, care i-a caracterizat viața, — a devenit în această etapă singura rațiune a existenței bătrînului învățat, surprins oarecum de noile transformări politico-sociale ale lumii⁸.

IV. Poziția ierarhică a slujirii lui.

Putem afirma sigur că a fost ieromonah. Când își arată recunoștința față de parohul de la Sfînta Anastasia, Iulian, el îl laudă astfel: «cine dintre străinii în trecere, **slujitorii** ai lui Hristos, nu este primit cu căldură ca oaspete al vostru?». Celor de aceeași treaptă sacerdotală — precum abatele Pastor — li se adresează cu apelativul «frate», dar superiorilor, cu deferență: «părinle episcop Petru». Pentru el, viitorul antipapă era «fratele Laurențiu», care se știe că a fost protoiereu. Contemporanii l-au caracterizat pe marele tomitan ca fiind feciorelnic, deși vedea zilnic soțiile altora. Un astfel de contact cotidian cu oamenii de toate vîrstele și sexele îl are numai slujitorul la altarul bisericii unei parohii.

Despre el și despre omonimul său, Dionisie Pseudo-Areopagitul, se știe sigur că au avut un sentiment religios existențial, firesc în cazul unui cleric de vocație.

7. P. dr. Viktor Schurr C. ss. R., *Die Trinitätslehre des Boethius im Lichte der «skythischen Kontroversen»*, Paderborn, 1935, p. 198 și urm.

8. Dr. Al. L. Tăutu, *op. cit.*, p. 25.

V. Cinstirea contemporanilor.

Aceasta poate fi dedusă îndeosebi din prietenia cu oamenii din lumea Bisericii și îndeosebi cu călugării. Mai mulți abați l-au solicitat să transpună în lalinește pilde răsăritene de înaltă trăire monahală. Astăzi putem dovedi sigur legătura Scitului nostru cu Sfântul Benedict de Nursia, ba — poate — și cu arhiepiscopul Cezar de Arles.

Din înalta societate romană l-au cinstit și fiicele patriciului Simah, Proba și Gala. Celei dintii îi închină drept mîngîiere în doliul familiei pe care l-a trăit **Viața Sfântului Pahomie**. Cu ele era înrudit și ilustrul Casiodor, demnitarul lui Teodoric și în urmă monah profesor la Vivarium. De la acesta a rămas, unică în felul ei, cunoscuta caracterizare: «Mai produce și azi Biserica Universală oameni iluștri, strălucitori prin podoaba învățăturilor sănătoase. Așa a fost în zilele noastre călugărul Dionisie, scit de neam, dar cu moravuri întru totul romane, foarte învățat în amîndouă limbile, dovedind prin faptele lui omenia culeasă din cărțile Domnului. A cercetat cu atîta rîvnă **Sfintele Scripturi și le cunoștea** alît de bine încît despre orice l-ai fi întrebat avea numaidecît răspunsul potrivit. A predat dialectica împreună cu mine și cu ajutorul lui Dumnezeu a petrecut mulți ani din viața lui în gloriosul templu al magisteriului. Sînt stînjenit că trebuie să spun despre coleg ceea ce în mine nu pot afla. Căci în el sălășluia multă înțelepciune unită cu simplitate, învălătură unită cu smerenie, arta de a vorbi unită cu moderație și totuși el nu se socotea a fi mai mult decît cel din urmă slujitor, deși, fără îndoială, era vrednic de societatea regilor. Mijlocească pentru noi, el care obișnuia să se roage împreună cu noi, ca să putem fi ajutați acum de meritele lui, cu ale cărui rugăciuni eram întăriți odinioară pe pămînt!

Rugat de episcopul Ștefan al cetății Salona, cum era simplu și învățat, a tradus din grecește cu lumina elocvenței sale canoanele bisericești, conforme purtărilor sale, întrebuintate azi cu atîta popularitate de Biserica Romană. Trebuie să le citim și pe acestea cu multă sîrquință, ca să nu părem că ignorăm în mod vinovat reguli bisericești atît de importante. Multe alte lucruri de folos nevoilor ecleziastice a mai tradus el din grecește în latinește. Se distingea printr-o ușurință alît de mare a limbilor latină și greacă, încît orice carte grecească lua în mîna o citea pe latinește fără nici o poticnire; tot așa și pe cele latinești le citea în grecește, încît credeai că lucrarea e scrisă în limba care ieșea din gura lui cu o repeziciune neîntreruptă.

Ar fi lung să povestesc totul despre acest om, care între celelalte virtuți o avea și pe aceasta în mod special că, deși se dăruise cu totul lui Dumnezeu, nu disprețuia participările la întîlnirea cu oamenii din lume. Era de o rară curăție, deși vedea zilnic femeile altora; blind, cu toate că avea firea tumultuoasă a celor mînioși. Vârșea lacrimi de durere cînd auzea vorbe necuviincioase în mijlocul veseliei; postea, fără să învinovățească pe alții că mîncă. Participa bucuros la petreceri, pentru ca între bucate trupești să împartă cu plăcere bogății sufletești. Dacă gusta din cînd în cînd, mîncă puțin și feluri obișnuite. Socotește ca cel mai înalt grad al înfrînării să fii în mijlocul plăcerilor omenești și să păstrezi totuși măsura cumpătului.

Dar ca să enumăr toate virtuțile lui intelectuale (voi spune cu o laudă sinceră și adevărată: era un dreptcredincios convins, atașat în chip statornic datinilor strămoșești, și tot ce putea căuta cineva la alții citind, afla în mod strălucit în știința lui. Unii răutăcioși încearcă să umbrească în chip calomnios numele lui slăvit, pentru a-și putea scuza întrucitva erorile proprii. Dar acela, izbăvit acum de răutatea veacului nostru, cu ajutorul lui Dumnezeu este primit în pacea Bisericii și sîntem siguri că are parte de societatea slujitorilor Lui»⁹.

Mențiunea existenței unor calomnii pe seama părintelui cronologiei creștine nu trebuie să neliniștească pe nimeni. Ele sînt firești deosebiri între învățați provenind din peisaje teologice și canonice diferite. Să se observe mai apoi în context că este vorba de «știința lui» față de care unii au opus păreri de altă tradiție. Elogiul citat este scris aproape după două decenii de la moartea cuviosului. În el se amintește dimpotrivă de credința dreptslăvitoare a acestuia și de cunoașterea desăvîrșită a **Sfintei Scripturi** pe care o dovedea. În afară de știință, smerenia și podvigul rugăciunii erau atît de obișnuite încît își dobîndise «merite» la Dumnezeu prin ele. **Autorul chiar îl invocă**, asemenea unui sfînt recunoscut, să mijlocească și pentru izbăvirea lui. Se dăruise cu totul voii Atotîitorului și prin alte virtuți: feciorie, blîndețe, înfrînare. De aceea Casiodor conchide: «sîntem siguri că are parte de societatea robilor lui Dumnezeu».

VI. Renumele sfințeniei lui în istorie

O dată cu trecerea timpului, faima învățatului se mărește, apropiindu-se de aceea a pseudonimului său «grăitorul de Dumnezeu și marele sfînt Dionisie Areopagitul» (Sfîntul Maxim Mărturisitorul). Următoarele caracterizări vorbesc de la sine: «Dacă mi s-ar cere părerea despre Dionisie Smeritul, eu sînt convins că sub numele și haina lui modestă se ascunde un mare geniu, «expert în aproape toate științele...»; cu bun temei îl putem socoti un **«alt Ieronim al veacului său»** (Dom Ambrosius Amelli, O.S.B.). **«Un bărbat cu totul ales»**, îl caracterizează Fr. Maassen, pentru ca alți istorici să prețuiască mai mult posibilitățile lui intelectuale: **«Dionisie era un teolog și un savant»** (Pr. Prof. I. G. Coman). **«Chip aureolat de genialitate și sfințenie»**, căruia i s-ar cuveni -- fie și «post mortem» -- titlul de «ctitor al Evului Mediu» (Pr. Dr. Gheorghe I. Drăgulin). Aceeași convingere o are și I.P.S. Mitropolit Dr. Nestor Vornicescu, de vreme ce în volumul **Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești**, București, 1987, a inițial ca chipul Cuviosului Dionisie Smeritul să poarte aureolă. Această icoană tălmăcește în cuvinte convingerea altui învățat din veacul trecut, după care ieromonahul nostru **«a murit în mireasma sfințeniei pe la anul 540»** (Dom Remy Ceillier).

9. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, p. 277.

VII. Data de pomenire a creatorului cronologiei creștine.

Nu poate fi decît aceea a patronului ales de el, adică 3 octombrie rezervată amintirii cu laude a Sfinților Dionisie Areopagitul, Dionisie al Alexandriei etc. Tradiția aceasta trebuie să fie menținută neabătut și pentru necesitatea identificării Pseudo-Areopagitului cu Dionisie Smeritul, care mai cere oarecare timp pentru încheierea demonstrației.

VIII. Modalitatea introducerii în calendar și în cultul bisericesc.

Acțiunea aceasta întîmpină dificultăți în comparație cu înscrierea unui alt sfînt nou în calendar, deoarece la ea trebuie să se realizeze treptat contopirea cultului Cuviosului Dionisie Smeritul cu acela existent al Sfîntului Dionisie Areopagitul.

Primul este «cuvios», iar al doilea «ierarh» și «mucenic». Greutate se micșorează însă dacă se ia în considerație curăția vieții, cultura și înțelepciunea de care amîndoi au dat dovadă, năzuința lor recunoscută spre cele cerești. În rînduiala cultică și Areopagitul e considerat uneori «cuvios» (monah).

Dacă este așa, problema cinstirii lor privește întîi **opera pseudonimică** și în al doilea rînd pe **autorul lor real**.

În mod practic, rînduiala de pomenire a Areopagitului rămîne întregă, deoarece este cunoscută pretutindeni pînă la nivelul unui mit. În ea se amintește că ierarhul a trăit în ultimii ani ai apostolilor, participînd la pogribania Maicii Domnului de la Ierusalim. Fiind convertit de către Sfîntul Pavel, cel răpit pînă la al treilea cer, și apoi ucenic al episcopului Ierotei al Atenei, el a putut cunoaște în mod exemplar tainele credinței, cu deosebire rînduielile treptelor îngeresti și acelea ale ierarhiei bisericești. Este și modelul prin excelență al asocierii înțelepciunii elenice cu adevărul Revelației. A propovăduit învățătura îndumnezeirii și a realizat-o în viața-i personală. S-a spus uneori cu o superficială suficiență că «una dintre ciudățeniile istoriei o constituie canonizarea **Areopagiticilor**», opere anonime și apocrife»¹⁰. Se cuvine să-i amintim înseși cuvintele pline de observație psihologică ale Areopagitului din **Epistola a IX-a**: «Partea nepătimașă a sufletului este menită contemplărilor simple și interioare ale chipurilor deiforme, în timp ce partea pătimașă a lui slujește împreună și se înalță la relațiile cele mai dumnezeiești prin imaginile create ale simbolurilor prefigurative». Prin urmare, scenariul acesta tradițional rămîne intact, prin el fiind legați de întreaga Ortodoxie, îndeosebi greacă.

Partea **personajului istoric** poate consta din introducerea în cea de mai înainte a unui al doilea tropar și a unui al doilea condac în care să se laude viața de credință a Cuviosului Dionisie Smeritul. Totodată urmează ca **Sinaxarul** existent să fie adnotat în același sens. Consemnarea poate consta din cîteva rînduri, adăugate în notă și anume acolo unde se face descrierea iconografică a episcopului Dionisie Areopagitul din care trebuie să reiasă că sub acest nume de împrumut din epoca apostolică se ascunde un teolog real, trăitor însă la începutul veacului

10. Victor Kernbach, *Biserica în involuție*, București, 1982, p. 439.

al VI-lea: Făcîndu-se deosebire între Dionisie Areopagitul, episcopul Atenei și al Parisului, și Dionisie Pseudo-Areopagitul sau Mistical, astăzi se știe cu certitudine că **Dionisie Smeritul s-a născut în Dobrogea, a studiat la Constantinopol și a murit la Roma**, după o viață de mare credință și de creație culturală-creștină. O trimitere bibliografică poate suplini alte amănunte ale biografiei sale. Dacă se preferă această modalitate a adnotării, se întrebuiința enumerarea aghiografică obișnuită: «Tot astăzi facem pomenirea Cuviosului Părintelui nostru Dionisie Smeritul din Tomis, cunoscut uneori și sub denumirea de Dionsie Areopagitul, episcopul Atenei». Pentru amănuntele tipiconale ale slujbei lui se face trimitere la acelea ale omonimului de la 3 octombrie.

După o primă etapă, **festivă**, definitivarea aghiografică și cultică se poate face în **mod tacit**, în forma completă: **Cuviosul Dionisie Areopagitul și Smeritul** (Exiguul). Tot așa s-a procedat, la tipărirea noilor cărți de slujbă, și în alt caz, anume cînd s-a schimbat în **Crez** și s-a statornicit actuala formă **Ponțiu Pilat**.

IX. Locul Cuviosului Dionisie Areopagitul și Smeritul (Exiguul) în cultul Bisericii noastre.

Am mai amintit că este posibil ca viitorul să rezerve marelui tomitan rolul de sfînt național prin excelență, așa cum Sfîntul Andrei îl are pe acela de Apostol al Scîției. Noi documente, interpretări și impresii, făcute la fața locului de către cunoscători — vor duce la acest rezultat.

Dacă este așa, ziua din calendar cu slujba presupusului episcop al Atenei și al Parisului trebuie prevăzută cu cruce neagră. Desigur că figura Cuviosului Dionisie Scitul nu va fi populară, fiindcă nu s-a nevoit în pustie și nu a făcut minuni cotidiene cunoscute pînă astăzi. Totuși minunată este însă contribuția lui la împăcarea pascală, în tradiția alexandrină, dintre Apusul și Răsăritul creștin contemporan lui, în dispută de veacuri. Mai înainte de aceasta, transformarea învățăturilor neoplatonice genial structurale de către Proclu Licilianul este iarăși o minune pe care nu a putut-o face nimeni de decenii înaintea lui și chiar de veacuri. Poate că însuși cazul vieții acestui consilier pontifical, total îmbrăcat în veșmintele jertfelniciei smerite, neglijat de unii contemporani și totuși canonizat astăzi constituie o minune. Pe de altă parte, un fel de harismă a înainte-vederii poate fi identificată în **Epistola a IX-a pseudo-areopagitică** în care s-ar prevedea venirea bizantinilor eliberați în Italia.

Considerațiile de mai sus ne îngăduie să **propunem** mai întîi cultul local al marelui tomitan în Dobrogea, precum și popularizarea lui în restul Patriarhiei Române: icoane, hramuri și o mănăstire cu numele lui acolo unde s-au descoperit moaștele Sfîntilor Zotikos și cei dimpreună cu dînsul. În jurul ei s-ar cristaliza toate amintirile legate de scriitorii străromâni și de realitatea dăinuirii noastre de milenii pe aceste teritorii. Pe de altă parte, opera în românește și o **Viață** a lui, în tiraj de masă, nu mai poate întîrzia. Traducerea studiilor românești de areopagitologie într-o limbă de circulație ar avea darul să readucă în

atenția opiniei publice mondiale și figura celui marginalizat departe de locul lui de naștere. Același efect l-ar avea, în țară, și întocmirea unui volum de sărbătorire a canonizării lui. Viitoarea noastră «Colecție a scriitorilor daco-romani și străromâni» poate purta numele Cuviosului Dionisie. Pentru personalitatea sa multilaterală, cunoscută cîndva pe meridiane europene, numele ilustrului nostru compatriot se poate acorda cu cinste noului Centru Ecumenic din București.

Pe lângă cuvenita publicistică obișnuită, popularizarea Cuviosului Dionisie Areopagitul și Smeritul, pe linie mirenească, se poate face printr-o emisie de timbre și îndeosebi printr-o stradă din Constanța, care să se numească astfel.

Este timpul de asemenea ca **Istoria literaturii române**, precum și **Istoria filosofiei române**, să-i închine capitolele care i se cuvin.

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

NOI DOVEZI ALE EXISTENȚEI CREȘTINISMULUI LA TOMIS (SEC. III—VII D. HR.)

Fenomen istorico-religios de o covârșitoare importanță, creștinismul a influențat profund cultura Scythiei Minor începînd cu veacul al IV-lea, dar mai cu seamă în cele următoare.

Primele date privitoare la începuturile creștinismului la daco-romani ne sînt oferite de către scriitorii antici Tertullian¹, Origenes² și Eusebiu de Cesareea³, fără însă a avea pretenția că acestea sînt sigure și concludente. În Scythia, pe care J. Zeiller⁴ o identifica cu Dobrogea, cuvîntul Evangheliei avea să fie răspîndit de Apostolul Andrei, iar amintirea acestui predicator transpare și în unele credințe și colinde dobrogene⁵. În pofida acestor știri, care încearcă să acrediteze ideea pătrunderii creștinismului în Scythia Minor, încă din primele secole d. Hr.⁶, cercetările arheologice nu au putut face — pînă acum — în chip relevant dovada existenței în Dobrogea a vreunei comunități creștine înainte de marea persecuție a lui Dioclețian din anii 303—304.

Nici inscripția grecească descoperită la Constanța și datată în sec. al III-lea, ale cărei versuri ar constitui dovada cea mai veche a existenței creștinismului în Dobrogea⁷, nu prezintă de fapt nici o garanție în acest sens⁸. În această direcție se înscriu și o serie de studii valoroase⁹, fără însă ca prin conținutul lor să excludă posibilitatea existenței — mai cu seamă în orașele-porturi din Scythia Minor — a unor prozeliți ai

1. Adv. Iudaeos, în *Izvoare privind istoria României*, I, Buc., 1964, p. 640.

2. In Math., comment., series, 39, ad. Math., 24, 9, în *Izvoare...*, p. 717.

3. Ist. bis. III, 1 în *Izvoare...*, II, Buc., 1970, p. 15.

4. J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provinces de l'Empire Romain*, Paris, 1918, p. 28—30.

5. I. Rămureanu, în B.O.R., XCII, 1974, nr. 7—8, p. 957—979; Șt. Nicolae, în *De la Dunăre la Mare*, Galați, 1977, p. 24—25.

6. A. Velcu, *Contribuții la studiul creștinismului daco-roman*, Buc., 1936, p. 20; I. Popescu-Spineni, *Vechimea creștinismului la Români*, Buc., 1934; contra vezi C. Daicovicu, *Există monumente creștine în Dacia Traiană din sec. II—III e.n.?*, în *Dacica*, Cluj, p. 505—516.

7. I. Barnea, în *Dacia*, NS, I, 1957, p. 276.

8. J. L. Robert, B.E., în REG, LXXII, 1959, p. 211.

noii credințe în perioada de timp anterioară veacului al IV-lea, fiind bine cunoscute legăturile multiple ale orașelor vest-pontice cu regiunile Orientului (Asia Mică, Egipt, Siria)¹⁰, unde creștinismul se răspândise încă din timpurile apostolice.

Creștinarea populației daco-romane, așa cum s-a mai subliniat¹¹, a fost un fenomen care s-a petrecut în timp, nicidecum printr-o politică de convertire în masă impusă de anumiți conducători, noua religie fiind propovăduită de misionari, cum a fost cazul Scythiei Minor. Acest fenomen a fost facilitat de asemenea de contactele intense și permanente dintre populațiile de pe ambele maluri ale Dunării.

Se pare chiar că viața religioasă a Scythiei Minor nu a fost străină de anumite conflicte, care s-au manifestat în perioada de trecere de la păgînism la monoteismul creștin. Astfel, referindu-ne numai la metropola tomitană, descoperirea din 1962, care a scos la iveală un depozit de sculpturi votive, constituit din 24 de piese, este o expresie a animozităților și luptelor religioase existente la Tomis în acest răstimp¹². Perioada de tranziție de la păgînism la creștinism a fost marcată de prezența la Tomis ca și în întreaga Dobroge, a cultelor de «mistere»¹³, care au avut un rol fertilizator în înțelegerea și propagarea noii credințe.

Existența unor creștini sau a unor comunități creștine în Dacia sau Scythia reprezintă, așa cum afirma V. Pârvan, o «necesitate logică obiectivă»¹⁴, chiar dacă pînă acum prezența unor monumente creștine timpurii a fost contestată, controversată¹⁵ sau admisă!

La Tomis monumentele și simbolurile creștine databile în sec. III d. Hr. sînt rare, aceasta neînsemnînd că, cel puțin pentru secolul amintit, aici nu au existat creștini locali, sau veniți din Orientul creștin¹⁶. Raritatea urmelor și vestigiilor creștine în această perioadă de timp poate fi pusă în legătură atît cu persecuțiile la care noua religie a fost supusă de la început și pînă la oficializare, cit și cu modul de viață al creștinilor, care nu se diferenția prea mult de cel al păgînilor în primele secole d. Hr. O analogie în acest sens ne-o oferă Grecia, unde urmele creștine se cunosc încă din sec. I d. Hr., totuși creștinismul nu se manifestă plenar pînă la începutul sec. IV¹⁷. Vom vedea însă că nici la

9. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Buc., 1911; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, Buc., 1967, p. 481—486; 497—517; idem, *Studii de istorie a religiilor antice*, Buc., 1969, p. 296; Em. Condu-rachi, în B.O.R., LV, 1937, p. 353; I. Barnea, în Dacia, NS, 12, 1968, p. 417 și urm.

10. Idem, în Pontica 5, 1972, p. 251 și urm.

11. M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, Buc., 1969, p. 478—479; I. Barnea, *Les monuments paleochretiennes de Roumanie*, Roma, 1977, p. 23—24.

12. V. Canarache, A. Aricescu, *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 1963, p. 11 și urm.; G. Bordenache, în St. Cl., 6, 1964, p. 155—178; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 2307 presupune «că ne găsim înaintea unui episod caracteristic de război civil».

13. Pentru Isis și Harpocrate la Tomis vezi *ibidem* p. 60—82; pentru Chnobijs vezi gama gnostică ophită de la Tomis: R. Ocheșeanu în Pontica 4, 1971, p. 303—308; pentru Bes Pantheon vezi N. Vlassa, în AMN, 17, 1980, p. 483—493.

14. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 74.

15. C. Daicovicu, *op. cit.*, p. 505—517.

16. C. Chera, V. Lungu, în Pontica 17, 1984, p. 128—129.

17. D. Pallas, în *Cahiers archéologiques*, XIV, Paris, 1975, p. 19 apud. I. Barnea, *Îndrumător pastoral*, I, Alba Iulia, 1977, p. 107 și N. Dănilă în BOR, nr. 7—8, 1982, p. 731.

Tomis nu lipsesc cu desăvârșire monumentele creștine databile în sec. III d. Hr. Din două complexe funerare ale unei necropole tomitane au fost recuperate două opaițe, unul avînd figurată pe disc imaginea a doi pești suprapuși, fig.1, reprezentînd, credem, imaginea simbolică a lui Hristos¹⁸, celălalt avînd imprimat din tipar, pe fund, o «cruce monogrammatică» care se repetă de trei ori (fig. 2). Primul opaiț se datează după analogii și contextul arheologic în ultimul sfert al sec. III d. Hr. Acest simbol, unul din cele mai vechi și importante, îl întîlnim alît în frescele cimitirelor, cît și pe geme, opaițe etc. În România apare pe monumente din cele mai diferite și tuturor li s-a atribuit un caracter creștin¹⁹. Studii mai noi arată însă că nu orice reprezentare a peștelui poate fi socotită creștină, ci doar acelea însoțite de semne specifice (cruce Hrismon etc.)²⁰.

Opaițul cu cele trei «cruce monogrammaticae» este foarte important și frapează mai ales prin datarea sa destul de timpurie. Interesul său crește însă, deoarece semnele creștine de pe baza sa incită și la o interpretare legată de învățătura creștină, în sensul că cele trei semne ar putea reprezenta Sfînta Treime. Acesta n-ar fi singurul exemplu în care simbolismul vine să exprime în religia creștină anumite concepte teologice (vezi MIX — Maria naște pe Hristos). Această interpretare poate fi verosimilă dacă ne gîndim că dogma amintită era deja elaborată în sec. I d. Hr.²¹, deși definitiv consfințită la Sinodul II Ecumenic de la Constantinopol din anul 381.

În literatura de specialitate nu cunoaștem, cel puțin din investigațiile noastre, decît un singur caz în care crucea monogrammatică să apară reprezentată de trei ori. Este vorba de o inscripție de la Iropaea, pe care la începutul și sfîrșitul textului apar cîte trei cruce monogrammatice²². Este posibil ca numărul de trei al semnelor amintite, atît pe opaițul din Tomis cît și pe inscripția de la Tropaea să nu fie lipsite de o anumită semnificație, legîndu-se tocmai de dogma consubstanțialității. Pentru țara noastră, în privința semnelor de pe opaițul tomitan, o bună analogie poate fi stabilită cu exemplarul de la Gornea, datat în sec. III d. Hr. și care are pe fund o cruce monogrammatică însoțită de literele : I; A; Q²³.

Stadiul actual al descoperirilor și cercetărilor în domeniul arheologiei creștine fac revolut studiul lui Max Sulzberger, în care se conchidea că semnul crucii simple sau monogrammatice, precum și monogra-

18. C. Chera, V. Lungu, *op. cit.*, p. 129, pl. 3, fig. 29, pl. 5, fig. 44.

19. Pentru simbolul peștelui ca simbol creștin, fără alte semne tipice, vezi H. Leclerque, IX YC, în *Dictionnaire...*, VII, 2, Paris, 1927, col. 1990—2086. Pentru simbolul peștelui pe monumentele din România ne rezumăm numai la Dobrogea: *Callatis* (cataramă din sec. IV) la I. Barnea, *Arta creștină în România*, I, Buc., 1979, p. 234, pl. 99/3; *Izvoarele* (ceramică fragm. din sec. IV) la V. Culică, *Antichitățile...*, p. 778, fig. 4/1; *Histria* (amforă inedită cu reprezentarea unui pește) la Em. Popescu, în *Mitropolia Banatului*, 4, XXXVII, 1987, p. 40; pentru România reținem I. Barnea, *op. cit.*, p. 50, pl. 7/2. N. Dănilă în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXIII, nr. 3, 1987, p. 78, nota 98; în text la p. 78 face o remarcă judicioasă; I. Barnea, în *Sargeția*, XVI—XVII, 1982—1983, p. 263, nr. 12; N. Dănilă, în *BOR*, nr. 7—8, 1982, p. 735, nr. 11.

20. J. Engemann, Fisch, în *Reallexikon für Antika und Christentum*, VI, Stuttgart, 1969, col. 1021—1097.

21. Matei, 28, 19.

22. A. Ferua, în *RAC*, LX, nr. 3—4, p. 216, nr. 7.

23. O. Bozu, în *Banatica*, 7, 1983, p. 227.

ma lui Hristos nu puteau să apară mai devreme de începutul sec. IV d. Hr.²⁴. Descoperirea unor monumente sau obiecte minore purtând semnul crucii pe ele, în diverse părți ale lumii, cum ar fi la Herculaneum (a doua jum. a sec. I d. Hr.)²⁵, Duras Europos, Edessa²⁶ și Palestina în sec. II—III²⁷ cit și la noi în țară la Racovița (jud. Vilcea)²⁸, Micia (Vețel — jud. Hunedoara)²⁹ și Barboși (jud. Galați)³⁰ infirmă, așa cum am arătat, încheierile lui M. Sulzberger din studiul amintit.

Și azi se încearcă contestarea caracterului creștin al unor obiecte cu semnul crucii care se datează în sec. III d. Hr., afirmându-se că nu pot avea decât un caracter pur ornamental, decorativ. Dacă lucrurile ar sta așa, într-adevăr, ar însemna să avem de-a face cu o adevărată modă în arta decorativă a vremii și că semnul crucii ar fi trebuit să apară cu o frecvență mai mare în descoperirile arheologice. Dimpotrivă, acestea sînt puține, iar caracterul creștin acordat unor piese databile în sec. III d. Hr. purtătoare a semnelor crucii, ne pare, dacă nu incontestabil, cel puțin verosimil, așa cum susțin mulți cercetători din domeniul arheologiei creștine, atât din țară³¹, cit și din străinătate³².

Baterea semnelor creștine pe monedele și medalioanele de la Tarragona (Hispania), Ticinium și Siscia (Yugoslavia)³³ nu reprezintă decât consfințirea lor oficială, ca și religia de care aceste simboluri se leagă. Pe de altă parte este greu de crezut că împăratul Constantin, care la începutul sec. IV era încă legat de păgînism³⁴ să fie inițiatorul principalelor simboluri creștine. Marea dezvoltare a cultului Sfintei Cruci în Scythia Minor are loc într-adevăr începînd cu sec. IV d. Hr. Datorită și politicii religioase a lui Constantin, apariția simbolurilor creștine în sec. II—III d. Hr. fiind sporadice datorită vexațiunilor și persecuțiilor la care creștinismul a fost supus începînd cu Nero și terminînd cu Iulian Apostatul (361—363).

De altfel, apelînd și la un argument de natură logică, cristalizarea și definitivarea oricărei dogme religioase a fost însoțită încă de la început și de o simbolistică adecvată; același fenomen a avut loc și în cazul religiei creștine³⁵.

Că la Tomis a existat o comunitate de creștini veniți din regiunile creștinate, care au polarizat în jurul lor prozeliți din rîndul populației lo-

24. A. Sulzberger, în *Byzantion*, 2, 1925. Studiul nu ne-a fost accesibil, dar vezi C. Daicovicu în *Dacia*, Cluj, p. 509 notele 15 și 16.

25. M. Guarducci, în *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung*, t. 60—61, 1953—1954, p. 224—233, fig. 95/1—2.

26. I. Barnea, în *RIR*, MCMXLIII, fasc. 1, p. 31—32.

27. P. Testini, în *Archeologia cristiana*, Roma, 1958, p. 296, fig. 106/1, la, 5.

28. N. Dănilă, în *BOR*, nr. 7—8, 1983, p. 557.

29. *Idem*, în *BOR*, nr. 7—8, 1982, p. 735.

30. I. T. Dragomir, S. Sanie, *De la Dunăre la Mare...*, p. 118, fig. 49, 51.

31. I. Barnea, *Arta creștină în România*, 1, Buc., 1980, p. 48, pl. 6/1; p. 46, pl. 5/1; I. T. Dragomir, S. Sanie, *op. cit.*, loc. cit.; N. Dănilă, *op. cit.*, loc. cit.; *idem*, în *BOR*, 7—8, 1983, p. 557, nota 5.

32. M. Guarducci, *op. cit.*, loc. cit.; P. Testini, *op. cit.*, loc. cit.; G. Ory, *Originile creștinismului*, Buc.

33. I. Barnea, Oct. Iliescu, *Constantin cel Mare*, Buc., 1982, p. 35.

34. Pentru problema convertirii la creștinism și politica sa religioasă vezi *Ibidem*, p. 68—73 cu bibliografia.

35. Însuși Apostolul Pavel a făcut din cruce simbolul mîntuirii și al puterii lui Dumnezeu: *Intîia Epistolă către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel*, cap. 1, 17 18.

cale, o dovedește și necropola datată în sec. IV d. Hr. a cărei limită inferioară de datare este începutul celui de-al doilea sfert al veacului amintit (vezi harta). Observațiile și cercetările făcute ne permit să afirmăm că necropola poate fi atribuită primei comunități creștine din Tomis. O serie întreagă de argumente cu valoare de dovadă — elemente de rit și ritual — vin să sprijine caracterul creștin al necropolei amintite și anume: orientarea vest-est a tuturor lăcașurilor sepulcrale, aceeași orientare a scheletelor cu capul către vest, după obiceiul creștin, așezarea mâinilor pe piept sau abdomen, austeritatea sau lipsa inventarului funerar din morminte, datarea mormintelor într-o perioadă în care creștinismul cucerise o poziție predominantă pe plan spiritual religios,

Dovada cea mai concludentă și semnificativă ne este oferită însă de catarama din bronz cu inel și armătură ovală descoperită într-unul din complexe funerare ale necropolei creștine despre care am amintit (fig. 3). Ea ne reține atenția în mod deosebit, deoarece pe placa ovală se află o inscripție constând dintr-o invocatie creștină, ale cărei litere grecești sînt realizate în tehnica punctelor incizate. Inscripția este cuprinsă într-un chenar oval dublu, de asemenea incizat. Investigațiile întreprinse nu ne-au permis identificarea unui al doilea exemplar purtînd aceas-lă inscripție, deși lipul de cataramă este bine cunoscut. Astfel ea își găsește analogii la exemplare similare din necropola romano-bizantină de la Callatis, unde acest gen de cataramă, asociat cu alte elemente de inventar, a fost datat între anii 330—380 d. Hr.³⁶. Asemenea catarama ne sînt documentate și în alte necropole romane tîrzii, ca de pildă cele din Pannonia, de la Saqvar³⁷ și Somodorpuzta³⁸. Ca datare, catarama din Tomis poate fi plasată în al doilea și al treilea sfert al sec. al IV-lea.

Execuția inscripției de pe armătura cataramei în tehnica punctelor incizate este prezentă și pe alte piese de acest gen descoperite în mormintele creștine ale necropolelor Pontului Stîng, Callatis³⁹ și Tomis⁴⁰.

Inscripția de pe placă este următoarea **KYPIE BOHΘICON**. Din punct de vedere gramatical inscripția indică un imperativ aorist, persoana a II-a singular, ceea ce s-ar traduce prin «Doamne ajută!».

Folosirea caracterelor grecești confirmă, ca și alte texte creștine originea orientală a creștinismului din Scythia Minor unde tradiția eleană s-a păstrat — atît la Tomis cît și în celelalte orașe vest-pontice — pînă la sfîrșitul antichității.

36. C. Preda, *Callatis*, p. 149, pl. XV, M. 203; pl. XXXV, M. 364, 2; pl. LXXVIII M. 267.

37. A. Sz. Burger, în *Acta Arch.*, 18, 1—4, 1966, p. 215, fig. 108, M 194/2 și p. 219, fig. 112/12, M. 233.

38. *Idem*, în *Arch. Ert.*, 1974, 101, p. 67, fig. 3, M. 16/33.

39. C. Ionomu, în *Pontica* 2, 1969, p. 105, fig. 24.

40. N. Cheluță-Georgescu, în *Pontica* 10, 1977, p. 254—260, pl. I, 1—1a, sec. VI e.n.

Expresia «Doamne ajută!» apare frecvent în inscripțiile cu caracter creștin din Dobrogea în perioada romano-bizantină și se întâlnește pe ziduri de incintă, obiecte mărunte cum ar fi capace de vase și vase, dar și pe construcții funerare. Tot la Tomis întâlnim o astfel de invocatie pe două blocuri de calcar din sec. IV și respectiv V—VI d. Hr.⁴¹. Expresii identice sau similare ne sînt documentate la Histria⁴², în necropola creștină de la Callatis⁴³, precum și la Ulmetum⁴⁴. Dacă inscripțiile trecute aici în revistă au o dotare destul de relativă, cea de pe catarama din Tomis este bine datată și este anterioară⁴⁵ multora dintre ele.

O altă piesă creștină este catarama cu armătura în formă de cruce cu brațele lățite către capetele ușor arcuite spre interior. Pe brațele crucii se află cerculețe dispuse tot în formă de cruce (fig. 4). A fost descoperită în necropola creștină a Tomisului de sec. VI—VII d. Hr.⁴⁶. După forma inelului piesa se datează în sec. VI d. Hr. iar analogiile cele mai apropiate în privința formei inelului le întâlnim în necropolele tîrzii de la Histria⁴⁷, Piatra Frecăței⁴⁸ și Calatis⁴⁹. Cît privește armătura în formă de cruce o bună analogie poate fi stabilită cu o cruciuliță de aur de la Histria⁵⁰. Investigațiile întreprinse ne-au prilejuit și identificarea unor exemplare foarte apropiate la Orlea⁵¹, Bratei⁵², în Crimeea⁵³ și Brkac în Yugoslavia⁵⁴.

41. Em. Popescu, *Inscripțiile din sec. IV—XIII descoperite în România*, Buc., 1976, p. 42—43, nr. 7 — bloc dreptunghiular de piatră care a făcut parte din zidul de incintă al cetății Tomis și purtînd invocatia «Doamne Dumnezeu. ajută cetății refăcute! Amin!» — sec. VI e.n. și p. 45, nr. 10 — bloc de calcar datat în sec. VI e.n. cu inscripția «Doamne, ajută altarului creștinilor!».

42. *Ibidem*, p. 158—159, nr. 128, fragmente de copac de chiup datat în sec. V—VI cu inscripția «Ajută, Doamne!», lectură propusă de I. Barnea și p. 156, nr. 120, fragment de copac cu inscripția «Doamne, ajută. Amin!» — sec. V—VI d.Chr.

43. C. Preda, *op. cit.*, p. 82, M 316 cu boltă și dromos, datat în prima jum. a sec. V. d.Chr., pe al cărui perete de sud se află inscripția $\chi\rho(\iota)\epsilon\ \beta\omicron\theta\theta(\iota)$.

44. V. Părvan, *Ulmetum*, 2, p. 352—353, fig. 10 (desen), în ARMSI, tom. XXXVI, 1913—1914, capac de lut datat în sec. V—VI, purtînd inscripția «Doamne ajută!».

45. La Odessos, în necropola de sec. VIII—IX, inel cu inscripția „ΚΡΥΙΕ ΒΟΗΘΗ”, vezi M. Mincev, în *Izvestiia*, Varna, 12, 1961, p. 67J76, fig. 5, 7, 9; C. Preda, *op. cit.*, p. 19, nota 8, acordă unor morminte de la Odessos o datare mai timpurie, respectiv sec. V—VI.

46. N. Cheluță-Georgescu, *op. cit.*, p. 259, pl. II.

47. P. Alexandrescu, în *Histria II*, 1966, p. 534, pl. 102, fig. XVI, datat în sec. VI d.Chr.

48. P. Aurelian, *Materiale*, 8, p. 580, fig. 15—16, dateate în sec. VI—VII.

49. C. Preda, *op. cit.*, p. 164, pl. XXXIX, 2.

50. I. Barnea, *op. cit.*, p. 228, pl. 96.

51. O. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 120—121.

52. I. Nestor, E. Zaharia, în *Materiale*, 10, 1973, p. 198, fig. 3/5, sec. VI—VII d.Chr.

53. *Sovietskaia arheologia*, 1, 1971, p. 119, fig. 7, 5.

54. *Arheoloska bastina Istre Izlozba*, Zagreb, 1983, p. 19, fig. 3.

Revenind la necropola creștină din sec. IV de la Tomis, credem că se impun câteva considerații. În primul rând trebuie subliniat, odată în plus, caracterul creștin al acesteia. Suprafața pe care o ocupă mormintele — din dreptul porții 3 a portului pînă la intersecția bd. 1 Decembrie 1918 cu str. Stabilizării și de aici pînă la Spitalul vechi (vezi harta) — frecvența acestora, cît și numărul mare de schelete conving asupra mării întinderi a necropolei. În cadrul acesteia se cuvine a releva numărul covârșitor al mormintelor cu firidă și cameră de acces, care pentru situația Tomisului reprezintă o particularitate aparte, dacă ținem cont de faptul că în Scythia Minor o situație asemănătoare nu o întîlnim nici în necropola Callatisului și nici în cea de la Piatra Frecăței (Beroe). Acest tip de mormînt apare pentru prima dată la Tomis în sec. al III-lea d. Hr.⁵⁵ (fig. 5) și se perpetuează pînă în sec. al VI-lea, cînd devine mai complex (fig. 6). Elucidarea pătrunderii acestui tip în Dobrogea este extrem de dificilă în stadiul actual, dar poate fi acceptată supoziția în virtutea căreia încetățenirea acestuia să fie o consecință a penetrației unor grupuri etnice venite din Orient⁵⁶, elemente care au jucat un rol important și în răspîndirea creștinismului în Dobrogea. Mărimea necropolei face dovada existenței unei importante comunități creștine la Tomis imediat după promulgarea edictului de la Mediolanum, care venea să confirme «de jure» existența «de facto» a creștinismului în marea metropolă a Pontului Sîng, Tomis. Existența unei asemenea comunități și probabil a altora în cuprinsul Sciției implica în chip necesar o ierarhizare a bisericii creștine din această provincie în sec. IV d. Hr.⁵⁷ Amintim numai că biserica Sciției era condusă de către un singur episcop care își avea reședința la Tomis, capitala provinciei, fapt confirmat de scrierile istoricilor Sozomen și Theodoret de Cyr.

Definitiv pentru această organizare ecleziastică — care impunea desigur și construirea unor lăcașuri de cult — este chiar bazilica ridicată la Tomis, pare-se în sec. IV și descoperită în curtea liceului M. Eminescu⁵⁸.

Toate acestea reprezintă o mărturie elocventă a gradului de creștinare a populației tomitane în sec. IV, creștinismul devenind irevocabil

55. V. Barbu, în SCIV, 22, 1971, 1, p. 53.

56. *Idem*, în Pontica 10, 1977, p. 206; E. Bărlădeanu, *idem*, p. 149.

57. Pentru organizarea vieții religioase în Scythia Minor în perioada româno-bizantină vezi I. Barnea, *op. cit.*, p. 12—17.

58. V. Canarache, Muzeul de arheologie din Constanța, 1967, p. 85; V. Barbu, *Tomis, orașul poetului exilat*, Buc., 1972, p. 100—101.

principala și unica religie care se va răspîndi în toate straturile sociale ale provinciei Scythia Minor pînă în sec. al VI-lea d. Hr.⁵⁹

Piesele creștine prezentate de noi aici, completînd numărul celorlalte descoperiri de aceeași natură din Tomis vin să documenteze perioada de avînt pe care noua religie, o ia în Dobrogea în timpul romanității tîrzii.

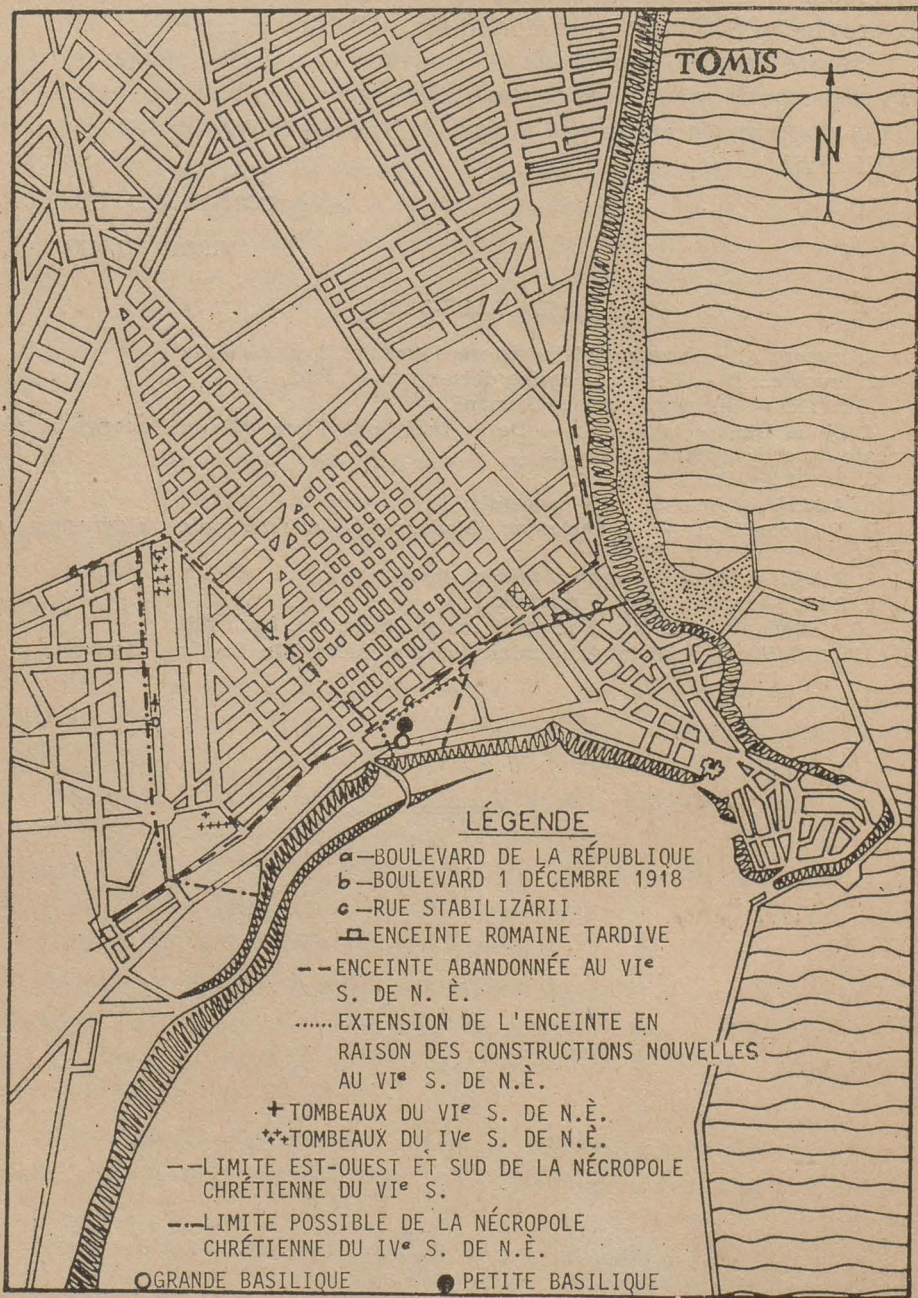
CONSTANTIN CHERA
și
VIRGIL LUNGU

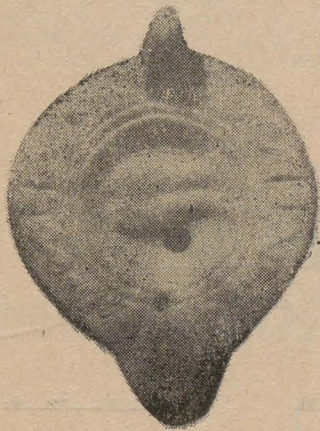
LISTA ABREVIERILOR

1. Izvoare... I — Izvoare privind istoria României, I, Buc., 1964.
2. Izvoare... II — Fontes Historiae daco-romanae, Buc., 1970.
3. B.O.R. — Biserica Ortodoxă Română.
4. De la Dunăre la Mare... — De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină, Galați, 1977.
5. St. Cl. — Studii Clasice.
6. A.M.N. — Acta Musei Napocensis.
7. Dictionnaire... — H. Leclerque, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et liturgie.
8. R.A.C. — Rivista di archeologia cristiana.
9. R.I.R. — Revista istorică română.
10. Callatis... — Callatis. Necropola romano-bizantină, Buc., 1980.
11. ARMSI — Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice.

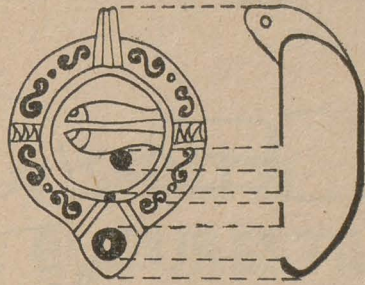

⁵⁹. Cu privire la organizarea ecleziastică a Scythiei Minor începînd cu a doua jumătate a sec. V d.Chr. a se vedea excelentul studiu al lui Em. Popescu în Studii teologice, seria II, an. XXXII, nr. 7—10, p. 590—605.

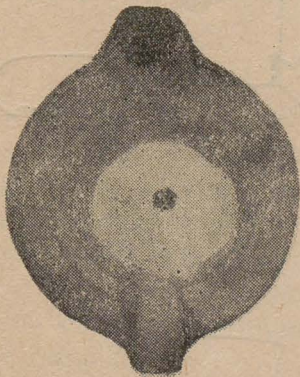

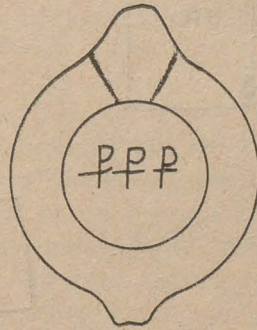
-Fig.1-

0 2 4 6cm

- Fig. 2 -

-Fig.3-

0 1 2cm.

Fig. 4

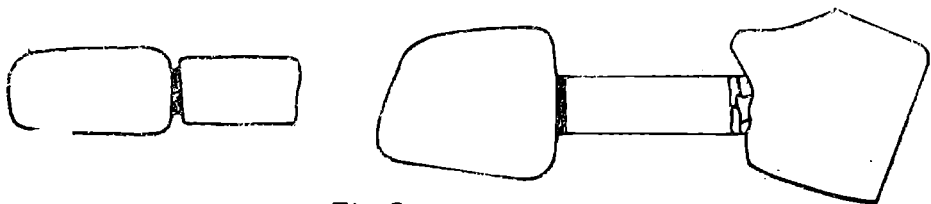

Fig.5

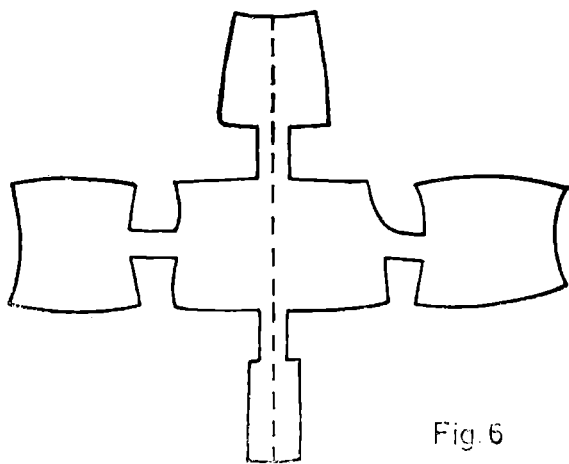
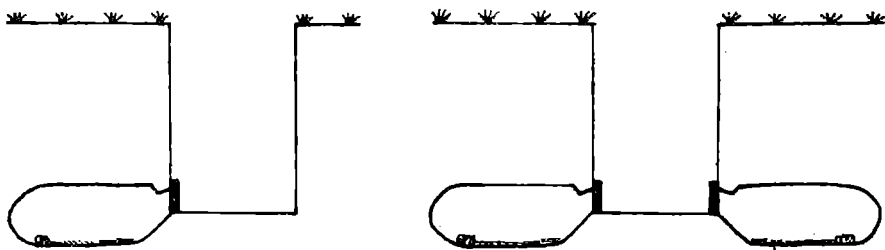
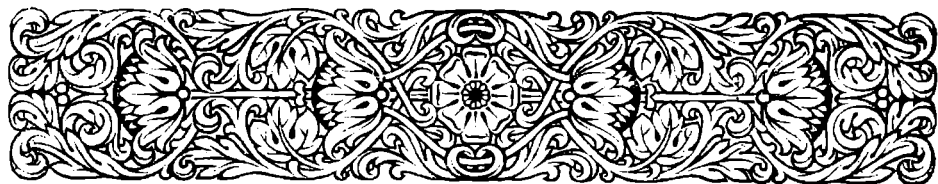

Fig.6

DIN VIAȚA SFINTEI ARHIEPISCOPII A BUCUREȘTILOR

SFINȚIREA CAPELEI «SF. NICOLAE» DE LA PAROHIA MĂRCUȚA DIN CAPITALĂ

În zilele în care primii fulgi de nea au început să se aștearnă pe străzile Bucureștiului și în care credincioșii Bisericii noastre au început postul Crăciunului cu nădejdea bucuriei pe care o vor avea la sărbătoarea Nașterii Domnului, o parte din credincioșii Capitalei, locuitori ai noului și modernului cartier Pantelimon au avut bucuria de a primi în mijlocul lor pe P.S. Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL, vicar patriarhal, spre a le sfinți pentru trebuințele sufletești și de sporire duhovnicească un nou locaș de cult.

Este vorba de sfințirea Capelei cu hramul «Sf. Nicolae» din cuprinsul parohiei Mărcuța, care a avut loc în ziua de 6 decembrie 1988, odată cu prăznuirea Sfintului și Marelui Ierarh Nicolae.

După cum se știe, parohia Mărcuța din Capitală posedă ca locaș de cult un valoros monument istoric, zidit în anul 1587 și restaurat în condiții deosebite. De aceea, pentru protejarea și menținerea lui în condiții deosebite, ca dovadă peste veacuri a spiritului creator al înaintașilor noștri, din inițiativa P. C. Pr. Nicolae Pretorian, parohul bisericii Mărcuța, și cu ajutorul material al bunilor credincioși din acea parohie, pe temelia imobilului parohial, aflat în imediata apropiere a Cimitirului Mărcuța, a fost înălțată o capelă, care urmează să fie folosită pentru toate serviciile religioase de peste săptămână, cât și pentru nevoile cimitirului.

În seara zilei de 5 decembrie 1988 s-a săvârșit slujba Vecerniei și a Privegherii și s-au făcut ultimele pregătiri pentru evenimentul ce urma să aibă loc a doua zi.

În dimineața zilei de 6 decembrie 1989, preoții și credincioșii parohiei, cîntînd împreună imnul arhieresc, au întîmpinat cu flori și bucurie pe P. S. Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL, vicar patriarhal, delegatul P. F. Părinte Patriarh TEOCTIST. După ce a sărutat Sfînta Evanghelie prezentată de P. C. Protopop Dumitru Rădună, a purces spre altar unde a avut loc înveșmîntarea slujitorilor. Strălucirea acestui praznic a fost împlinită de un ales sobor de slujitori, condus de P.S. episcop NIFON PLOIEȘTEANUL, din care au făcut parte PP. CC. Preoți Ioan Covercă, Gheorghe Dragnea și Manole Marcel de la Centrul eparhial și PP. CC. diaconi Augustin Rusu și Doroftei Toader de la Mînăstirea Antim din Capitală.

În prezența unui impresionant număr de enoriași, atît ai parohiei Mărcuța, cît și din Capitală, după sfințirea apei s-a săvârșit sfințirea capelei, prin ungerea cu Sfîntul și Marele Mir și stropirea cu apă sfințită și apoi săvîrșirea Sf. Liturghii arhieresti, în timpul căreia, la momentul potrivit a avut loc hirotonia în preot a unui tînăr seminarist.

Predica zilei a fost rostită de Pr. Vasile Țepordei, slujitor la parohia Mărcuța.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, P. C. Protoiereu Dumitru Rădună, în cuvinte alese, a salutat prezența P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul în mijlocul enoriașilor parohiei Mărcuța, cu ocazia sfințirii Capelei «Sf. Nicolae» și-a exprimat mulțumirea și bucuria duhovnicească a slujitorilor și credincioșilor din acest cartier al Capitalei, pentru acest popas arhieresc în parohia Mărcuța. P. C. Sa a prezentat în continuare activitatea stăruitoare și munca depusă de P. C. Pr. Nicolae Pretorian parohul locului, care dimpreună cu ceilalți preoți slujitori și cu sprijinul plin de elan al enoriașilor, au adus la bun sfîrșit lucrarea sfințită în această zi.

P. C. Sa a arătat, în continuare, că ceea ce s-a împlinit la parohia Mărcuța este rodul efortului bunilor credincioși din acea parohie și că în mod simbolic reprezintă o frîntură din bogata activitate gospodărească, misionară și pastoral-liturgică ce se desfășoară în toate parohiile din cuprinsul Protoieriei a II-a din Capitală.

În continuare, P. C. Pr. paroh Nicolae Pretorian a prezentat o succintă dare de seamă privind activitatea parohiei Mărcuța și, în mod special, cea legată de edificarea Capelei «Sf. Nicolae», arătînd că lucrările de consolidare, pictare și execuția catapetesmei și a mobilie-

rului care au costat peste 500.000 lei, sînt rodul ajutoarelor materiale donate de credincioșii acelei parohii și că, în dorința de a proteja Biserica Mărcuța, valoros monument istoric din vremea lui Mihai Viteazul, această Capelă va deservi atît cimitirul parohial din apropiere, cît și alte trebuințe religioase ale credincioșilor. În cuvîntul său, P. C. paroh a adus respectuoase mulțumiri P. S. Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL pentru dragostea cu care a poposit în parohia Mărcuța și asigurîndu-l că enoriașii acelei parohii nu vor uita ușor această bucurie duhovnicească, roagă pe P. S. Sa să transmită P. F. Patriarh TEOCTIST mulțumiri și recunoștință pentru grija purtată ducerii la bun sfîrșit a acestei lucrări, pentru purtarea de grijă arătată vieții Bisericii noastre străbune.

P. S. Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL, în cuvîntul rostit cu acest prilej, a evocat importanța sfințirii unui nou locaș de cult pentru credincioșii din acest nou și modern cartier al Bucureștiului, apreciind în acest sens atît activitatea preoților slujitori cît și a bunilor enoriași ai parohiei Mărcuța.

În continuare, P. S. Sa, legînd evenimentul sfințirii Capelei cu destinația ei pentru slujbele legate de sfîrșitul anului, a adresat credincioșilor prezenți pilduitor cuvînt de învățătură despre cultul morților și despre necesitatea acestuia, cît și despre locul pe care îl ocupă cultul morților în evlavia credincioșilor ortodocși români. Elogiind efortul depus de preoții slujitori și de enoriașii parohiei Mărcuța pentru ridicarea și sfințirea Capelei «Sf. Nicolae», P. S. Sa a subliniat că acesta este un dar făcut Bisericii noastre din dragostea și evlavia bunilor ei fii, credincioșii parohiei Mărcuța, iar acest lucru constituie exemplul de urmat pentru toți fiii Bisericii noastre pe calea creșterii lor duhovnicești și, în același timp, este model de frumoasă conlucrare între preoți și credincioși pe calea consolidării unității parohiei.

În încheiere, P. S. Sa a împărtășit celor prezenți binecuvîntări din partea P. F. Patriarh TEOCTIST pentru rodul muncii lor și bucuria personală a P. S. Sale, de a fi participat la un astfel de eveniment, iar pentru frumoasa activitate depusă, a distins pe P. C. Pr. Paroh Nicolae Pretorian cu o frumoasă cruce pectorală.

După încheierea cuvîntărilor soborul slujitor a condus prin mulțimea de credincioși prezenți pe P. S. Episcop NIFON PLOIEȘTEANUL care, cu această ocazie, a vizitat și Biserica Mărcuța, monument istoric, dînd îndrumări pentru o cît mai bună întreținere și protejare a lui.

Cu prilejul prezenței P. S. Sale la evenimentul sfințirii Capelei «Sf. Nicolae», Consiliul și Comitetul parohial au oferit o tradițională agapă în cadrul căreia P. S. Sa s-a întreținut cu cei prezenți și a dat poavețe și îndemnuri adecvate pentru o frumoasă și rodnică activitate pastorală și misionară.

Diac. AUGUSTIN RUSU

ADORMIȚI ÎNTRU DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR NEGOIȚĂ IOAN

La 21 octombrie 1989 s-a stins ca o lumină duhovnicească a protoieriei Cîmpina, Pr. Ic. Stavrofor Negoită Ioan, de la parohia Băicoi II.

Născut la 28 noiembrie 1915 în comuna Măgurele, Județul Prahova, dintr-o familie de buni creștini, urmează școala primară în satul natal și apoi Liceul Sf. Apostoli Petru și Pavel din Ploiești pe care îl termină în 1934. Rivna pentru lumina învățăturii îi îndreaptă pașii către Facultatea de teologie din București pe care o absolvă cu succes.

În anul 1940 primește taina preoției pe seama parohiei Băicoi II, unde slujește fără întrerupere pînă la 1 martie 1989 cînd se pensionează la cerere.

Slujba înmormintării a avut loc în ziua de 26 octombrie 1989 în biserica parohială, fiind oficiată de un impresionant sobor de preoți în frunte cu P.C. protopop al Protoieriei Cîmpina, Pr. Costică Dumitru, în prezența a numeroși credincioși care l-au cunoscut și l-au apreciat.

După terminarea slujbei P. C. protopopul Costică Dumitru a rostit un emoționant cuvînt prin care a elogiat viața și activitatea celui dispărut, subliniind rivna și vrednicia cu care și-a îndeplinit misiunea preoțească: «A știut să le facă pe toate cele încredințate preotului — a spus P. C. Sa — fiind făclia care a ars și a luminat iar cei ce l-au cunoscut s-au bucurat lînd lumină de la el».

În încheierea cuvîntului său, P.C. Sa a adresat un cald cuvînt de mîngîiere și îmbărbătare familiei îndurerate.

În numele credincioșilor a vorbit Pr. Andrei Constantin — noul preot paroh de la parohia Băicoi II.

Prezentînd succint activitatea desfășurată în cei 48 de ani de preoție la aceeași biserică, noul preot paroh a subliniat în cuvîntul său calitățile sufletești ale Pr. Negoită Ioan, care a excelat prin blîndețe, bunătate, seriozitate, răbdare și modestie: «Fața sa exprima totdeauna blîndețe, iar ochii care te priveau cu toată seriozitatea și sinceritatea îți inspirau încredere». Acesta a fost Pr. Negoită Ioan și așa l-am cunoscut.

Pr. Răduleț Aurel vorbind despre sublimul misiunii preoțești a subliniat rivna pentru cele sfînte a celui ce a plecat dintre noi.

Spre seară «învăluit în cîntările Sfintei pogribanii» și în dangătul trist al clopotelor, sicriul cu trupul neînsuflețit al Părintelui Negoită Ioan fiind purtat pe umeri de frații în slujirea Domnului, a fost înhumat în curtea bisericii.

Dumnezeu să-l ierte și în veci să-l odihnească.

Pr. COSTICĂ DUMITRU

Monahul MACARIE OLEA

Schitul Crasna—Prahova
(1899—1989)

În dimineața zilei de Duminică 22 octombrie 1989, după o scurtă suferință, a trecut la cele veșnice monahul Macarie Olea din Schitul Crasna, comuna Izvoarele, județul Prahova.

S-a născut la 12 august 1899 în comuna Mărgineni, județul Brașov. Părinții săi, Gheorghe și Ana, români ortodocși, i-au dat o educație aleasă, sădindu-i în suflet dragostea de patrie și de neam, dragostea de muncă și de credința strămoșească.

După terminarea școlii elementare, în vîrstă de numai 13 ani, date fiind și împrejurările istorice din epocă, părăsește ținuturile natale și vine în zona Buzăului și a Galațiului, unde lucrează la stăpin pînă cînd, prin muncă cinstită și osteneală destulă, reușește să-și facă o situație proprie în societate, stabilindu-se în orașul Galați. S-a căsătorit și a avut doi copii cărora le-a dat, la rîndul lui, o frumoasă educație.

În afara preocupărilor legate de serviciu și de familie, atunci cînd timpul îi permitea, vizita sfintele Mînăstiri, mai apropiate sau mai depărtate, singur sau însoțit de familie, purtînd astfel și grijă de suflet.

Așa și-a petrecut viața în muncă cinstită și rugăciune. Anii s-au scurs și soția sa a trecut la cele veșnice.

Rămas văduv, vîzîndu-și copiii aranjați, fiecare cu situația lui, privind în urmă la viața grea și zbuciumată pe care a dus-o, și-a dorit ca măcar acum să găsească cîteva clipe de liniște, cîte îi va îngădui Dumnezeu. A căutat un loc unde să-și găsească liniștea sufletească, petrecîndu-și ultima parte a vieții slujind lui Dumnezeu și preocupîndu-se numai de mîntuirea sufletului său.

Așa se face că în anul 1977 se stabilește în Schitul Crasna, județul Prahova, unde, în desăvîrșită ascultare, cu dragoste nețărmurită față de Dumnezeu și de aproapele își petrece anii din viață ce i-au mai fost hărăziți de Dumnezeu. Este tuns în monahism în anul 1983 și, deși în vîrstă înaintată, se face exemplu demn de urmat fraților mai tineri prin rîvna deosebită arătată în ascultare, în rugăciune și în muncă.

Participa cu punctualitate și cu deosebită dragoste la Sfintele Slujbe. Îi plăcea mult să citească și să cînte la strană. Iar în afara programului de slujbă din biserică se ruga mult la chilie, citînd îndeosebi Psaltirea și Paraclisul Maicii Domnului. Se ruga pentru sine și pentru cei apropiați ai săi dar, cu aceeași sîrguință și stăruință, pentru orice necăjit cu care stătuse de vorbă și care avea nevoie de sprijin prin rugăciuni. Însotea adeseori rugăciuniile cu postul, știind prea bine că Mîntuitorul a arătat că acestea sînt armele de luptă ale creștinului.

A muncit pînă în ultima zi a vieții, căci nu-l lăsa inima să stea degeaba cînd știa că este ceva de făcut. După puterile sale ajuta la orice muncă dînd și celorlalți îndemn și pildă de a stăruii în rugăciune și în muncă.

Astfel, printr-o stăruință uimitoare și printr-o dragoste desăvîrșită, în puțină vreme, părintele Macarie ajunge un exemplu în viața monahicească.

Și era exemplu nu numai cu faptele vieții sale ci și cu îndemnul. Căci nu pregeta să îndemne spre lucrarea faptelor bune pe cei din obște, ca și pe credincioșii care cercetau Schitul. Îndemna pe toți să fie milostivi, să fie cu dragoste unii către alții, să se roage mult și cu credință tare, să aibe evlavie și să cinstească în chip deosebit pe Maica Domnului care este grabnic ajutătoare celor necăjiți, să postească zilele rînduite și să aibe o ținută cuviincioasă din toate punctele de vedere în biserică, să păstreze legătura cu preoții și cu Biserica căci numai în Biserică este mîntuirea și scăparea. Și alte multe învățături frumoase dădea părintele Macarie celor cu care vorbea.

Așa petrecîndu-și viața, încununată de Dumnezeu cu cărunțetele bătrînețelor și cu înțelepciune, a putut și părintele Macarie să rostească cu Sfîntul Apostol Pavel: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua

aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui» (II Timotei 4, 7—8).

În ziua de 24 octombrie a fost prohodit de un sobor de preoți și diaconi format din Protos. Galaction Stângă, Egumenul Schitului Crasna, Ierom. Agatanghel Bărbulescu, slujitor la Catedrala Patriarhală, Ierom. Pantelimon Angelescu din Schitul Crasna, Preot Aurel Catrina de la Parohia Măneciu-Gheaba, Preot Ion Ionescu de la Parohia Schiulești, Ierod. Sebastian Pașcanu și Ierod. Serafim Cherecheș, ambii din Schitul Crasna.

Viața și activitatea defunctului au fost prezentate de Ierom. Nicodim Dimulescu din Schitul Crasna.

Apoi, în sunetul lin al clopotelor ce umplea de jale frumoasa vale a Crasnei, pe sub ramurile teilor ce-și scuturau frunzele îngălbenite și oflitate de sufletul rece al toamnei, așternînd un covor moale și foșnitor, ca ultim omagiu adus celui plecat dintre noi, trupul neînsuflețit al Părintelui Macarie Olea a fost purtat pe umeri de frații din Obștea Schitului Crasna, fiind condus, cu lacrimi și flori, la locul de veșnică odihnă din cimitirul Schitului Crasna.

Odihnește în pace, părinte bun și blînd!

Părintele GALACTION

DE SUFLET...

DE PAȘTI

(de CRISAN CONSTANTINESCU)

Departe-ntr-o țară a cărei țărână
Simțit-a deasupăr-i pășirea lui Hrist,
O țară în care cu sufletul trist
Pășt-a spre moarte Ființa Stăpînă,
Primise pe cruce un Om răstignire

Căci spus-a-n cetate că ar fi Dumnezeu
Și spus-a, se vede de-aici că-i ateu,
Că templul strica-va cu-a lui strălucire

Și-apoi, în trei zile, cu multa-I putere
De jos pîn'la turla din nou va zidi.
Această minune pe drept s-ar numi;
Dar iată că-i moartă marea Lui vrere...

Acuma pe-un munte, departe de lume,
Pe culmea sălbaticii lui Căpățîni
O frunte senină dar plină de spini
Privește bajocuri și suferă glume:

«Coboară-Te-n grabă! Ce stai în piroane?
Tu ce biserica poți s-o zidești
Arată-Ți mărirea, doar rege ne ești
Și scapă, Rabuni, de roșiile-Ți rane!»

Dar rana pe care în suflet o poartă
Păstorul acela ce-a fost răstignit
E cea mai adîncă din cîte-a primit,
E cea mai amară din trista Lui soartă.
Un om din convoiul ce-a mers după Dînsul,
Venind lîngă cruce, umil L-a-ntrebat:

- «De ce vrei, Stăpîne, să mori intristat?
De ce să-Ți amesteci durerea cu plînsul?
De ce pătimești pentru cei din țărînă?
De-o faci cu durere? Vorbeste-mi, ah! Hrist!
De ce mergi spre moarte cu sufletul trist!»
- «Sunt trist căci păcatul vă are sub mină!»

Trecut-au trei zile. Și El pomenise
Că templul să strice putere avea
Și-apoi să-l zidească-n trei zile putea.
Iar timpul trecuse și templul murise...

Căci mintea ce știe un tîlc să desfacă
Știa că Acela atunci a prezis
Acea ce Lui să îndure-I fu scris :
Ca Trupu-I în groapă trei zile să zacă.

Aceasta pe mulți îi făcuse să creadă
Că Domnul să strice-o clădire voia.
Știau doar că adesea în pilde vorbea
Ca cei ce au ochi și auz să nu vadă...

Dar... Iată, lumina aprinse o zare...
E noapte și-n noapte răsare Ceva,
Iar glasuri de tină nicicînd vor putea
Să cînte mareața-I lucire de soare !

În zarea aceea lipsită de noapte
Acela ce-n groapă fusese închis
Se scoală în haină de raze ! E vis ?
Sau poate că visul plutește pe fapte ?!...

«Viat-ai ! Și eu Te-am crezut fărdelege.
Ești însuți Mesia !. Eu fost-am orbit
Că toată minunea-Ți străin am privit
Și laptele Tale n-am vrut a-nțelege !»...

Și prins-au să-l cadă de-atunci la picioare
O lume de oameni, o țară de regi...
O voce adîncă, de vrei o-nțelegi,
Plutește deasupra acestor popoare :

«Crezut-ați în Mine, Izvorul de viață,
Cînd rana din coastă și mîini Mi-ați văzut,
Cînd iarăși în viață cu voi M-ați știut,
Căci ochiul să faceți aceasta vă-nvață.

Ferice zic însă de-acei dintre oameni
A căror credință atunci a-nceput
Cînd numai cu ochii de duh au văzut».
Ferice de cei ce culeg cînd Tu sameni...

Trec anii ca paseri cu aripi de vreme
Și-acuma ne poartă un gînd spre altar :
Luăm din făclie lumină și har
Ce pot să aline o lume ce geme.

Iar azi cînd din moarte Hristos înviază,
Cînd lumea cu Dînsul din iad a sculat,
O rană ce-n viață mereu L-a urmat
Și-acum cînd ne dă bucurii singerează !

Sunt mulți între oameni în viață, sub soare,
Ce nu cunosc viața, nu știu pe Iisus
Și nu-și duc privirea spre cele de Sus
Nici azi cînd e Paști, bucurii, sărbătoare !...

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMANE
BUCUREȘTI

41.630